

**SİVRİHİSAR'DA KÜLTÜREL MİRASIN
TURİZM AMAÇLI KULLANIMINDA
DESTİNASYON PAYDAŞLARININ ROLÜ**

Doktora Tezi

Merve KALYONCU

Eskişehir 2022

**SİVRİHİSAR’DA KÜLTÜREL MİRASIN TURİZM AMAÇLI
KULLANIMINDA DESTİNASYON PAYDAŞLARININ ROLÜ**

Merve KALYONCU

DOKTORA TEZİ

**Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Gökçe YÜKSEK**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Şubat 2022**

ÖZET

SİVRİHİSAR'DA KÜLTÜREL MİRASIN TURİZM AMAÇLI KULLANIMINDA DESTİNASYON PAYDAŞLARININ ROLÜ

Merve KALYONCU

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2022

Danışman: Doç. Dr. Gökçe YÜKSEK

Bu araştırmanın amacı kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında destinasyon paydaşlarının rolünü belirlemektir. Araştırmada doküman analizi ve görüşme olmak üzere iki farklı yöntem kullanılarak veri toplanmıştır. Nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasının benimsendiği araştırmada, örneklem olarak Sivrihisar ilçesinin turizm ile ilgili paydaşları seçilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla merkezi ve yerel yönetim paydaşları, sivil toplum kuruluşları paydaşları, seyahat acentası temsilcileri, turist rehberleri, üniversite paydaşları, yerel halk ve turistler olmak üzere 7 farklı paydaş grubundan oluşan toplam 35 paydaştan veri toplanmıştır. Deşifre edilen veri; içerik analizi ve betimsel analizi yapılarak analiz edilmiştir. Daha sonra içerik analizi yardımıyla çözümlenen veriler; kodlar, alt temalar ve temalara ayrılmıştır. İçerik analizine göre; “Sivrihisar’ın turizm potansiyeli”, “Sivrihisar’ın kültürel mirası”, “Paydaşlar arası ilişkiler”, “Sivrihisar’ın mevcut durumu” ve “Turizm gelişimine yönelik öneriler” olmak üzere beş tema elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; Sivrihisar keşif aşamasında, günümüzde bir destinasyon ve geleceğin parlayan destinasyonu olarak nitelendirilmiştir. Restoranların çeşitlendirilmesi, butik otel projesi ve ev pansiyonculuğu projesi öne çıkan alt ve üst yapı yatırımlarındandır. Kültürel miras kaynaklarını çekiciliğe dönüştürme, hikâyeleştirme ve kültürel miras farkındalığı ile turizm bilinci yaratma

kültürel miras ve turizm ilişkisine ait alt temalardır. Sivrihisar'ın somut kültürel mirasından öne çıkanlar Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi, Sivrihisar Ulu Camii ve Pessinus Antik Kenti'dir. Sivrihisar'ın somut olmayan kültürel mirasından öne çıkanlar Nasreddin Hoca, Dövme Sucuk Festivali ve Sivrihisar Muska Baklavasıdır. Paydaşlar arası ilişkiler; Sivrihisar Belediyesi'nin desteği, paydaşlar arası ortak fikir yürütme ve kurumlar arası iş birliği eksikliği olarak öne çıkmaktadır. Sivrihisar'ın güçlü yönleri; Coğrafi konumu, yerel halkın desteği ve yerel yönetimin çabalarıdır. Sivrihisar'ın zayıf yönleri; Alt ve üst yapı eksikliği, tanıtım ve pazarlama eksikliği ve Pessinus Antik Kenti'nin kazılmaması olarak sıralanabilir. Sivrihisar'ın fırsatları; Tur rotalarına dâhil olma, turizm ile refahı artırma ve Ermeni Kilisesi'nin değerlendirilmesidir. Sivrihisar'ın tehditleri; Pandemi şartları, sürdürülebilir olmayan turizm hareketliliği ve demiryolu bağlantısının olmamasıdır. Sivrihisar'ın hedef kitlesi; Kültür turisti, öğrenci grupları ve yabancı turisttir. Sivrihisar'da geliştirilebilecek turizm çeşitleri; Kültür turizmi, kırsal turizm ve gastronomi turizmidir. Bu çalışmanın sonuçlarının destinasyon paydaşlarına ve ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre destinasyon yaşam döngüsünde keşif aşamasında olan Sivrihisar'ın kültürel mirasının sürdürülebilir turistik gelişme ve destinasyon planlaması için değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, Paydaş teorisi, Destinasyon paydaşları, Sivrihisar

ABSTRACT

THE ROLE OF DESTINATION STAKEHOLDERS BY USING CULTURAL HERITAGE SOURCES FOR TOURISM IN SİVRİHİSAR

Merve KALYONCU

The Department of Tourism Management

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, February 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gökçe YÜKSEK

The aim of this research is to determine the role of destination stakeholders in the use of cultural heritage for tourism purposes. In the research, data were collected using two different methods, document analysis, and interview. In the study, in which case study, one of the qualitative research designs, was adopted, the tourism-related stakeholders of the Sivrihisar were selected as research sample. Using a semi-structured interview form; data were collected from a total of 35 stakeholders consisting of 7 different stakeholder groups: central and local government stakeholders, non-governmental organizations stakeholders, travel agency representatives, tour guides, university stakeholders, residents, and tourists. The data were analyzed with content analysis and descriptive analysis. Codes, sub-themes, and themes were produced with content analysis. By content analysis; Five themes were found: "Tourism potential of Sivrihisar", "Cultural heritage of Sivrihisar", "Stakeholder relations", "Current situation of Sivrihisar" and "Marketing activities". According to the results obtained; Sivrihisar has been described as a one-day destination and a popular destination and evaluated at the exploration level. Opening new restaurants, boutique hotel projects, and hostel management projects are among the prominent infrastructure and superstructure investments. Turning cultural heritage

resources into attractiveness, storytelling, and creating awareness of cultural heritage and tourism are the sub-themes of the relationship between cultural heritage and tourism. Highlights from the tangible cultural heritage of Sivrihisar are the Surp Yerortutyun Armenian Church, the Sivrihisar Grand Mosque, and the Pessinus Ancient City. The highlights of Sivrihisar's intangible cultural heritage are Nasreddin Hoca, Dövmü Sucuk Festival and Sivrihisar Muska Baklava. Stakeholder relations; The support of the Sivrihisar Municipality, getting common opinion among stakeholders, and lack of inter-institutional cooperation. The strengths of Sivrihisar; its geographical location is the support of the residents and the efforts of the local government. The weaknesses of Sivrihisar; can be listed as the lack of infrastructure and superstructure, lack of promotion and marketing, and the fact that the Pessinus Ancient City was not excavated. The opportunities of Sivrihisar; included tour routes, increase welfare with tourism, and evaluating the Armenian Church. Sivrihisar's threats; the pandemic conditions are unsustainable tourism mobility and lack of rail connectivity. The target market of Sivrihisar is; Cultural tourists, student groups, and foreign tourists. Types of tourism that can be developed in Sivrihisar; cultural tourism, rural tourism, and gastronomy tourism. It is expected that the results of this study will contribute to the destination stakeholders and the relevant literature. In addition, according to the results obtained from this study, it is thought that the cultural heritage of Sivrihisar which is the exploration stage in the destination life cycle, should be using sustainable tourism and destination planning.

Keywords: Cultural Heritage, Stakeholder Theory, Destination Stakeholders, Sivrihisar

TEŞEKKÜR

Akademik kariyerimin başlangıcından bugüne kadar beni yetiştiren, daima güç veren motivasyon konuşmalarından çok şey öğrendiğim, bana olan inancıyla her zorluğun üstesinden gelebildiğim, insanlara her konuda uzattığı yardım elini daima örnek aldığım ve benim için her zaman bir danışmandan daha fazlası olan değerli hocam Doç. Dr. Gökçe YÜKSEK'e en içten duygularıyla teşekkür ediyorum.

Tez izleme komitemde yer alarak lisans eğitimim ve akademik kariyerimin başlangıcından beri her zaman desteğini esirgemeyen, daima yol gösteren ve doğru adımlar atmamı sağlayan, tezim için verdiği katkılar, değerli görüş ve öneriler için BTİOYO'nun bana kazandırdığı en değerli hocalardan Prof. Dr. Özlem KÖROĞLU'na, kendisinden yüksek lisans ve doktora aşamalarında aldığım derslerle bana sanat tarihi bakış açısı kazandıran, her konuda desteğini hissettiğim ve tezim için verdiği fikirler ve öneriler için Prof. Dr. Zeliha DEMİREL GÖKALP'e, yüksek lisans tez savunma jürimde olduğu gibi doktora tez savunmamda da yer aldıkları için kendimi şanslı gördüğüm, tezimin eksiklerinin tamamlanması ve son hâlini almasında büyük emeği olan, sorduğum hiçbir soruyu yanıtsız bırakmayıp, en zor zamanlarımda yardımına koşan değerli hocalarım Doç Dr. Selda UCA'ya ve Dr. Öğr. Üyesi İnci Oya COŞKUN'a tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın olmazsa olmazları, vakit ayırıp değerli görüşlerini benimle paylaşmayı kabul ederek araştırmamı gerçekleştirmemi sağlayan değerli Sivrihisar paydaşlarına ve araştırma sürecimde her konuda verdikleri desteklerden dolayı Sivrihisar Belediye Başkanı Sayın Hamid YÜZÜGÜLLÜ'ye ve Sivrihisar Belediyesi Kültür ve Sosyal Hizmetler Müdürü Sayın Meriç OKUR'a teşekkürü borç bilirim.

Bu zorlu sürecin her anında bana destek olan, güç veren ve yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Onlar kendilerini biliyor, iyi ki varsınız.

Son olarak, kalbimin en güzel yerinde yer alan hayatımın anlamı, canım annem, canım babam ve canım kardeşlerim...Tezimi yazarken size ayıramadığım zaman için özür diliyorum. İyi ki benim ailemsiniz.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Merve KALYONCU

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
GÖRSELLER DİZİNİ	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
2. ALANYAZIN	6
2.1. Turizm Destinasyonları	6
2.1.1. Turizm destinasyonlarını oluşturan unsurlar.....	7
2.1.1.1. Etkinlikler	9
2.1.1.2. Ulaşılabilirlik.....	10
2.1.1.3. Konaklama	12
2.1.1.4. Destek hizmetler.....	12
2.1.1.5. Çekicilikler	13
2.1.2. Turizm destinasyonlarının planlanması.....	16
2.2. Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanımı	19

2.2.1. Kültürel miras.....	19
2.2.2. Kültürel miras ve turizm ilişkisi	25
2.3. Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanımında Destinasyon Paydaşlarının Rolü.....	30
2.3.1. Merkezî ve yerel yönetimler	35
2.3.2. Sivil toplum kuruluşları	36
2.3.3. Özel sektör.....	37
2.3.4. Üniversiteler.....	38
2.3.5. Yerel halk	39
2.3.6. Turistler	41
2.4. Sivrihisar’ın Kültürel Mirasının Değerlendirilmesi	43
2.4.1. Sivrihisar’ın somut kültürel miras geleri.....	45
2.4.1.1. Arkeolojik alanlar ve anıtsal yapılar	46
2.4.1.2. Doğal alanlar	50
2.4.1.3. Dini yapılar.....	51
2.4.1.4. Sosyal amaçlı yapılar	62
2.4.1.5. Müzeler	67
2.4.2. Sivrihisar’ın somut olmayan kültürel miras geleri	68
2.4.2.1. Sözlü gelenekler ve anlatımlar	69
2.4.2.2. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler	71
2.4.2.3. Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar.....	73
2.4.2.4. El sanatları geleneği.....	75
3. YÖNTEM	79
3.1. Araştırmanın Deseni	79
3.2. Araştırmanın Evren ve rneklemi.....	81
3.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi.....	82

3.4. Veri Toplama Süreci.....	84
3.5. Verilerin Analizi.....	86
3.6. Verilerin Geçerliği ve Güvenirliği	88
4. BULGULAR VE YORUM.....	92
4.1. Paydaşların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	93
4.2. Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanımında Paydaşların Rolüne İlişkin Temalar	94
4.2.1. Sivrihisar'ın turizm potansiyeli.....	94
4.2.2. Sivrihisar'ın kültürel mirası	101
4.2.3. Paydaşlar arası ilişkiler.....	110
4.2.4. Sivrihisar'ın mevcut durumu	112
4.2.5. Turizm gelişimine yönelik öneriler	119
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	123
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	124
5.2. Öneriler	129
KAYNAKÇA.....	138
EKLER	159
ÖZGEÇMİŞ	162

TABLÖLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1. Destinasyon turizm kaynakları	8
Tablo 2.2. Destinasyon planlama modeli	18
Tablo 2.3. Taşınır ve taşınmaz somut kültürel miras	23
Tablo 2.4. Sivrihisar’ın somut kültürel miras değerleri	46
Tablo 3.1. Paydaşlarla görüşülen tarih ve paydaş kodları.....	85
Tablo 3.2. Verilerin güvenirliğine ilişkin Cohen Kappa katsayısı.....	91
Tablo 4.1. Sivrihisar’ın kültürel miras değerleri	92
Tablo 4.2. Paydaşların demografik özellikleri	93
Tablo 4.3. Sivrihisar’ın turizm potansiyeli (Tema 1).....	95
Tablo 4.4. Sivrihisar’ın kültürel mirası (Tema 2)	101
Tablo 4.5. Paydaşlar arası ilişkiler (Tema 3)	110
Tablo 4.6. Sivrihisar’ın mevcut durumu (Tema 4)	113
Tablo 4.7. Turizm gelişimine yönelik öneriler (Tema 5).....	119

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. Kaynakların turizm çekiciliğine dönüştürülme süreci.....	14
Şekil 2.2. Destinasyon paydaşları.....	35
Şekil 4.1. Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında paydaşların rolüne ilişkin temalar	93

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 2.1. Charles Texier'in 1834 yılına ait Pessinus çizimi.	46
Görsel 2.2. Pessinus Antik Kenti	49
Görsel 2.3. Sivrihisar Yazıcıoğlu Kalesi.....	50
Görsel 2.4. Balıkdamı Kuş Cenneti.....	51
Görsel 2.5. Akdoğan Mescidi.....	52
Görsel 2.6. Alemşâh Kümbeti.....	52
Görsel 2.7. Aziz Mahmud Hüdayi Camii (Yeni Camii)	53
Görsel 2.8. Doğan Hasan Mescidi.....	54
Görsel 2.9. Hamamkarahisar Camii	54
Görsel 2.10. Hazinedar Camii	55
Görsel 2.11. Hızır Bey Mescidi.....	55
Görsel 2.12. Hoca Yunus Kümbeti	56
Görsel 2.13. Hoşkadem Camii	56
Görsel 2.14. Kılıç Mescidi Minaresi	57
Görsel 2.15. Namazgâh	57
Görsel 2.16. Nasreddin Hoca Anıt Parkı.....	58
Görsel 2.17. Seyyid Şeyh Mahmud Süzani Türbesi	59
Görsel 2.18. Kurşunlu Camii	59
Görsel 2.19. Sivrihisar Ulu Camii.....	60
Görsel 2.20. Sivrihisar Ulu Camii Mimberi.....	61
Görsel 2.21. Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi	61
Görsel 2.22. Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi Kutsal Üçlü Kabartması	62
Görsel 2.23. Çardak Hamamı.....	62
Görsel 2.24. Gavur Hamamı	63
Görsel 2.25. Kumacık Hamamı.....	64
Görsel 2.26. Saat Kulesi.....	64
Görsel 2.27. Seyir Terası'ndan görünüm	65
Görsel 2.28. Seydiler Hamamı	65

Görsel 2.29. Sivrihisar Tarihi Evleri	66
Görsel 2.30. Zaimağa Konağı	66
Görsel 2.31. Uygulamalı Kilim Müzesi	67
Görsel 2.32. Metin Yurdanur Açık Hava Heykel Müzesi.....	68
Görsel 2.33. Sivrihisar Muska Baklavası	73
Görsel 2.34. Höşmerim Tatlısı	74
Görsel 2.35. Beş Bacalı Kilim.....	77
Görsel 2.36. Sarka	78
Görsel 2.37. İncili Küpe	78

1. GİRİŞ

Kültürel miras, geçmişte insan eliyle yaratılan miras kentler, miras kasabalar, miras köyler, mimari miras, arkeolojik miras, endüstriyel miras, su altı kültürel mirası, miras savaş alanları insanların din, dil, gelenek ve görenek gibi tarihleri gibi konuları kapsamaktadır. Kültürel miras; somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras olmak üzere ikiye ayrılır. Somut kültürel miras, sit alanları (arkeolojik sit, tarihsel sit, kentsel sit), mimari yapılar (anıtsal yapılar, tarihî konutlar, kaleler, dinî yapılar, tarihî yollar, savaş alanları, kutsal alanlar) müzeler ve temalı parklar olarak sıralanabilmektedir. Somut kültürel mirasın daha çok mekâna bağlı olduğu söylenebilir. Turistler, somut kültürel mirası deneyimlemek için destinasyonu ziyaret ederler. Somut olmayan kültürel miras ise daha çok şenlikler, gösteriler, ritüeller, festivaller, gösteri sanatları, el sanatları, mutfak kültürü ve edebiyat gibi unsurlardan oluşur. Somut olmayan kültürel miras, festival ve sergilerle dünya kentlerini dolaşabilir ve turistler de bu kentlere giderler. Somut olmayan kültürel miras insanların birbiriyle etkileşim kurmasına bağlı olarak dünya çapında yayılabilmektedir. İnsanlar kültürel mirasa farklı düzeylerde ilgi göstermektedir. İnsanlar geçmişte yaşamış ve günümüzde yaşamaya devam eden kültür öğelerini öğrenmek ve bir parçası olmak isteyebilmektedirler. Kültür ve kültürün öğeleri insanlarda seyahat etme isteği uyandırmaktadır. Bu istek turistleri kültürel mirasın bulunduğu destinasyona yönelten bir unsurken, destinasyonda yer alan kültürel miras unsurları turistleri destinasyona çeken faktörler olarak nitelendirilmektedir. Kültürel mirası deneyimlemek amacıyla kültürel miras turizmine katılan turistler aynı yerlere defalarca gidebilmektedir. Kültürel miras turizmi, kültürel özelliklere sahip olan öğelerin nesilden nesile aktarılmasıyla gerçekleşen kültürlerarası etkileşimin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan bir turizm çeşididir. Aynı zamanda, turistlerin farklı kültürleri tanımak için yapmış oldukları seyahat ve konaklamalar, gitmiş oldukları destinasyona ekonomik katkı sağladığından kültürel miras turizmi giderek artan bir öneme sahip olmaktadır (Yıldırım Saçılık ve Toptaş, 2017, s. 109).

Destinasyonda etkin bir kültürel miras turizmi gelişiminden söz edebilmek için kültür, miras ve turizmin birbiriyle bağlantılı ve doğru yönetilmesi gerekmektedir (Çekül Vakfı, 2012). Bu kapsamda, kültürel miras değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılacak şekilde korunması ve geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması önemli olarak değerlendirilmektedir. Turizm kaynaklarının destinasyon çekiciliğine dönüştürülmesi

sürecinde planlamaya önem verilmesi bu kaynakların daha verimli kullanılmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle destinasyonda yer alan paydaşların, turizm kaynaklarının destinasyon çekiciliğine dönüştürülmesinde hangi aşamalarda yer almaları gerektiğinin belirlenmesi ve buna göre konumlandırılması sürdürülebilir bir turizm anlayışı açısından oldukça önemlidir. Bu noktada kültürel miras değerleri destinasyonlar için dikkat çeken bir turizm kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Destinasyonların sahip olduğu bu potansiyelin bütünsel bir bakış açısıyla değerlendirilerek, paydaşlar arası ilişkiler ve işbirlikleri kurularak ortak hareket etme kültürü geliştirilebilir ve bu sayede turizm endüstrisinin planlı bir şekilde gelişmesi sağlanabilir. Özellikle sürdürülebilir bir destinasyon planlaması yapılırken; destinasyonun sahip olduğu kültürel mirasın doğru bir şekilde belirlenmeli ve sürdürülebilirlik anlayışı içerisinde planlanması gerekmektedir. Destinasyonun sahip olduğu kültürel miras kaynakları ve çekiciliklerinin turizmin olumsuz etkilerinden zarar görmesini önleyebilmek amacıyla sürdürülebilirliğin sosyo-kültürel, çevresel, ve ekonomik boyutlarının özellikle destinasyon paydaşları tarafından benimsenmesi gerekmektedir (Du Cros, 2001).

Bir destinasyonun turizm gelişim sürecinde, destinasyonun turizm kaynaklarının destinasyon paydaşları tarafından çok yönlü bir şekilde ele alınması ve planlı bir şekilde yürütülmesi önemlidir. Planlı bir turistik gelişme, o destinasyonda yer alan bütün paydaşların bir araya getirilmesiyle sağlanabilmektedir. Destinasyon planlama sürecinde merkezi ve yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, turistler, özel sektör paydaşları, yerel halk, ve üniversitelerin birlikte hareket etmesi, kültürel miras turizminin sürdürülebilirlik anlayışı içerisinde gelişmesinin sağlanması açısından önemlidir (Er & Bardakoğlu, 2016). Her destinasyon, kendine özgü kaynak ve çekiciliklerle rekabet gücü elde etmektedir. Bu sebeple sürdürülebilir bir turistik gelişme için destinasyonlar mevcut kültürel miras kaynaklarını tüm paydaşların bakış açıları doğrultusunda turizm amaçlı kullanabilmektedir. Sahip olunan kaynaklar belirlendikten sonra planlamanın destinasyonun sahip olduğu atmosfere uygun olarak yapılması gerekmektedir. Destinasyon planlanmasında; destinasyon paydaşlarının rol ve sorumluluklarının belirlenmesi ve iş birliği içinde olunması gerekmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Sivrihisar kültürel mirasının sürdürülebilir bir turistik gelişme çerçevesinde planlanması ve kullanımında destinasyon paydaşlarının rolünün belirlenmesidir. Bu kapsamda araştırmanın birinci bölümünde, araştırmanın problemi,

araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve araştırmanın sınırlılıkları yer almaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünde ilgili alanyazın taramasında; turizm destinasyonları başlığı altında turizm destinasyonlarını oluşturan unsurlar ve turizm destinasyonlarının planlanması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımı başlığı altında ise kültürel miras; somut kültürel miras öğeleri ve somut olmayan kültürel miras öğeleri yer almakta ve kültürel miras ve turizm ilişkisi incelenmektedir. Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımı hususunda destinasyon paydaşlarının rolü tartışılmıştır. Ayrıca bu bölümde, Sivrihisar'ın somut ve somut olmayan kültürel mirası değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde; araştırmanın yöntemi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu bölümde araştırma deseni, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama aracının geliştirilmesi, veri toplama süreci, verilerin geçerlik ve güvenirliği açıklanarak veri analizi yapılmıştır. Dördüncü bölümde araştırmanın bulguları ve içerik analiziyle elde edilen temalar ve betimsel analizle elde edilen alıntılara yer verilmiştir. Araştırmanın beşinci ve son bölümünde ise araştırmanın sonuçları yazılmış, araştırmanın sonuçları tartışılmış ve destinasyon paydaşları ve sonraki araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Problemi

Kültürel miras kapsamında tarihî ve doğal güzellikleri, sosyo-kültürel değerleri, gelişmiş şehircilik anlayışı, üç büyük üniversitesi, sanat ve eğlence yaşamı ve ulaşım kolaylıkları gibi çekici faktörleriyle turizm sektörü açısından önemli bir potansiyele sahip olan Eskişehir, özellikle yerli turistler için önemli bir turizm destinasyonu olarak öne çıkmaktadır. Sahip olduğu potansiyel sayesinde, özellikle son yıllarda şehir turizminde önemli bir yere sahip olan Eskişehir'in taşıma kapasitesi dikkate alınarak sürdürülebilir bir turizm anlayışına sahip olunmalıdır (Çoban, Çoban ve Yetgin, 2021, s. 545). Eskişehir'de turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerçekleşen turizm faaliyetlerinin artırılması ve nitelikli turistlerin hedeflenmesi gerekmektedir. Bu da şehri, sahip olduğu kültürel mirası turizm amaçlı kullanmaya mecbur bırakmaktadır. Eskişehir sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel miras öğelerinin özellikle ilçelerde yoğunlaştığı söylenebilir. Bu sebeple ilçelerin turizme kazandırılması büyük bir önem arz etmektedir.

Bu ilçelerden biri olan Sivrihisar da sahip olduğu kültürel miras değeriyle turizme kazandırılma potansiyeli yüksek bir destinasyon olarak değerlendirilmektedir. Ancak destinasyon yaşam döngüsünün ilk basamağı olan keşif aşamasında iken, Sivrihisar'ın mevcut durumunun değerlendirilmesi ve buna yönelik olarak kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında paydaşların görüşlerine başvurulması ve sürdürülebilir bir turizm gelişim planının olmaması araştırmanın problemlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bu noktada Sivrihisar'ın mevcut kültürel miras kaynakları ile ilgili pazar araştırmalarının olmaması nedeniyle sürdürülebilir bir turizm tanıtım ve gelişim planı yapılamamaktadır. Sivrihisar ile ilgili sürdürülebilir turizm planlamasına temel oluşturacak bir çalışmanın olmaması ve sürdürülebilir bir turizm anlayışı için tüm paydaş görüşlerine başvurulması gerekliliği bu araştırmanın problemlerindendir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Sivrihisar kültürel mirasının sürdürülebilir bir turistik gelişme çerçevesinde planlanması ve kullanımında destinasyon paydaşlarının rolünün belirlenmesidir. Bu amaçla, araştırmanın ilk bölümünde ikincil veriler, gözlem ve saha ziyaretlerinde elde edilen veriler doğrultusunda bir envanter çalışması yapılmıştır. Sonrasında Sivrihisar paydaşlarından görüşme yapılarak her bir paydaş için kültürel mirasın sürdürülebilir bir turistik gelişme için kullanımına yönelik görüşler elde edilmiştir. Bu çalışma tüm paydaşların da dâhil edildiği sürdürülebilir bir turistik gelişme ve destinasyon planının oluşturulmasında öncül çalışma niteliğine sahip olma amacını taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Sivrihisar, sahip olduğu kültürel miras ile Hititler, Frigler, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere zengin bir tarihi ve kültürel birikimi bulunmaktadır. Bulunduğu konum ile kavşak noktası üzerinde olması ticari anlamda da kentin gelişmesine katkı sağlamış, çevresinde bulunan ormanlar Sivrihisar'da bulunan pek çok yapının iç ve dış malzemesinde kullanılmıştır. Destinasyonun sahip olduğu kaynak ve çekiciliklerinin turizm amaçlı kullanımında, tüm destinasyon paydaşlarının ortak hareket etmesi sürdürülebilir bir turizm planlamasında dikkat edilmesi gereken bir husustur (Pike, 2004, s. 12). Aynı zamanda destinasyon paydaşları arasındaki etkileşim ve ortak hareket edebilme, bir

destinasyonun sürdürülebilir turistik gelişme için gereklidir (Jones ve Haven, 2005, s. 2). Freeman'ın Paydaş modeli, yasal hakka sahip olan her kişi ya da grubun hak ettiği faydayı elde edebilmesi adına destinasyona dâhil edilmesini ve bu faydalar arasında bir ayrım yapılmamasını savunmaktadır. Bu anlayışla, bir destinasyonun turizm planlaması kapsamında paydaş teorisinin katkısının yüksek olduğu yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır (Sheehan ve Ritche, 2005, s. 711). Bu sonuçlar, sürdürülebilir bir turistik gelişme için turizm planlamasında kaynak olarak kullanılacak kültürel mirasın tüm destinasyon paydaşlarının dâhil edildiği bir araştırmanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bir destinasyonda sürdürülebilir turistik gelişme için destinasyonun sahip olduğu kültürel miras kaynakları ve çekiciliklerinin belirlenmesi, destinasyon paydaşlarının rollerinin belirlenmesi ve belirlenen bu rollerle birlikte sürdürülebilir bir turizm planı geliştirilmesi adımları izlenmelidir. Bu çalışma, Sivrihisar paydaşlarının görüşlerine bütüncül bir bakış açısıyla ilk kez başvurulması ve ilgili alanyazında kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında paydaşların rolünün ortaya koyan bir çalışmanın yapılmamış olması gibi yönleriyle önem arz etmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada yöntem kısmında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Sivrihisar paydaşlarından yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla veri toplanmıştır. Bu kapsamda 7 farklı paydaş grubundan beşer kişi ile görüşülerek toplamda 35 paydaş ile görüşme sağlanmıştır. Bu araştırmanın sınırlılıklarından biri, görüşmelerin pandemi sürecinde gerek kapanmalar, gerekse sokağa çıkma yasakları sebebiyle görüşmeyi kabul eden paydaşların görüşleri ile sınırlı olmasıdır. Daha geniş katılımlı olsa elde edilen bulguların daha da çeşitlendirilebilirdi. Bir diğer sınırlılık ise pek çok paydaşın, yöneltilen soruları pandemi öncesi ve pandemi süreci ile bağdaştırmasıdır. Bu kapsamda aynı soruya iki farklı şekilde cevap vermişlerdir. Bu durum paydaşların içinde bulundukları pandemi şartları sebebiyle Sivrihisar'ı objektif olarak değerlendirememeye sınırlılığı yaratmıştır.

2. ALANYAZIN

Çalışmanın bu bölümünde; turizm destinasyonları, kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımı, kültürel miras, somut ve somut olmayan kültürel mirasa ilişkin bilgiler, kültürel miras ve turizm ilişkisi, kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımına yönelik konulara yer verilmiştir. Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında destinasyon paydaşlarının rolü her bir paydaş üzerinden ayrı ayrı incelenmiştir. Sivrihisar'ın kültürel miras öğeleri ve somut ve somut olmayan kültürel miras öğelerine ilişkin bilgiler ile alanyazın kısmı tamamlanmaktadır.

2.1. Turizm Destinasyonları

Destinasyon kavramı, Türk Dil Kurumu'na göre kelime anlamı olarak “varılacak olan yer” anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2021). Destinasyon; tarihi, kültürel ve doğal kaynakların bulunduğu turizm merkezidir. Leiper (1995) destinasyonu; turistlerin belli etkinlik ve faaliyetlere katılmak, çekicilikleri yerinde görmek ve boş zaman değerlendirme faaliyeti olarak gezmek gibi çeşitli motivasyonlarla ziyaret edilen yer olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanıma göre, turistlerin ziyaret etmeyi düşündükleri veya görmek istedikleri yerler olarak açıklanabilir (İçöz ve Başarır, 1996). Destinasyon başlı başına tek bir yer olmak zorunda değildir. Birden fazla yöre, bölge ya da ülkede bulunan pek çok farklı noktanın birleştirilmesiyle de oluşturulabilmektedir (Ahipaşaoğlu, 1997). Destinasyon ile ilgili alanyazında çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Destinasyon en basit tanımıyla, turistler tarafından tatil yapmak amacıyla ziyaret edilen ve tatillerini geçirmek için tercih ettikleri yer olarak ifade etmektedir (Jafari, 2000, s. 144). Destinasyon sınırları belirli coğrafi bir alandır (Davidson ve Maitland, 1997; Hall, 2000). Ayrıca, destinasyonlar turistlerin seyahat rotaları, geçmiş hayatları, motivasyonları, seyahat etme nedenleri, eğitim durumları ve deneyim beklentilerine göre seyahat etmeye karar verilen turizm merkezî olarak tanımlanmaktadır (Buhalis, 2000, s. 97; Haugland vd., 2011).

Destinasyon ile ilgili alanyazında destinasyon ürün, hizmet ve deneyimin gerçekleştiği yer veya turistlerin pek çok farklı motivasyonla ziyaret ettiği coğrafi bir alan olarak açıklanabilir (Tinsley ve Lynch, 2001, s. 372). Turizmde genellikle “varış yeri” anlamına gelen destinasyon kavramı çeşitli araştırmalarda “turizm bölgesi”, “turistik hedef bölgesi”, “turistik varış noktası” ve “turistik çekim bölgesi” gibi olarak farklı

kavramlarla ifade edilmektedir (Vanhove, 2005, s. 108; Lebe, 2005, s. 1137; Türkay, 2014). “Turizm bölgesi” şeklinde de kullanılan destinasyon kavramı, turistik ürünlerin bütünleşik olarak bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş, aynı zamanda yerel halkın da yaşamaya devam ettiği coğrafi bir alan niteliğindedir. Bütünleşik olma özelliği sayesinde, turistlere sunduğu eşsiz deneyim diğer destinasyonlardan farklı olarak öne çıkmasına imkân tanımaktadır. Bu noktada turistik ürünü oluşturan parçaları bünyesinde barındıran bir mekân olan destinasyon; turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği yer olarak değerlendirilmektedir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2012). Bu noktaya kadar farklı yönleriyle tanımlandığı ve açıklandığı üzere destinasyon kavramı, bütün turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alandır.

2.1.1. Turizm destinasyonlarını oluşturan unsurlar

Bir destinasyonu oluşturan bütün unsurlar aynı zamanda o destinasyona rekabet gücü kazandıran ve onu diğer destinasyonlardan farklı kılan özelliklerdir. Destinasyonu oluşturan unsurlar, bir başka bir deyişle “turizm kaynakları” olarak adlandırılmaktadır. Bu kaynaklar destinasyon çekiciliklerinin temelini oluşturmaktadır. Turizm kaynakları, sürdürülebilir turizm anlayışıyla geliştirilerek, turizm çekiciliğine dönüştürülebilmektedir. Bu noktada turizm kaynaklarını oluşturan unsurlar, aynı şekilde turizm faaliyetlerinde kullanılabilecek “arz kaynakları” olarak değerlendirilmektedir. “Turizm kaynağı” olarak adlandırılan kaynaklar; doğal ve beşeri çevre unsurlarından oluşan, özel etkinlikler, alt ve üst yapı çalışmaları, konaklama ve ulaştırma gibi turizm faaliyetlerinden oluşmaktadır. Bu faaliyetler, “temel kaynaklar” ve “destek kaynaklar” olmak üzere iki farklı başlık altında incelenmektedir. Temel kaynaklar, turistlerin destinasyonu ziyaret etmesinde güçlü çekiciliğe sahip olan kaynaklar olarak tanımlanırken, destek kaynaklar ise turistleri doğrudan seyahat etmeye motive etmeyen fakat temel kaynakların desteklenmesine yardımcı olan ve destinasyon çekiciliğine fayda sağlayan kaynaklar olarak adlandırılmaktadır (Yüksek, 2014, s. 15).

Bir destinasyonu oluşturan unsurlar etkinlikler, ulaşılabilirlik, turizm işletmeleri, destek hizmetler ve çekicilikler olarak sıralanabilmektedir (Bahar ve Kozak, 2005). Destinasyon, genel itibarıyla yukarıda sıralanan ögelere sahiptir. Cathy, Kara ve Kang (2004), destinasyonların benzer ögelere sahip olmasının destinasyonların rekabet gücü üzerinde olumsuz yönde etki yarattığını öne sürmektedir. Bu sebeple, her destinasyon

rekabet gücünü artırmak için hitap ettiği hedef kitleye ve uzmanlaşacağı turizm çeşidine yönelik çalışmalar yapmalıdır (Howie, 2004). Destinasyonlar sahip olduğu ürün ve hizmet bileşenlerini; kamu otoritelerinin çalışmaları, özel sektör girişimleri, sivil toplum kuruluşları yardımıyla geliştirmektedir (Youel, 1998). Destinasyonun turizm kaynakları, Tablo 2.1’de görüldüğü üzere doğal kaynaklar, düzenli yapılan etkinlikler, kültürel kaynaklar, faaliyetler ve destek hizmetler olmak üzere beş başlık altında incelenmiştir (Godfrey ve Clarke, 2003, s. 66-71; Yüksek, 2014, s.17).

Tablo 2.1. Destinasyon turizm kaynakları (Godfrey ve Clarke, 2003’ten uyarlanmıştır.)

Doğal Kaynaklar	Düzenli Yapılan Etkinlikler	Kültürel Kaynaklar	Faaliyetler	Destek Hizmetler
Flora Fauna İklim Bitki örtüsü Yer şekilleri	Festivaller Şenlikler Anma Günleri Sempozyumlar Konferanslar Söyleşiler Kongreler	Kültürel miras Dini yapılar	Rekrasyon faaliyetleri Aktiviteler	Seyahat hizmetleri Konaklama hizmetleri Yeme içme işletmeleri Hastane, döviz bürosu, posta hizmetleri gibi hizmetler

Pike (2008, s. 130) bir destinasyonda bulunan turizm kaynakları, turizm çekicilikleri ve turizm aktivitelerini şu şekilde gruplandırmıştır:

- Doğal çekicilikler: flora ve fauna, yer şekilleri, ormanlar, dağlar, bitki örtüsü, iklim, adalar, limanlar, doğal oluşumlu kıyı şeridi ve şelaleler,
- Beşeri çekicilikler: temalı parklar, şehirler ve köprüler,
- Su temelli aktiviteler: kruvayier seyahatler, balina gözlemciliği, rafting, bot kiralama, balıkçılık, yunus balıkları ile yüzme, köpek balığı ve timsah gözlemciliği,
- Macera aktiviteleri: trekking, paraşütle atlama, bungee jumping, kayak, off road yarışları,
- Eğlence aktiviteleri: tiyatro, sinema, sergi ve çeşitli yarışmalar,
- Spor aktiviteleri: ATV, dağ bisikletli aktiviteler, yüzme havuzları, kayak,
- Kültürel çekicilikler: yerel kültürler, performans sanatları, sanat galerileri, müzeler, tarihi alanlar, kaleler, saraylar ve mimari,
- Perakende hizmetler: alışveriş merkezleri, butikler ve hediyelik eşya dükkânları,

- Konaklama tesisleri: oteller, özel pansiyonlar, moteller, resort oteller, hosteller ve misafirhaneler,
- Gece hayatı aktiviteleri: kumarhaneler, gece kulüpleri, barlar, publar ve diskolar,
- Gastronomi: restoranlar, cafeler, aşçılık okulları, tarım pazarları, şarap evleri ve bağ bozumu,
- Dark turizm aktiviteleri: savaş alanları, işkence odaları, doğal ve beşeri afet canlandırmaları,
- İnanç merkezleri: küçük ibadethaneler, katedraller, kiliseler, tapınaklar, camiler ve pagan kültürleri,
- Rekreasyon alanları: piknik alanları, çocuk parkları ve golf sahaları,
- Yerel halk profili: etnik kökeni, adetler, gelenek görenekler ve dil,
- İklim: mevsimsellik ve iklime dayalı aktivitelerdir.

Destinasyonu oluşturan unsurlar; etkinlikler, ulaşılabilirlik, konaklama, destek hizmetler ve çekicilikler olmak üzere beş başlık altında incelenmektedir. Bu unsurlar aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

2.1.1.1. Etkinlikler

Turistler, sahip oldukları boş zamanı değerlendirmek ve sürekli bulundukları yerden kısa bir süre uzaklaşma suretiyle ayrılmak, yeni yerler görmek ve merak gibi pek çok farklı motivasyonlarla çeşitli etkinliklere katılmaktadırlar. Etkinlikler, konularına ve kapsamalarına göre çeşitlenmekle birlikte, destinasyonlar üzerindeki ilgi ve talebe yönelik olarak destinasyon imajı üzerindeki olumlu etkileri ve mevsimsellik özelliğinin olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesine yönelik çeşitli faydalar sağlamaktadır. Doğru bir etkinlik planlaması, etkinliğin sürdürülebilir olması açısından dikkat edilmesi gereken bir konudur (Can, 2015). Bazı durumlarda etkinlikler, destinasyonun ziyaret edilmesinde tek başına bir çekicilik unsuru olarak değerlendirilebildiği gibi başka bir çekicilik unsuruna destek olarak da kullanılabilir. Etkinlikler başlı başına geleneksel şekilde düzenlenebildiği gibi dönemlik olarak da düzenlenebilir. Buna ek olarak spor etkinlikleri, festivaller, şenlikler ve konferanslar da “etkinlik” olarak adlandırılmaktadır. Etkinlik kaynakları çok farklı amaçlarla kullanılabildiği gibi etkinliğin temasını meydana getiren turistik ürün ve hizmetlere ek olarak diğer bütün festival ve anma günleri de etkinlik olarak adlandırılmaktadır (Godfrey ve Clarke, 2003, s. 69). Bununla birlikte

beşeri kaynak olarak betimlenen temalı park, konser salonu, tiyatro, sanat galerisi, müze, kültür merkezi, festival alanı ve performans sanatları merkezi gibi mekânlar, “etkinlik kaynağı” olarak değerlendirilmektedir.

Etkinlikler ilgili alanyazında çeşitli sınıflandırmalar yapılarak incelenmiştir. Buna göre, büyüklüklerine göre etkinlikler mega, hallmark (damga), büyük (majör) ve yerel etkinlikler olarak dört farklı şekilde incelenmektedir. Mega etkinlik; küresel medya ve küresel ekonomi üzerinde büyük etkiye sahip etkinlik olarak tanımlanabilmektedir. Hallmark (damga) etkinlik, destinasyonun kültürünü yansıtan etkinliği ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Büyük (majör) etkinlik, özellikle medyanın gösterdiği yoğun ilgi aracılığıyla ziyaretçi sayısı ve ekonomik katkı açısından ses getiren etkinlik olarak değerlendirilmektedir. Yerel etkinlik ise destinasyonun kültürü ile ilgili ve sınırlı bir coğrafi alana yayılan her tür etkinliktir (Argan, 2007, s. 455). İçeriklerine göre sınıflandırılan etkinlikler ise etkinlik temasına göre değerlendirilebilmektedir. Getz (2008, s. 406), etkinlikleri dört başlığa ayırmıştır. Bunlar:

- Spor karşılaşmaları ve eğlence,
- Kültürel kutlamalar, resmi etkinlikler, eğlence ve sanat,
- Eğitim ve bilim, iş ve ticaret ve
- Özel etkinlikler olarak sıralanmaktadır.

2.1.1.2. Ulaşılabilirlik

Bir destinasyona “ulaşılabilirlik” yoksa o destinasyonda turizm faaliyetinden bahsetmek mümkün değildir. Destinasyonlar olağanüstü kaynak ve çekiciliklere sahip olsalar dâhi eğer o kaynak ve çekiciliklere ulaşım imkânı yoksa gelişmeyen bir kaynak ve çekicilik olarak kalacaktır. Ulaşım imkânı, seyahat karar süreci aşamasında turistlerin dikkat ettiği önemli bir bileşendir. Ulaşım imkânının cazip olması, destinasyonlar için tercih sebeplerinden biri olmaktadır. Bunun yanı sıra turistler ulaşımın yanı sıra, konforlu ve hızlı bir ulaşım arzu etmektedirler. Bu kapsamda ulaştırma faaliyetleri, destinasyonu oluşturan unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bir destinasyonun sahip olduğu ulaşılabilirlik, destinasyonun ziyaret edilmesinde kullanılacak olan yollar, ulaşım araçları, terminal ve tesisler ve teknoloji gibi ulaştırma sistemini oluşturan unsurlardır

(Yüksek, 2014, s. 20). Ulaştırma sistemi dört ana başlıktan meydana gelmektedir. Bunlar (Prideaux, 2000, s. 56):

- Ulaşım şekli: Yük veya yolcu taşıyan ulaşım aracına özgü bir sınıflandırma olarak açıklanabilir.
- Yol: Ulaşım aracının bir yerden bir yere ulaşabilmesi için izleyeceği güzergâh olarak tanımlanabilir. Karayolu, denizyolu, demiryolu ve havayolunu olmak üzere dört farklı çeşidi bulunmaktadır. Seyahat acentaları, tur operatörleri ve turistler her zaman maliyet ve zaman unsurlarını dikkate alarak bu ulaşırma çeşitlerinden birini tercih ederek gidecekleri destinasyona karar vermektedirler.
- Terminal: Özellikle ulaşırma faaliyetinin gerçekleştiği esnada mola verilen veya yolcuların bir ulaşım çeşidi ile diğeri arasında transfer edildikleri duraktır. Örneğin, uçakla havalanına inen bir yolcunun seyahatinin karayolu ile devam edeceği zaman kullandığı ara duraklar terminal olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası seyahat faaliyetlerinin en önemli terminallerinden biri olan havaalanları da destinasyonların tercih edilmesinde önemli bir bileşen olarak değerlendirilmektedir.
- Teknoloji: Her geçen gün daha da gelişen teknoloji sayesinde seyahat sürelerini kısaltarak daha konforlu, güvenli, esnek ve uygun bir ulaşımı beraberinde getirmiştir.

Doğru bir şekilde planlanmamış ve pek çok yönden eksik alt ve üst yapı olanakları, turizm hareketlerinin gelişmesinde engel teşkil etmektedir. Ulaşılabilirlik altyapısı kapsamlı olarak destinasyon planlarına dâhil edilerek bu yönde geliştirilecek turizm faaliyetleri destinasyonu geliştirecektir (Hall, 1999). Bununla birlikte turizm destinasyonu, sürdürülebilir bir turistik gelişme sağlamak için ulaşım ağına yeterli ölçüde yatırım yapmalıdır. Bu noktada, trafik yoğunluğu, ulaşım faaliyetleri konusunda baskı yaratmaktadır. Ulaşırma, destinasyona olumlu katkılar yaptığı gibi plansız bir şekilde gerçekleştirilen ulaşırma faaliyetleri de destinasyon üzerinde olumsuz etkileri beraberinde getirebilmektedir. Ulaşırma kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin koşulları her destinasyona göre farklılık göstermektedir (Goeldner ve Ritchie, 2012). Destinasyon ve ulaşırma arasında önemli bir bağ olduğu kabul edilmektedir. Ulaşırma; destinasyonu geliştirdiği gibi gelişiminin önünde bir engel teşkil eden bir unsur da

olabilmektedir. Bu yüzden ulaştırma, bir destinasyonun gelişiminde dikkat edilecek en önemli unsurlardan biridir (Yılmaz ve Arıkan, 2018, s. 16). Örneğın, Sivrihisar’da herhangi bir havayolu, demiryolu ve denizyolu ulaşım imkânlarının bulunmaması, bu ulaştırma çeşitlerini tercih eden turistlerin o bölgeye gelmesine engel olan bir husus olarak değeriendirilebilmektedir.

2.1.1.3. Konaklama

Destinasyonda bulunan konaklama imkânları başlı başına bir turistik çekicilik olarak değeriendirilmektedir (Lundberg, 1990, s. 289). Bir destinasyon konaklama işletmeleri açısından eksikse, o destinasyon günübirlikçiler tarafından ziyaret edilen bir destinasyon olmaktan öteye gidememektedir. Böyle bir destinasyon, sürdürülebilir bir turistik gelişme için uygun bir yer olmaktan epey uzaktır. Özellikle ekonomik katkı açısından sınırlı gelire sahip bölgelerde bu durumun önüne geçmek ve konaklamalı turların düzenlenebilmesi için destinasyonun hedef kitlesine ve turizm çeşitlerine uygun bir konaklama yatırımı yapılmalıdır (Kelly ve Nankervis, 2001, s. 45). Konaklama tesisi, planlı bir turizm destinasyonunda turistlerin geceleme için ihtiyaç duyduğu temel unsurlardan biridir. Konaklama tesisleri, destinasyonun sahip olduğu kültürel miras ve tarihi doku ile uyumlu şekilde inşa edilmelidir (Prideaux, 2000, s. 56). Destinasyonun hedef pazarının özellikleri göz önüne alınarak hizmet veren konaklama işletmeleri yine hedef pazarın istek, beklenti ve ihtiyaçlarına yönelik olarak şekillenmelidir. Bu sebeple, bir destinasyonda tüm bu istek, beklenti ve ihtiyaçlara uygun olarak, mümkün olduğunca çeşitli konaklama alternatifleri yer almalıdır (Howie, 2004, s. 97). Örneğın, otantikliğın ağır bastığı, tarihi dokusu bozulmamış bir destinasyon olan Sivrihisar’da otantik, butik ve yerel mimari öğelerin yansıtıldığı bir tesiste konaklamanın tercih edileceğı düşünülebilir.

2.1.1.4. Destek hizmetler

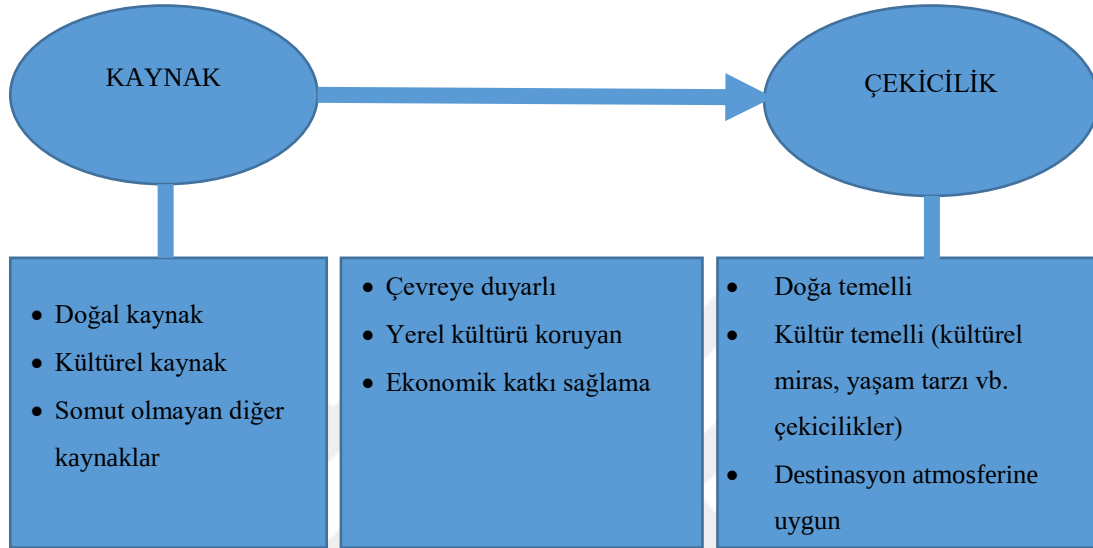
Destek hizmetler; turizm hareketlerinin verimli ve sürdürülebilir bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli alt ve üst yapı imkânları, döviz işlemleri, asayiş, eczane ve postane gibi ek hizmetlerdir (Aktaş, 2007, s. 119). Destinasyonlarda turistlerin günlük ihtiyaçlarını karşılamak için bulunan hizmetler, destek hizmetler olarak adlandırılmaktadır. Yanı sıra, bu hizmetler destinasyonun yerel halkı tarafından da kullanılan hizmetlerdir. Bu hizmetler döviz bürosu, banka, hastane, araç kiralama,

postane, kuaför ve kargo hizmetleridir. Destinasyonlarda turizm faaliyetlerine ek olarak, ana faaliyetler için destek niteliğindeki diğer faaliyetler etkileşimli bir şekilde birbirine bağlıdır. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan tesislerin ve alt ve üst yapı imkânlarının da aynı destinasyonda kullanılıyor olmaları var olan bu ilişki ağını daha da karmaşık hâle getirmektedir. Bu sebeple, destinasyonda yer alan bütün kaynakların turizm çekiciliği olarak kullanılmasında, genel bir çerçeveden bakabilmek ve her paydaşın istek ve ihtiyaçlarına cevap vermek o destinasyon adına oldukça önemlidir. Buna ek olarak, mekânsal kullanımın ne kadar yoğun olduğunu tespit etmek, bu tespitin çevresel ölçütlerle ne şekilde uyum sağladığını belirlemek, sürdürülebilir bir turistik gelişme sağlamak ve belirlenen politika ve planları hayata geçirmek gerekmektedir (Kahraman ve Türkay, 2004). Destek hizmetler, turizm destinasyonu için turizm işletmeleri gibi turizme direkt olarak katkı yapmadığından, bu hizmetlerin turizm pazarına hâkim olması beklenemez (Cooper vd., 1998, s. 106).

2.1.1.5. Çekicilikler

Destinasyon kavramını tanımlarken üzerinde durulması gereken en önemli unsur, çekicilikler olarak kabul edilmektedir. Destinasyon bütünleşik bir turistik ürün olarak düşünüldüğünde; çekicilikler, bu bütünün sınırları çizilmiş küçük unsurları olarak tanımlanmaktadır (Swarbrooke, 1995, s. 7). Bir destinasyonun diğerine göre öne çıkmasında çekicilik unsurlarının katkısı yüksektir (Kutvan ve Kutvan, 2013, s. 160). Çekicilik unsurlarının bu derece ön planda olmasının sebebi, turistleri seyahat etmeye motive eden unsur olarak değerlendirilmesidir (Kelly ve Nankervis, 2001, s. 42). Bir destinasyonda yer alan somut kültürel miras öğeleri; kültürel ve tarihi geçmiş ve stratejik önemi olan değerler, kaynak durumunda iken eski kullanılan şekliyle aynı veya farklı bir işlev kazandırılarak “turistik çekicilik” hâline dönüştürülmektedirler (Kutvan ve Kutvan, 2013, s. 162). Destinasyon, hedef pazarın istek ve ihtiyaçlarına uygun bir destinasyon imajına sahip olmanın yanı sıra, turistik ürün ve hizmetlere ulaşılabilirlik de önemli bir husustur. Çekicilik unsurları açısından yetersiz bir destinasyonda sürdürülebilir bir turistik gelişimden söz etmek zordur. Çekicilik yönünden eksik olan destinasyonlar; tüm paydaşların da içinde bulunduğu ortak bir çalışma ile kaynakların envanterini çıkararak sürdürülebilir bir turistik gelişme ile Şekil 2.1’de görüldüğü üzere kaynakların çekiciliğe dönüştürülebilmesi için çalışmalıdır. Bir destinasyon; doğal oluşumları, kent dokusu,

manzarası, antik kentleri ve kültürel mirası gibi pek çok kaynağa ev sahipliği yapsa da ulaşılabilirlik, alt ve üst yapıdaki eksiklikler, konaklama ve yeme içme gibi turizm işletmelerinin eksikliği, destek hizmetlerdeki aksaklıklar tüm destinasyon paydaşlarının görüşlerinin alındığı bir turizm planlamasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Howie, 2004, s. 77).

Şekil 2.1. Kaynakların turizm çekiciliğine dönüştürülme süreci (Howie, 2004, s. 77)

Rekreasyonel etkinlikler, bulunduğu yer için bir çekicilik unsuru olarak değerlendirilmektedir. Örneğin kaplıcalar, sıcak suların bulunduğu doğal kaynak suları ve hamamlar bakımından çekicilik unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Kaplıca, hamam ve içmeler de tıpkı deniz turizminde olduğu “deniz”in çekicilik değeri gibi çekicilik değerine sahip unsurlardır. Diğer bir rekreasyonel çekicilik unsurlarından bir diğeri de rekreasyon alanları olarak ifade edilebilir. Bu çekiciliklerin sahip olduğu etkinin artırılması için mesire yerlerini, piknik alanlarını, güzel manzaraya sahip doğal alanları ve en önemlisi bozulmamış doğayı sürdürülebilir bir turizm anlayışıyla değerlendirmek gerekmektedir. Rekreasyon alanlarını alt ve üst yapı anlamında düzenlemek ve hem yerel halkın hem de turistlerin kullanımına açmak açısından önemlidir. Genel olarak günübirlik ya da hafta sonu ziyaret edilen destinasyonlarda yer alan çekicilik faktörleri kültürel faaliyetlerin gerçekleştiği yerler olarak kabul edilmektedir. Bu çekicilikler daha çok sanat galerileri, tiyatrolar, arkeoloji müzeleri ve etnografya müzeleri gibi çoğunlukla şehirlerde düzenlenen etkinliklerin oluşturduğu çekicilik unsurlarıdır. Tüm bunlardan farklı olarak, bir destinasyonun eğlence mekânları, alışveriş merkezleri ve farklı hediyelik eşyaları

turistik ürün olarak kabul edilerek o destinasyonun çekiciliğinin artırılmasında etkilidir (Shackley, 2001; Kutvan ve Kutvan, 2013, s. 162).

Turizm endüstrisinde destinasyonların diğer destinasyonlar üzerinde rekabet avantajı elde etmesi için destinasyonun çekiciliklerinin ve turist deneyiminin potansiyel turistlere yönelik olarak güçlü bir şekilde planlanması gerekmektedir. Rekabet gücünün artırılması, turistlerin diğer destinasyonları ziyaret etme kararlarını etkileyen faktörlerin tanımlanmasında önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Turizm kaynaklarının belirlenmesi; destinasyonların sahip olduğu güçlü yönlerinin ortaya çıkarılmasında, merkezi ve yerel yönetimler tarafından turist sayıları ve yapılan harcamaların, turizmin ekonomik etkileri ve yerel halkın yaşam kalitesini artırmak için kullanılmasına yardımcı olmaktadır (Uca ve Yüncü, 2020, s. 300).

Kültürel çekiciliklerin varlığı, destinasyonu diğer destinasyonlardan farklılaştıran ve diğer destinasyonlar karşısında rekabet gücü elde etmesini sağlamada önemlidir. Ritchie ve Zins'e (1978) göre, bir destinasyonun sahip olduğu çekicilikler şu şekilde sıralanabilir:

- El sanatları,
- Yerel halkın konuştuğu dil,
- Destinasyonun karakterini yansıtan gelenekler,
- Destinasyona ait yöresel mutfak unsurları ve yemek hazırlama teknik ve yöntemleri,
- Destinasyona özgü resim, heykel ve konser gibi etkinlikler kapsamında sanat ve müzik,
- Destinasyonun tarihsel sürecini yansıtan görsel kalıntılar,
- Destinasyona ait zanaat ve çeşitli üretim yöntemleri,
- Destinasyona farklılık katan mimari,
- Destinasyona özgü inançlar,
- Destinasyonu yansıtan eğitim sistemi,
- Yerel halkın gündelik hayatta ve özel günlerde giydiği destinasyona özgü kıyafetler,
- Destinasyondaki farklı yaşam tarzı hakkında ipuçları sunan boş zaman etkinlikleridir.

2.1.2. Turizm destinasyonlarının planlanması

Destinasyonu oluşturan unsurlar, destinasyon planlamasında kullanılan unsurların temelini oluşturmaktadır. Planlama, belirlenen amaçlara en akılcı şekilde ulaşmak için kullanılan araçların koordine edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Planlamanın temel amacı, sürdürülebilir bir gelişme ve büyüme elde etmektir. Destinasyonların keşif aşamasında çevresel, ekonomik ve sosyal anlamda olası problemleri en aza indirmek için arz ve talep arasında uyum ve dengenin sağlanması gerekmektedir. Bu sebeple planlama makro düzeyde ülke, bölge ve yöre bazında, mikro düzeyde ise turizm işletmeleri açısından önemlidir. Planlama, bireysel kararlardan çok birbirine bağlı ve birden çok mekanizmanın karar ve politika hazırlama süreci olarak değerlendirilerek paydaş fikirlerine başvurulması gerekmektedir (Olalı, 1982, s. 65; Hall, 2000).

Destinasyon planlaması ise sürdürülebilir bir turistik gelişme sağlamak için yapılan bir takım faaliyetlerden oluşmaktadır. Destinasyon planlaması, uygun gelişim stratejileri yardımıyla destinasyon kaynaklarının listelenmesi ve yerel halkın çıkarları doğrultusunda stratejik bir yol haritası oluşturma süreci olarak açıklanmaktadır (Dredge, 1999, s. 772). Destinasyon planlama sürecinde destinasyonun sahip olduğu kaynakların saptanması, destinasyonda meydana gelebilecek olası değişikliklerin tahmin edilmesi, hedef kitleye yönelik stratejilerin belirlenmesi, eylem planının oluşturulması, destinasyon planının uygulanması, izleme ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır (Inskeep, 1991, s. 352).

Destinasyon planlaması yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlar şu şekilde sıralanmaktadır (Usta, 2008, s. 228):

- Destinasyonun sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak potansiyeli,
- Destinasyonun ulaşım ağının oluşturulması,
- Turizm hizmetlerin geliştirilmesi,
- Alt ve üst yapının sisteminin iyileştirilmesi,
- Tanıtım faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Görev dağılımının yapılması ve
- Yerel halkın turizm ile ilgili farkındalığının artırılmasıdır.

Destinasyon planlaması olumsuzlukların en aza indirilerek, turizm gelişiminin destinasyona sağlayacağı faydaların artırılması konusunda etkili şekilde yapılmalıdır (Medlik, 1991, s. 35). Bir destinasyonun turizm gelişim süreci; destinasyonun turizm

kaynaklarının, yerel halk, tatile gelen turistler, bölgeye turistik yatırım yapan yatırımcılar, yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları gibi çok yönlü şekilde ele alınmalı ve planlı bir şekilde yürütülmelidir. Planlı bir turizm destinasyonu için tüm bileşenlerin bir arada düşünülmesi gerekmektedir. Her destinasyonun kendine özgü karakteristik çekicilikleri ve özellikleri, diğer destinasyonlardan farklılaşmaya ve rekabet gücü kazanmaya yardımcı olan unsurlardır. Bu nedenle destinasyon planlamasında sahip olunan bu özelliklerin dikkate alınarak planlamanın destinasyona uygun şekilde yapılması gerekmektedir. Destinasyonların planlanmasında paydaş rollerinin belirlenmesi daha hızlı ve düzenli bir planlama yapabilmek için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (Demircioğlu, 1997, s. 75).

Sürdürülebilir turizm destinasyonlarının gelişimi için iklim, konum, doğal kaynaklar, yerel halkın turizm farkındalığı ve yerel kültürün bozulmaması gibi konular ön plana çıkmaktadır. Sürdürülebilir bir destinasyon planlaması hazırlamak ve kalkınma hedeflerine ulaşmak için kamu/özel sektör yetkilileri, yerel halk, turizm yatırımcıları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları dâhil olmak üzere tüm paydaşların katılımıyla birleştirilmiş planlama ve geliştirme stratejileri gerekmektedir (Hassan, 2000, s. 239-240). Ayrıca her destinasyon, etkinliklerini ve ziyaret edilebilirliğini geliştirmek için, çekicilik, ulaşım, park alanları, turist akışı ve destinasyon yönetimi konularının yer aldığı bir planlamaya ihtiyaç duymaktadır. Kültürel mirasın envanterinin çıkarılması, tarihi eserlerin restorasyonu, alt ve üst yapının geliştirilmesi, turizm enformasyon bürolarının kurulması, taşıma kapasitelerinin hesaplanması, konaklama tesislerinin kurulması gibi faaliyetler destinasyon planlaması kapsamında değerlendirilen faaliyetlerdir (Timothy ve Tosun, 2003, s. 181). Godfrey ve Clarke (2003) destinasyon planlamasında izlenecek adımları açıklayarak, Tablo 2.2’de destinasyon planlamasının bileşenlerine ilişkin bir model ortaya koymuştur.

Tablo 2.2. Destinasyon planlama modeli (Godfrey ve Clarke, 2003'ten uyarlanmıştır.)

ŞU ANDA NEREDEYİZ?	NEREDE OLMAK İSTİYORUZ?	DESTİNASYON PLANI
Fırsat ve Sınırlılıkların Belirlenmesi	Kalkınma Hedef ve Amaçların Belirlenmesi	Eylem Planının Oluşturulması
Turizm Kaynak Envanteri	Amaçların belirlenmesi (Gelecekte ulaşmak istenen genel durum. Stratejilerin oluşumuna temel oluşturur. Ulaşılmaya çalışılan uzun dönemli genel sonuçlar.	Eylem planı, destinasyonun belirlenen turizm hedeflerinin nasıl, kimler tarafından ve ne kadar zamanda gerçekleştirileceğini açıklayan plandır.
✓ Keşif (Bölgede turizmle ilgili tüm kaynakların detaylı listesinin çıkarılması)	Hedef belirlenmesi, amaçların belirlenerek bunlara nasıl ulaşılacağına belirlenmesini ifade eder.	Turizm Eylem Aşamalarının Kağıda Dökülmesi 1. Her bir hedef için gereken eylem aşamalarının neler olduğunun belirlenmesi
✓ Değerlendirme (Belirlenen kaynaklar kalite, eşsizlik ve çekicilik açısından değerlendirilmeli ve gelişme ihtiyacı duyan alanlar belirlenmeli)	Turizm Eylem Aşamaları (kim, ne, nerede, nasıl?) ➤ Ne yapılacak? Kim tarafından yapılacak? ➤ Hangi zaman diliminde yapılacak ve beklenen sonuç ne olacak? ➤ Faaliyetlerin yerine getirilmesinde kişiler mi gruplar mı görev alacak?	2. Eylem aşamalarını gerçekleştirmekten kimlerin sorumlu olduğu belirlenir.
1. Gelişime ihtiyaç duyan kaynaklar için tablo oluşturulması	1. Turizm Amaçlarının Kağıda Dökülmesi	
2. Bu kaynaklar kime hitap edecek (Pazar Bölümlendirme)	2. Turizm Hedeflerinin Kağıda Dökülmesi (Hedefler ve Amaçlar Tablosu)	
3. Her kaynağın turizm amaçlı kullanımında ortaya çıkabilecek fırsatlar-sınırlılıklar belirlenmeli	❖ Her amaç ayrı ayrı tablolara yazılır. ❖ Amaçlar daha spesifik hedeflerle ilişkilendirilmelidir. ❖ Her bir amaç için hedef belirlenir. Sonra bu hedeflerin hangi zaman aralığında gerçekleştirileceği belirlenir. ❖ Hedeflerin ve sürecin gözden geçirilmesi ❖ Tüm hedefler bir araya getirilir ve önem ve aciliyet sıralaması yapılır.	
4. Problemlerin ve ilgilenilmesi gereken konuların sıralandığı <i>Turizm Öncelikleri</i> Tablosunun hazırlanması		

Tabloda yer alan adımlar sırasıyla gerçekleştirilerek etkili bir destinasyon planlaması elde edilebilmektedir. Başarılı bir turizm destinasyon planı sürdürülebilir bir turizm gelişimi sağlamak için neler yapılacağına ilişkin bir yol haritası olarak

değerlendirilmektedir. Destinasyonun mevcut kaynaklarının ve çekiciliklerinin kullanımında olası değişimlerin dikkate alınması önemlidir. Bununla birlikte, mekânsal kullanım yoğunluğunu tespit edebilmek, sürdürülebilir turizm gelişimine uygun strateji ve politikaları belirlemek, belirlenen bu strateji ve politikaları uygulamak ve sonrasında geribildirim elde etmek planlamanın fonksiyonları arasında yer almaktadır (Kahraman ve Türkay, 2004). Bir turizm destinasyonu planlanırken bölgenin sahip olduğu rekabet avantajları net olarak belirlenmeli ve ortaya konmalı, rekabet gücünü arttıran her veri değerlendirilmelidir. Destinasyonunun turizm pazarında konumlanması için geliştirilecek rekabet stratejileriyle birlikte; turistik ürünler, arz kaynakları ve talebin yoğunluğu ve hedef pazarın yapısı irdelenmelidir (Vanhove, 2005, s. 114).

Bir destinasyonun turizm faaliyetlerine başlamadan önce kapsamlı bir şekilde turizm planının yapılması, destinasyonun ve yerel halkın öncelik ve gereksinimlerinin belirlenmesi, destinasyonun taşıma kapasitelerinin dikkate alınması gerekmektedir. Aksi hâlde turizm faaliyetlerine ev sahipliği yapan destinasyon “birdenbire çöken bir girişim” hâline gelebilmektedir. Bu durumda, mevcut kaynak ve çekiciliklerin kaybedilmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalınabilmektedir. Örneğin; Akdeniz Bölgesi etkili bir destinasyon planlamasına sahip olmadığından aşırı betonlaşma ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye’de yer alan bazı turizm destinasyonları da, İspanya’daki destinasyonlardan daha sonra turist çekmesine rağmen, benzer çevre sorunlarıyla mücadele etmiştir. Bu tür çevre sorunlarının yaşandığı Alanya ve Kuşadası gibi turizm merkezlerinin doyum noktasına ulaştığı ve artık tercih edilmediği yapılan çalışmalarla saptanmıştır (Gökçe, 2006, s. 7).

2.2. Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanımı

Bu bölümde kültürel mirasa yönelik bilgiler, somut ve somut olmayan kültürel miras ve kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımına yönelik bilgiler yer almaktadır.

2.2.1. Kültürel miras

Kültür, bir topluluğun, bir milletin sahip olduğu duygu, düşünce ve ortak değer yargısını birleştiren bütünlük bir olgudur (Özlem, 2000). Miras kavramı, “bir kuşağın kendisinden sonra gelen kuşaklara bıraktığı maddi varlıklar, kültür, gelenek, görenek ve benzeri unsurların geneline verilen addır” (TDK, 2021). Turizm açısından ele alındığında “miras” kavramı, kültürel ve doğal öğelere yönelik özelliklere atıf yapmaktadır (Timothy ve Boyd, 2006). Miras, “eski anıtlar, yerli halkın yaşadığı kentler, doğal çevrenin sahip

olduğu eşsizlik, yaşayış biçimleri ve el sanatları” gibi pek çok unsuru kapsayan ortak bir kavramdır (Richards, 1996). Miras, “birinin korumak, kollamak ve gelecek nesillere aktarmak istediği herhangi bir şey” olarak da tanımlanabilmektedir (Howard, 2003, s. 6).

Kültürel değer kavramı içinde geçmişten bugüne aktarılmış tarihi yapı, arkeolojik sit alanları ve tarihi mekânlar yer almaktadır. Kültürel peyzaj kavramı ise kent dokusu, kent dokusunu oluşturan tarihi yapıların yanı sıra bitki örtüsü, biyolojik ve ekolojik çeşitlilik gibi doğal kaynakları da kapsayan; yerel kültür öğeleri, gelenekler ve görenekler gibi somut olmayan unsurları da kapsamaktadır. Bu şekilde aslında farklı form ve fonksiyonlara sahip değerlerin geçmişten bugüne aktarılması alışkanlığı kültürel mirasın da gelişimine yardımcı olmuştur (Mosler, 2006). Kültürel miras, bir toplumu oluşturan bireylere ortak geçmiş ve kültürlerini aktaran, bu bireyler arasındaki işbirliği, birlik ve beraberlik gibi duyguları güçlendiren milli bir hazinedir. Kültürel miras, insanlık tarihi boyunca yaşanan deneyimlerin, gelenek ve göreneklerin devamlılığının sağlanmasında önemlidir (www.cekulvakfi.org.tr). Kültürel miras kavramı oldukça geniş kapsamlı bir kavram olduğundan içinde pek çok konuyu barındırabilmektedir. Öte yandan kültürel miras ait olduğu ülkenin kültürel sermayesi olarak değerlendirilmektedir.

Kültürel miras, eskiden ait olduğu bölgede nesiller tarafından oluşturulan ya da bir önceki kuşaktan aktararak devam eden ve günümüze ulaşan somut ve somut olmayan kültür değerleridir (Çetin, 2010, s. 183). Başka bir tanıma göre kültürel miras, toplumların sahip olduğu geçmişe ait maddi ve manevi unsurları ve bu unsurların farklı yönleri ortaya çıkarıldığında pek çok anlamda tarihe ve kültüre ışık tutan değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Albayrak, 2013, s. 61). Bu yönüyle kültürel miras, toplumların milli kimliğinin oluşturulmasında etkili bir role sahiptir (Ar ve Uğuz, 2015, s. 1406). “İnsanlığın bugüne kadar yaratmış olduğu uygarlıkların birer göstergesi olan tarihsel yapılar, sit alanları ve doğal zenginlikler”, kültürel mirasın “Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu” (UNESCO) tarafından genel kabul gören tanımı olarak belirlenmiştir. 1972 yılında UNESCO’nun taraf olduğu Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) imzalanmıştır. Üye ülkeler dünya miras alanlarını etkin bir şekilde koruma altına almaya ve bu amaçla çeşitli proje ve planların uygulanması için çalışmaktadır (Madran ve Özgönül, 1999; Aydeniz, 2009; Özünel, 2011, s. 255-262).

Kültürel miras değerlerinin korunmasına yönelik ilk düzenleme, 1869 yılında yapılmış ve “Asar-ı Atika Nizamnâmesi” olarak kabul edilen yasayla koruma altına alınmıştır. 1911’de çıkarılan “Esvar ve Kala-i Atikadan Belediyelere, Vilayetlere Terk Olunacak Yerler Hakkında Kanun” ile süregelen kanun düzenlemeleri 1912 yılında çıkarılan “Muhafaza-i Abidat Kanunu” ile sürmüştür. Cumhuriyet Dönemi 1951 tarihli “5805 sayılı Koruma Kanunu”, 1973 tarihli “1710 sayılı Eski Eserler Kanunu”, 1983 tarihli “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” gibi düzenlemeler sayesinde doğal miras ve kültürel miras öğeleri korunmaya alınmıştır. Türkiye’de, Kültür ve Turizm Bakanlığı; tarihi sitler, tescilli yapı, ören yeri ve antik kentleri, “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları” olarak adlandırmıştır. “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”na göre; kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkâmlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, milyontaşları (mesafe taşları), eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgâhlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifâhane, muvakkithâne, simkeshâne, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliye, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peribacaları taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir. Tarihi mağaralar, kaya sığınakları ile özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ise taşınmaz tabiat varlığı örneklerindendir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1988 yılında hazırlanan “Bir Yörenin Turizm İmkânlarının Değerlendirilmesi için Rehber” adlı yayında “Kültürel Değerler” alt başlığı altında yer alan unsurlar şunlardır (Arınç, 2002, s. 108):

- Tarihi eser: Cami, han, hamam, türbe, su kemeri, tescilli yapı- sokak, anıtsal ağaçlar, çeşme, kervansaray ve saat kulesidir.
- Arkeolojik eser: Antik kent, kale, sur, tiyatro, hamam, su kemeri, nekropol, akropol, mabed, tapınak, kilise ve sarnıç ile yeraltı arkeolojik eserlerdir.
- Tarihi dini mekânlar: Cami, türbe, manastır, kilise ve sinagottur.

- Müzeler: Etnografya müzesi, arkeoloji müzesi, açık hava müzesi ve temalı müzelerdir.
- Festivaller: konulu ulusal veya uluslararası katılıma açık; müzik, tiyatro, özel konulu toplantılardır.
- Özel gün: gelenek ve göreneklerden ya da dini inançlardan kaynaklanan, törensel niteliği olan günlerdir.
- Yöresel el sanatı: halı ve kilim gibi dokumacılığı, toprak işleme, ağaç işleme, bakır işleme, taş işleme, mücevher işçiliğidir.
- Folklor: Folklor, Türk turizmine dâhil edilebilecek özgün değerlere sahiptir ve turistik talebin doğmasında rol oynadığı gibi turizme kaynak oluşturması açısından da önemlidir.

Kültürel miras genel olarak somut kültürel miras öğeleri ve somut olmayan kültürel miras öğelerinden oluşmaktadır (Kolaç, 2009, s. 21). Tarihi yapı, kültürel değer, dini yapı (Gürpınar, 2001, s. 186-187) anıt, ören yeri, antik kentler gibi kalıntılar, elle tutulup gözle görülebilen öğeler somut kültürel miras kapsamındadır (Ekici, 2004, s. 2; Çetin, 2010, s. 182). Gelenek, görenekler, efsaneler, mitler, ritüeller, festivaller, el sanatları, mimari üsluplar ve yemekler somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilmektedir. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın birbirinden ayrılan yönü, somut mirasın turizmin olumsuz etkilerinden etkilenme şansı düşükken, turizmin somut olmayan miras üzerindeki olumsuz etkisinin ortadan kaldırılması daha zor olmasıdır. Bu yönü ile incelendiğinde, Türkiye’de kültürel mirasa ilişkin somut olmayan kültürel miras değerlerini korumak ve turizmin olumsuz etkilerini bertaraf etmek için harcanan çaba oldukça azdır (Türker ve Çelik, 2012). Somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel mirasın sahip olduğu bu kırılgan yapı, sürdürülebilir bir turistik gelişme için tehdit oluşturmaktadır (Basat, 2013, s. 62). Bu noktada kültürel miras; koruma, mimari, restorasyon, sit alanı, ören yeri, müze, arkeoloji, tarihi ve kültürel kalıntılarla ilgili çeşitli faaliyetler yürütülerek pek çok amaçla kullanılabilir. Kültürel mirasın kullanımı özel uzmanlık gerektirmektedir. Somut olmayan kültürel mirasın kullanımında konuşulan dil, inanç, ritüeller, gelenek ve görenek gibi daha çok kültürel değerlerin korunması ve kayıt altına alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Can, 2009). Kültürel mirasın sürdürülebilirliğin boyutlarına ilişkin olarak kullanımı destinasyon planlamasında dikkat edilmesi gereken bir konu olarak değerlendirilmektedir.

Kültürel miras somut ve somut olmayan kültürel miras olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Somut kültürel miras kavramından ilk kez 1972’de UNESCO Genel Konferansı’nda “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması’ ile ilgili sözleşmede bahsedilmiştir. Bu sözleşmeye göre, “somut kültürel miras; geçmişten ve ilişkili yerlerden kalan ve maddi olmayan nesneler” olarak açıklanmaktadır. Tablo 2.2’ye bakıldığında somut kültürel mirasın; taşınır kültürel miras ve taşınmaz kültürel miras olmak üzere iki başlık altında incelendiği görülmektedir.

Tablo 2.3. *Taşınır ve taşınmaz somut kültürel miras (Karagöz, 2019, s. 54)*

Somut Taşınır Kültürel Miras	Somut Taşınmaz Kültürel Miras
Kütüphane eserleri	Mimari eser
Eski paralar	Tarihi merkezler
Takılar ve süs eşyaları	Arkeolojik sit alanları
Resimler	Anıtlar
Günlük eşyalar	Kültürel manzaralar
Heykeller	Tarihi parklar, bahçeler
Müzik aletleri, fotoğraflar	Köprü ve kanallar

Taşınır Kültürel Miras, Tarih öncesi çağlara ve tarihi dönemlere ait arkeoloji, jeoloji, sanat tarihi ve antropoloji gibi bilimler açısından belge olarak değerlendirilen ve tarihlendiği dönemin bilimsel, kültürel ve sosyal özelliğini yansıtan her çeşit kültür ve tabiat varlığına taşınır kültür varlığı denilmektedir (Demirel Gökalp, 2019, s. 109-110).

Taşınmaz Kültürel Miras; anıtlar, arkeolojik alanlar, sit alanları ve yapı toplulukları olarak sınıflandırılmaktadır. Buna göre bu sınıflandırmada yer alan unsurlar aşağıda örneklendirilmiştir (UNESCO, 1972):

- Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri,
- Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları,
- Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlardır.

“Somut olmayan kültürel miras” kavramı UNESCO’nun “32. Genel Konferansı’nın 17 Ekim 2003 tarihli Genel Kurulu’nda kabul edilen sözleşme” ile

dünyada, Türkiye’de ise 19 Ocak 2006 tarihli TBMM tarafından onaylanan “5448 sayılı Kanun” ile kullanılmaya başlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018). “*Somut olmayan*” teriminin kullanılması UNESCO tarafından kullanılan “obje” temelli kültürel miras tanımlarına ve koruma yaklaşımlarına tepki olarak ortaya çıkarılmıştır. UNESCO, kültüre ilişkin önemli belge, tarihî eser ya da mimari öğeleri, “somut” kavramının İngilizcesi olan “tangible” ifadesiyle kültür ürünlerine odaklanarak incelemektedir. Bu anlayış “somut olmayan” teriminin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Oğuz, 2013). Somut olmayan kültürel miras kapsamında; gelenek ve görenekler, inançlar, ritüeller, müzik, dans, yeme-içme alışkanlıkları, destanlar ve hikâyeler yer almaktadır (Kurin, 2004, s. 67; Albayrak, 2013, s. 62). Örneğin, Sivrihisar Ulu Camii somut kültürel miras eseri olarak değerlendirilmekte iken caminin mimberinde kullanılan künde-kârî süsleme tekniği somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilmektedir.

UNESCO’nun 17.10.2003 tarihinde yapılan 32. Genel Kurulu’nda onaylanarak ve yürürlüğe giren “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ne göre “somut olmayan kültürel miras; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’nin 2006 yılında taraf olduğu UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin 11. ve 12. Maddeleri, Sözleşmeye taraf olan her devletin kendi somut olmayan kültürel miras envanterini yapmasını zorunlu kılmaktadır. Buna göre Türkiye’nin halihazırdaki somut olmayan kültürel miras envanterleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin sınırlarını ve somut olmayan kültürel mirasın bütün alanlarını kapsamaktadır. Bu nedenle envanter çalışmaları, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından, İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin koordinasyonunda, illerde oluşturulan İl Tespit Komisyonları vasıtasıyla yürütülmektedir. Somut olmayan kültürel miras envanterinde yer alan değerler (aregem.ktb.gov.tr, 2021):

- Çay kültürü
- Geleneksel Mey Zanatkarlığı ve İcrası
- Hat Sanatı
- İpek ve İpekböcekçiliği Kültürü
- Nasreddin Hoca Fıkra Anlatı Geleneği
- Sedef Kakma Sanatı

- Ahlat Taş İşlemeciliği olarak sıralanabilir.

2.2.2. Kültürel miras ve turizm ilişkisi

Turizm sektöründe bir kültürel miras eserinin UNESCO tarafından tescillenmesi, kültürel mirasın yer aldığı destinasyona prestij kazandırmaktadır ve turizm faaliyetlerinin desteklenmesine yardımcı olmaktadır (Çağlar ve Doğan, 2018). Bu amaçla yürürlüğe giren “Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi”ne göre çeşitli özelliklere sahip doğal ve kültürel varlıklar, “Dünya Mirası Listesi” başlığıyla ilan edilerek, o kültürel miras değerinin insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Ancak bu şekilde etiketlenen kültürel mirasın işlevselliği, uluslararası ilişkiler ve dengeleri gözeterek değişme potansiyeline sahip olduğu bilinmektedir. Örneğin, son dönemlerde çeşitli iç karışıklık ve savaşların yaşandığı ülkelerde kültürel miras değerlerinin tahrip olması, özellikle kasıtlı olarak kültürel miras değerlerine verilen zararın önüne geçilmesine yetmemiştir. Öte yandan UNESCO, uluslararası her durumdan fazlasıyla etkilenmekte ve buna bağlı olarak kültürel miras değerlerine sahip ülkelerle farklı konularda karşı karşıya gelebilmektedir.

Kültürel miras turizmi, kültürel özelliklere sahip olan öğelerin nesilden nesile aktarılmasıyla gerçekleşen kültürlerarası etkileşimin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Çınar ve Aydın, 2000, s. 1). Kültürel miras bulunduğu destinasyona sağladığı katma değerden dolayı önemli bir kaynak konumundadır (Yeşilbursa, 2013, s. 408). Bu sebeple, kültürel miras öğeleri öncelikle yerel halkın tarafından bilinmeli, korunmalı ve aktarılmalıdır (Kozak ve Bahçe, 2009, s. 151). Küreselleşmenin devam ettiği bu çağda, kültürel mirasın korunmasında, yerel halkın bu konuda sahip olduğu bilincin geliştirilmesine odaklanılmalıdır (Kolaç, 2009, s. 19). Kültürel mirasın turizm faaliyetleri çerçevesinde kullanımı sahip olunan mirasın korunması açısından önemli bir role sahiptir (Uygur, 2007, s. 32). Bir bölgenin somut ve somut olmayan kültür değerlerinin sürdürülebilir bir turistik gelişme için kullanılması, destinasyonda yaşayan yerel halkın kültürel miras bilinci hususunda hatırlatma rolüne sahiptir (Cave, Ryan, ve Panakera, 2003).

Stadelman’a göre kültürel miras ve turizm ilişkisinin, turizmin plansız bir şekilde gelişmesi kültürel miras için olumsuz bir etki yaratırken, diğer taraftan yerel halkın kültürel mirasa olan ilgisini artıracaktır. Kültürel miras, bir destinasyon için gelir getirici

bir katkıya sahip olduğu için önemli kabul edilmektedir. Kültürel miras ve turizm ilişkisi kapsamında; kültürel mirasın sürdürülebilir bir turistik gelişme için kullanımı söz konusu iken turizm faaliyetleri de kültürel mirasın korunması için gerekli finansal desteği oluşturmada maddi kaynak sağlamaktadır (Endresen, 1999; Özdoğan, 2014). Tarihsel geçmiş olarak değerlendirildiğinde, kültürel miras ve turizm ilişkisi açısından turistlerin özellikle manevi dünyalarını zenginleştirmek ve iç huzurlarını sağlamak ve inanç kapsamında çeşitli riüellere katılmak gibi spiritüel amaçlarla ziyaret edilen destinasyonlarda kültürel mirasın ön plana çıktığı vurgulanmaktadır (Timothy, 2021, s. 2). Antik çağlardan günümüze kadar destinasyonlarda kültürel miras kaynaklarının belirlenmesi ve bu değerlerin çeşitlendirilmesi, ulaşım alternatiflerinin varlığı, turistlerin demografik ve sosyo-ekonomik anlamda yaşadıkları değişimler ve gelişen teknoloji gibi unsurların da yardımıyla daha çok kültürel mirasın merkeze alındığı bir turizm çeşidinin varlığından bahsedilmeye başlanmıştır. Daha çok Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde kültür turizminin özellikle kültürel mirasın turizm çekiciliğine dönüştüğü destinasyonlarda yoğunlaştığı söylenebilir (Rabotić, 2014).

Kültürel miras ve turizm arasında; epistemolojik ve ontolojik bir bağ bulunmaktadır. Bu bağ sayesinde kültürel mirasın merkeze alındığı ve özellikle kültürel mirasın turizm kaynağı ya da destinasyon çekiciliği olduğu bir çeşidinin varlığından söz edilmeye başlanmıştır (Howie, 2004). Turizm hareketleri ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel olmak üzere sürdürülebilirliğin boyutları açısından tartışmalı bir konu olarak görülmektedir. Turizm hareketlerinin sürdürülebilir hâle getirilmesi genel olarak destinasyonların fiziksel, çevresel, sosyal ve kültürel özellikleri ile bunların birincil turistik ürünlere katkılarına göre gerçekleşmektedir. Destinasyonların turizm hareketleri için iklim özellikleri, ekolojik yapı, yer yüzü şekilleri gibi fiziksel ve çevresel unsurlar önemlidir. Ayrıca destinasyonun tarihi dokusu, politik yapısı, sanat ve ekonomik aktiviteleri, yaşam tarzı, anıt ve abideleri, bireysel binaları da içeren sosyo-kültürel unsurları da dikkate alınmaktadır. Destinasyonun fiziksel ve çevresel özellikleri ile toplumun sosyal, ekonomik ve tarihi yapısı arasındaki ilişki de sürdürülebilir turizm için gereklidir. Destinasyonların hem gelişerek sürdürülebilir olması hem de rekabet üstünlüğü elde edebilmesi için temel turistik ürünler ile birlikte spesifik ürünlere yönelmelerini gerektirmektedir. Bundan dolayı bu çalışma destinasyonlardaki birincil turistik ürünlerin değerlendirilerek kişiye özel turistik ürün üretimine ve ürün çeşitliliğine

dikkat çekmek için hazırlanmıştır (Timothy ve Nyaupane, 2009). Kültür turizminin gelir attirıcı etkisinin yanında kültürel değerlerin korunması ve bölgenin potansiyelinin doğru kullanılabilmesi gibi birçok fayda sağladığı gözlenmektedir. Bunun için de tüm paydaşların işbirliği içinde çalışması ve doğru turizm politikalarının belirlenmesi en akılcı yol olarak kabul edilmektedir (Emekli, 2006, s. 53). Bu aşamada somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi ve bu değerlerin korunmasına yönelik tedbir alınmasına dikkat edilmelidir. Bu kapsamda ilgili alanyazında, somut kültürel mirasın daha stabil olduğu, somut olmayan kültürel mirasın ise daha değişken olduğu ile ilgili çalışmalar her iki farklı mirasın aralarındaki farka vurgu yapmaktadır. Ancak somut ve somut olmayan kültürel miras, turistik gelişme amacıyla bir arada kullanıldığında zengin bir destinasyon çekiciliği olu tırmada ve sürdürülebilir bir turistik gelişme sağlamada destinasyona kattığı katma değer ile destinasyonun ön plana çıkmasını sağlayabilmektedir (Karakul, 2011; Basat, 2013; Timothy, 2021).

Kültürel mirasın korunması, değişen şartlar karşısında önemli hâle gelmiş, herhangi bir tahribat ya da yok olmanın engellenmesi amacıyla kültürel mirasın yönetimi konusu gündeme gelmiştir (Aksoy vd., 2012, s. 9). Turizm faaliyetleri, kültürel mirasın korunması konusunda istihdam yaratma özelliğine sahiptir (Alberti ve Giusti, 2012). Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında tüm paydaşların ortak hareket etmesi için, her paydaş üzerine d  en rolü yerine getirmelidir. Kültürel mirası günlük hayata dâhil etme, kültürel mirasın aslını bozmaksızın bir turistik ürün hâline getirerek ona ekonomik bir boyut kazandırma ve gelecek kuşaklara bu mirası aktarabilme gibi amaçlar doğrultusunda hareket edilmelidir (Kuşçuoğlu ve Ta , 2017, s. 64). Özellikle bir destinasyonda gerçekleşen sürdürülebilir turizm gelişimde; yerel halk sahip olduğu kültürel mirası hediyelik e yaya yansıtarak turistik ürün hâline getirerek satmakta ve evlerini turistlere kiralayarak ev pansiyonculuğu yaparak turizm faaliyeti yapmaktadır. Tüm bu faaliyetler kapsamında özellikle kadınların istihdama katılması sağlanmakta ve yerel halkın turizm bilinci gelişmektedir ( zdoğan, 2014).

Kültürel miras değerlerinin turistik ürüne dönüştürülerek pazarlanması, o destinasyonda yaşayan yerel halka sosyo-ekonomik anlamda destek veren bir girişimcilik faaliyetidir. Kültürel miras değerlerinin destinasyon çekiciliği olarak kullanılması, destinasyonun yeniden yapılandırılması, özellikle kırsal kesimin canlandırılması, bölgede

yer alan kültürel mirasın restore edilmesi ve destinasyonun rekabet gücünün artırılması için stratejik bir karar olarak kabul edilmektedir (Wang ve Bramwell, 2012; Özdoğan, 2014). Kültürel mirasın turizm faaliyetlerinde kaynak olarak değerlendirilmesinin yanı sıra, ekonomik kalkınmaya katkısı ve eğitim yönüyle de ön plana çıkmaktadır. Turizmin sahip olduğu bu eğitim fonksiyonu ve kültürel miras ilişkisi aracılığıyla yerel halkta bilinç oluşturma, olumlu bir imaj yaratma ve sürdürülebilir bir turistik gelişme için gerekli şartların sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Li, Wu ve Cai, 2008).

Turizm hareketlerinin gerçekleştiği destinasyonlarda yer alan kültürel miras alanlarının korunmasının gerekliliği ve bu kültürel miras değerlerinin o destinasyonda sürdürülebilir bir turizmin gelişiminde önemli bir role sahip olduğu bilinen bir gerçek olmasının yanı sıra, koruma altında olan kültürel miras alanlarının ve somut kültürel miras öğelerinin eserlerinin turistik çekicilik olarak kullanılması durumunda bu eserlerin tahribata uğrama riskini de beraberinde getirmektedir. Kültürel miras öğelerinin bu yönüyle, turizm hareketleri açısından ekonomik bir katma değer yaratması ticarileşme tartışmalarının başlamasına sebep olmuştur. Bu tartışmaların içeriğinde kültürel değerlerin turizm faaliyetleri çerçevesinde metalaştırılmasına karşı olarak, kültürel mirastan ekonomik katkı sağlamak hususunda görüş ayrılıkları yaşanmaktadır. Bu gibi hassas konularda, turistlerin istek ve beklentilerine yönelik uygulamalar kültürel mirasın ticarileşmesi kaygılarının artmasına yol açmaktadır. Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda (Johnson vd., 1994; Brunt ve Courtney, 1999; Yoon vd, 2001; McGehee ve Andereck, 2004; Bujosa ve Rossello, 2007) koruma altında olan ve ziyarete açılan kültürel miras alanlarının turistik ziyaretlere bağlı olarak bozulmaya sebep olduğu, somut kültürel miras eserlerinin tahribata uğradığı tespit edilmiştir. Öte yandan turizm faaliyetleri kapsamında elde edilen gelirlerin kültürel miras alanlarında yapılan araştırma, restorasyon ve kazı gibi maddi kaynak gerektiren çalışmalara bütçe sağlamada önemli olduğu bilinmektedir. Bu sebeple, özellikle turizmin korunan alanlar üzerinde oluşturduğu baskı ve bu alanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması için sürdürülebilir bir turistik gelişme sağlamak için gerekli politika ve planlamalar yapılması gerekmektedir.

Turizm sektöründe bir kültürel miras eserinin UNESCO tarafından tescillenmesi, kültürel mirasın yer aldığı destinasyona prestij kazandırmaktadır ve turizm faaliyetlerinin desteklenmesine yardımcı olmaktadır (Çağlar ve Doğan, 2018). Bu amaçla yürürlüğe

giren “Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi”ne göre çeşitli özelliklere sahip doğal ve kültürel varlıklar, “Dünya Mirası Listesi” başlığıyla ilan edilerek, o kültürel miras değerinin insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Ancak bu şekilde etiketlenen kültürel mirasın işlevselliği, uluslararası ilişkiler ve dengeleri gözeterek değişme potansiyeline sahip olduğu bilinmektedir. Örneğin, son dönemlerde çeşitli iç karışıklık ve savaşların yaşandığı ülkelerde kültürel miras değerlerinin tahrip olması, özellikle kasıtlı olarak kültürel miras değerlerine verilen zararın önüne geçilmesine yetmemiştir. Öte yandan UNESCO, uluslararası her durumdan fazlasıyla etkilenmekte ve buna bağlı olarak kültürel miras değerlerine sahip ülkelerle farklı konularda karşı karşıya gelebilmektedir. Somut olmayan kültürel miras öğeleri turistik çekicilik olarak kullanılmaktadır. Özellikle yerel kutlamaların, törenlerin, dansların, ritüellerin bir çeşit aktivite olarak turiste deneyim olarak sunulması, yerel etkinliklerin turiste o etkinliğin katılımcısı olarak bir bedel karşılığında açılması veya bir kültür varlığının tamamen para kazanma amacıyla çeşitli formlara dönüştürülüp hediyelik eşya olarak satılması somut olmayan kültürel miras öğelerinin de basitleştirilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına yol açabilmektedir. Somut olmayan kültürel miras değerlerinin belirlenmesi, envanterinin çıkarılması ve geleceğe aktarılması hususunda turizm faaliyetlerinin “yerel olanı yerinde görme” gibi bir motivasyon kaynağına dönüşmesine vesile olması da başka bir boyut olarak değerlendirilmektedir. Bir turizm destinasyonunda yer alan kültürel miras, bir bakıma o destinasyon için arz kaynağıdır. Bu sebeple arz kaynaklarının turizm çekiciliğine dönüştürülmesi sürecinde; kültürel mirasın belirlenmesi ve belirlenen bu miras değerlerinin planlı bir şekilde sürdürülebilir turistik gelişmede kullanılması beklenmektedir. Bu noktada kültürel miras, sürdürülebilir bir turizm anlayışı ile keşfetme, mevcut durum analizi, koruma, koordine etme ve aktarma gibi bir dizi işlemten sonra turizm amaçlı kullanılmaktadır (Doğan, 2020, s. 81-87). Kültürel miras sayesinde yerel kültürün korunması, sürdürülebilir bir turizm gelişim sağlanması ve bölgesel kalkınma yaratılması gibi katkılar sağlanabilmektedir. Postmodern dönem açısından bakıldığında; kültürel miras ve turizm ilişkisi birbirini tamamlayan iki kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda sürdürülebilirliğin her bir boyutunun göz önünde bulundurulduğu bir gelişimden bahsetmek mümkündür. Ancak turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir turistik gelişme ve beraberinde destinasyon planlamasının yapılmaması ve destinasyon paydaşlarının turizm konusunda bilinçli bir

tutum sergilememesi somut olmayan kültürel mirasın metalaşma riskini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple kültürel miras değerleri sürdürülebilir bir turistik gelişmede çekicilik olarak kullanılacaksa mutlaka envanteri çıkarılmalı ve destinasyona uygun şekilde planlama yapılmalıdır (Genç, 2020, s. 18).

2.3. Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanımında Destinasyon Paydaşlarının Rolü

Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında destinasyon paydaşlarının rolünün açıklanacağı bu bölümde öncelikle paydaş teorisi incelenecektir. Paydaş teorisi, çok sayıda araştırmanın ana temasını oluşturmakta ve birçok çalışmada sürdürülebilirlik kavramı ile ilişkilendirilebilmektedir (Garvare ve Johansson, 2010, s. 742). İlişkiler incelendiğinde, paydaşların mevcudiyetleri ile bu paydaşların ortak çıkarlarını dikkate alan paydaş teorisinin (Freeman vd., 2004, s. 364); genel bir çerçeve dâhilinde sürdürülebilirlik (Dorobantu vd., 2018, s. 1), açısından bir başlangıç noktası değerlendirilmektedir. Paydaş teorisine ait farklı bakış açıları mevcuttur. İlk teori *Betimsel Paydaş Teorisine* göre işletme paydaşlarının tespit edilmesi önemli iken işletme ile hangi konular üzerinden ilişkili kurabilecekleri araştırılmaktadır (Jawahar ve McLaughlin, 2001, s. 399; Wallis, 2006, s. 289). Ayrıca söz konusu araştırmanın bir uzantısı, ilişkilerin işletmenin sürdürülebilirliğine ne kadar katkı sağlayabileceği ile ilgilidir (Sangle ve Ram Babu, 2007, s. 57). İkinci teori olan *Araçsal Paydaş Teorisi* daha çok işletmenin üzerinde durmakta ve sonuçlara odaklanmayı hedeflemektedir (Johnson ve Greening, 1999, s. 564). Üçüncü teoride *Normatif Paydaş Teorisidir* ve daha çok betimsel paydaş teorisi ile benzerlik göstermektedir. İdeal olarak paydaşların kimler olması gerektiği ve işletme ve paydaş ilişkilerinin nasıl olması gerektiği üzerine yoğunlaşmaktadır (Donaldson ve Preston, 1995, s. 70). Dördüncü teori ise *Yakınsak Paydaş Teorisi*, Araçsal Paydaş Teorisi'nin “Eğer şu olay olursa sonuç ne olur?” söylemini, uygulanabilir sonuçlar elde edilip edilemeyeceğini görmek amacıyla normatif teorisine yerleştirmektedir. Yakınsak Paydaş Teorisi'nin üzerinde durduğu esas konu, “Ne tür paydaş ilişkilerinin hem ahlaki açıdan güvenilir hem de uygulanabilir nitelikte olduğunun tespit edilmesidir.” (Jones ve Wicks, 1999, s. 209)

Paydaş Teorisiyle ilgili yapılan bu sınıflandırmalara ek olarak Freeman paydaş anlayışına farklı bir bakış açısı getirerek teoriyi öyküsel bir konseptte ele almaktadır.

Sözü edilen tüm bu teorilerden çıkarılacak ortak sonuç, paydaşların, işletmelerin faaliyetleri açısından önemli oldukları ve farklı seviyelerde de olsa beklentilerinin karşılanması gerektiğidir. Bu gerçeği idrak eden işletmeler, herhangi bir başarısızlıkla karşılaşmamak adına paydaşlarıyla gerek duyulan ilişkileri belli bir zemine oturatarak sürdürülebilirliklerini sağlayabilmektedirler. Bu çalışmada yukarıda anlatılan diğer tüm teorilerin ötesinde bir destinasyonun paydaşlarının kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımındaki rollerinin belirlenmesi amaçlandığından Freeman'ın Paydaş Teorisi'nden faydanılmıştır.

Destinasyon bakış açısıyla değerlendirildiğinde paydaş teorisinde sözü geçen paydaş kavramını; bir destinasyonda gerçekleşen tüm politika ve planlamalara ilişkin alınan kararlardan ve belirlenen bütün stratejilerden etkilenen; birey, kurum veya topluluklar olarak tanımlamak mümkündür (Bryson ve Crosby, 1992, s. 65). Paydaş teorisine göre bir destinasyonun paydaşları; merkezî ve yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri, üniversiteler, turistler ve yerel halk gibi birey ve gruplardan meydana gelmektedir (Sautter ve Leisen, 1999). Paydaş teorisinin temelleri iki soru üzerine kurulmuştur. Birincisi; “paydaşları bir araya getiren amacının ne olduğu” ikincisi de “destinasyonda paydaşların sorumluluklarının ne olduğu”dur (Freeman, Wicks ve Parmar, 2004). Bir destinasyonda paydaşların çıkarlarının gözetilmesi ve bu çıkarlara uygun olarak politika, planlama ve stratejiler belirlenmesi gerekmektedir. Paydaş teorisi bu bakış açısıyla birlikte destinasyona tamamen farklı bir bakış açısı getirmektedir (Donaldson ve Preston, 1995). Paydaş teorisinde en temel noktalardan biri paydaşların sahip olduğu rol ve sorumlulukların belirlenmesidir. Bu noktada paydaş teorisi; paydaşların destinasyon geliştirmedeki başarısının ve paydaş rolünün giderek artması ve tüm paydaşların tanımlanması ve paydaşların birbirleriyle olan ilişkilerin güçlü tutulmasını ifade etmektedir (Dönmez, 2008, s. 92).

Paydaş teorisi, 1990'dan itibaren turizm alanyazınında ele alınmaya başlanmıştır (Martini ve Buffa, 2015, s. 118). Yapılan araştırmalar daha çok destinasyon paydaşlarının tanımlanması (Sheehan ve Ritchie, 2005; Byrd, 2007; Byrd, Bosley ve Dronberger, 2009; Currie, Seaton ve Wesley, 2009) ve paydaşların rollerini ortaya koymak ve paydaşlar arası ilişkileri irdelemek amacıyla yapılmıştır (Robson ve Robson, 1996; Sheehan, Ritchie ve Hudson, 2007; Stokes, 2008; Simpson, 2008).

Turizm endüstrisinde paydaş kavramı “destinasyonlarda belirli bir bölge ile ilişki hâlinde olan ve turizm faaliyetlerinden olumlu ya da olumsuz etkilenen kişi, grup ya da işletmeler” olarak açıklanmaktadır (Nicholas, Thapa ve Yong, 2009; Cooper, Scott ve Baggio, 2009, s. 35; Aas, Ladkin ve Fletcher, 2009). Buhalis, turizm paydaşlarını fayda, sorumluluk, maliyet ve kazanım ilişkisine göre ayırmış ve paydaşları; yerel halk, seyahat acentaları, girişimciler, turistler ve kamu kurumları olmak üzere beşe ayırmıştır (Buhalis, 2000, s. 99). Destinasyon yönetimi kapsamında paydaşlar iki farklı başlık altında incelenebilir. Bunlardan ilki; yerel olarak değerlendirildiğinde; merkezî ve yerel yönetimler, mesleki birlikler, sivil toplum kuruluşları, kent konseyi, kalkınma ajansı, üniversiteler, meslek odaları, özel sektöre ait işletmeler, yerel halk ve medya olarak sıralanabilir (İçyer, 2010, s. 91). Diğer paydaşlar ise destinasyon yönetiminin bir marka stratejisi olarak değerlendirilmesine dayalıdır. Bu noktada paydaşların “şehrin işleyişinde rol oynayan tüm kişi ve kurumlar” (Braun, 2008, s. 49) şeklinde gruplandırıldığı ve günöbirlikçiler, turistler, çalışanlar ve iş çevresinden oluştuğu görölmektedir (Kotler, Haider ve Rein, 1993). Bir destinasyonun paydaşları; yerel halk, merkezî ve yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları, yerli ve yabancı turistler, günöbirlikçiler, sektör temsilcileri, sosyal/sağlık/eğitim gruplarıdır (Sautter ve Leisen, 1999, s. 316; Goeldner ve Ritchie, 2012). Destinasyon paydaşlarının birlikte hareket etmesi ve paydaşlar arasındaki etkileşim, destinasyonun planlı bir şekilde gelişiminde olumlu bir etkiye sahiptir. Bu durum ile ilgili yapılan çalışmalarda da (Hardy ve Beeton, 2001; Nicolaides, 2015; Duarte Alonso ve Nyanjom; 2017) açık bir şekilde ortaya konulmuştur. İlgili araştırmalarda sürdürölebilir bir turistik gelişme sağlamanın; destinasyon paydaşlarından faydalanılması, onları alınan kararlarla ilgili söz sahibi olmalarının sağlanması ve her bir paydaşın başarılı bir şekilde koordine edilmesiyle ilişkilendirildiği söylenebilir (Yılmaz ve Günel, 2008, s. 98).

İlk bölümde anlatıldığı üzere destinasyonlar pek çok bileşenin bir arada bulunduğu karmaşık bir sistemler bütünüdür. Bu yüzden tek bir destinasyon paydaşının tüm gelişmelerden haberdar olması ve destinasyonun tamamını kontrol etmesi mümkün değildir (Polat, 2016, s. 45). Her paydaş destinasyonu kendi bakış açısına göre değerlendirmektedir. Bu noktada destinasyonun önemli paydaşlarından olan turistler ve yerel halkın destinasyona farklı baktığı söylenebilir. Yerel halk destinasyona yaşadığı yer olduğu için “burası” gözüyle bakarken; diğer taraftan turist kısa süreliğine orada

bulunduğu için “orasi” gözüyle bakmaktadır. Bu ayırım, destinasyonu ortak kullanan iki farklı paydaşı destinasyonda yer alan ortak kullanım alanlarında karşı karşıya getirmektedir. Bir destinasyonda yerel halkın kullanımına sunulan imkân ve hizmetlerden turistin de yararlanıyor olması uzun vadede yerel halkın turiste düşmanca tavırlar sergilemesine yol açabilmektedir. Bu gibi riskler yüzünden turist yerel halkın bu tutumundan olumsuz etkilenecek o destinasyonu hemen terketmek istemeyeceği gibi çevresine de bu memnuniyetsizliğini paylaşabilmektedir (Howie, 2004, s. 75). Bir turizm destinasyonu özellikle destinasyon yaşam döngüsünün ilk aşaması olan keşif aşamasında iyi bir başlangıçla başlayarak, gelişme aşamasında sağlam ve planlı bir şekilde ilerlemelidir. Bu amaçla başarılı bir destinasyon planlaması için destinasyonun sahip olduğu özellikler ve sahip olduğu kültürel mirasın belirlenmesi ve kültürel mirasın turizm amacıyla kullanılmasına yönelik tüm paydaşların dâhil edildiği ortak çalışmalar yapılmalıdır. Destinasyon planlamasının hazırlanmasında; destinasyonun sahip olduğu kaynakların neler olduğu belirlenmeli, destinasyonda gerçekleşeceği tahmin edilen değişikliklerin önceden bilinmesi, pazarlama stratejilerinin belirlenmesi, eylem planlarının oluşturulması, görev dağılımı yapılması, yönetim, koordinasyon ve değerlendirme gibi çok çeşitli aşamalar bulunmaktadır (Inskeep, 1991, s. 352).

Destinasyonun sürdürülebilir turistik gelişmesinde, bütün destinasyon paydaşlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Bu yüzden planlı bir turistik gelişme, yaşanacak olası risk ve krizlerin yönetimi için önemlidir. Ayrıca destinasyonun turizm faaliyetlerinde yaşanan gelişiminin destinasyon paydaşlarına katma değer yaratacağı göz önünde bulundurulmalıdır (Medlik, 1991, s. 35). Buhalis ve Fletcher (1995), destinasyonun yönetimi ve pazarlanmasında rol oynayan önemli paydaşları; yerel halk, merkezî ve yerel yönetim, turizm işletmeleri ve diğer işletmeler, seyahat acentaları ve turistler olarak ifade etmektedir. Paydaşlar arası işbirliğinin sağlanması hususunda ihmal edilen herhangi bir paydaş olması durumunda sürdürülebilir bir turizm anlayışından bahsetmek mümkün olmayacaktır (Buhalis ve Fletcher, 1995, s. 24).

Turizm sektöründe küreselleşmenin beraberinde getirdiği yoğun rekabet ortamında diğerlerinden farklı olmak, eşsiz kaynak ve çekiciliklere sahip olmak, daha önce görülmemiş, bozulmamış bir kültüre sahip olan yerel ve otantik destinasyonlar daha avantajlı bir konumdadırlar. Eğer bu süreci planlı yönetirlerse de uzun ömürlü bir turizm faaliyeti sürdürebilirler (Tekeli, 2001, s. 18-19). Bu amaçla sahip olunan kültürel mirasın

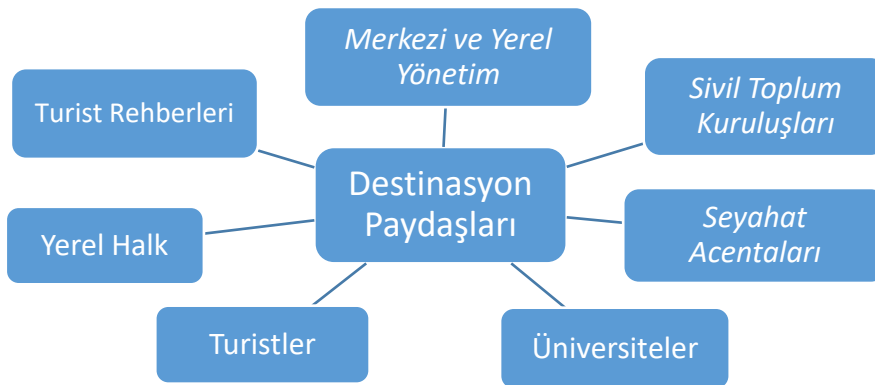
turizm amaçlı kullanılması, kültürel miras kaynaklarının envanterinin çıkarılması, tarihi eserlerin restore edilmesi, alt ve üst yapının geliştirilmesi, turizm enformasyon bürosu kurulması, taşıma kapasitelerinin belirlenmesi ve konaklama tesislerinin açılması gibi bir dizi faaliyetten oluşmaktadır (Timothy ve Tosun, 2003, s. 181). Destinasyonun sahip olduğu kaynak ve çekiciliklerin turizm amaçlı kullanılmasında özel sektör ve kamu otoriteleri arasında yapılması gereken iş birliği yapılarak belirlenecek politika ve planlamalar oldukça önemlidir (Pike, 2004, s. 12). Stratejik bir destinasyon planlamasında, paydaşların ortak hareket etmesinin destinasyonda turistik gelişmeye katkı sağladığı ortaya konmuştur (Sheehan ve Ritche, 2005, s. 711). Bu sonuca göre sürdürülebilir bir turistik gelişme elde etmek için dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biri de paydaşlar arası işbirliğidir. Bir destinasyonda turizmin gelişmesinin göz önünde bulundurulması gereken önkoşullar; destinasyon paydaşların rollerini belirlemek ve destinasyon paydaşları arasındaki iş birliğini sağlamak olarak sıralanabilir (Jones ve Haven, 2005, s. 2).

Destinasyon paydaşlarının aktif olarak söz sahibi olduğu turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir gelişim elde etmek ve bütüncül bir yaklaşımla uzun vadede kazanç elde etme amacı güdülmektedir (Semerciöz, Dönmez ve Dursun, 2008, s. 89). Bu noktada paydaşlar destinasyonun sürdürülebilir bir turistik gelişme için doğru bir destinasyon planına sahip olması ve başarılı bir şekilde yönetilmesi konularında girişimci, korumacı, aktarıcı, planlayıcı, yorumlayıcı, geliştirici, düzenleyici, araştırmacı ve en önemli karar verici gibi pek çok role sahip olmaktadır. Tüm bu roller kapsamında destinasyon paydaşlarının doğru bir biçimde tanınması, işbirliği içinde olmaları, gerektiğinde hızlıca iletişim kurabilmeleri ve destinasyonun yararına alınacak her kararda ortak hareket edecekleri bir ortam oluşturulması gerekmektedir. Birçok araştırmacı yaptıkları çalışmalarda göre sürdürülebilir bir turistik gelişmenin paydaşlar arası iletişim, koordinasyona, iş birliği ve etkileşim gibi konularda başarılı olunmasına bağlı olduğunu vurgulamışlardır (Makopondo, 2002; Timur ve Getz, 2008, s. 446).

Bir turizm destinasyonunda yer alan paydaşlar; destinasyonu turizm sektöründe temsil eden konaklama işletmeleri, seyahat acentaları ve tur operatörleri, yiyecek-içecek işletmeleri, üniversiteler, turistler, sivil toplum kuruluşları, merkezî ve yerel yönetimler ve yerel halk gibi pek çok farklı kurum, kuruluş ya da bireylerden oluşmaktadır. Destinasyon paydaşları sürdürülebilir bir turistik gelişme için gerekli önemli aktörler ya

da bileşenlerdir. Destinasyon paydaşlarının ortak hareket etmesi ve işbirliği içinde olması ve turizm politikaları ve planlarında fikir birliği sağlamada önemlidir. Destinasyon paydaşları; turizmin arz kaynaklarının belirlenmesi, turizm çekiciliklerinin oluşturulması, destinasyonun planlanması, destinasyonun pazarlanması, taşıma kapasitelerine dikkat edilmesi, turizm faaliyetlerinin destinasyon üzerindeki olumsuz etkilerinin yönetilmesi ve en önemlisi sürdürülebilir bir turistik gelişme sağlanması gibi pek çok faaliyetle etkileşim hâlinindedir (Waligo, Clarke ve Hawkins 2013, s. 4).

Destinasyonlar sahip oldukları bütünleşik yapı, çeşitli bağlantılar, farklı bakış açılarına sahip paydaşlar, bu paydaşların birbiriyle iletişim hâlinde olup olmamaları ve paydaşlar arası ilişkilerin kontrolünün zor olması sebebiyle karmaşık ve oldukça dinamik bir yapıya sahiptir. Destinasyonda paydaşların her birinin bilinçli ya da bilinçsiz olarak sahip oldukları rolleri bulunmaktadır. Kimi paydaşlar destinasyon için karar alıcı olarak kabul edilirken, kimi paydaşlar da karar alıcılar tarafından alınan kararlardan etkilenen taraf olabilmektedir. Bu durum bazı paydaşların destinasyon üzerinde daha fazla söz sahibi olduğu konusunu gündeme getirmektedir (Blichfeldt, Hird ve Kvistgaard, 2014) ve bu daha fazla söz sahibi olan bu paydaşlar öncü paydaşlar olarak adlandırılmaktadır. Bu paydaşlardan bazıları; özel kurum ve kuruluşlar, medya, havayolu işletmeleri ve devletin üst düzey kurumlarında yer alan yöneticilerdir (Saito ve Ruhanen, 2017, s. 193). Bu çalışmada araştırmanın örneklemini oluşturan paydaşlar Şekil 2.2’de yer alan paydaşlar çerçevesinde ele alınmıştır.

Şekil 2.2. Destinasyon paydaşları

2.3.1. Merkezî ve yerel yönetimler

Merkezî yönetim; başkent ve taşra olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Coğrafya, ekonomi ve kamunun hizmet ihtiyaçları gibi unsurlar göz önüne alınarak, il ve

ilçelere ayrılmıştır (5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu, Madde 1). Yerel yönetim ise “bir ülkenin coğrafi parçalarından birinde, merkezi yönetimin merkez ve taşra birimleri dışında, doğrudan o yörede yaşayanlarca oluşturulup yönetilen birimler olarak adlandırılmaktadır” (Ayman Güler, 2009, s. 279). Turizm hareketleri aracılığıyla hem merkezi hem yerel yönetimler arasında bir etkileşim oluşturulmuştur. 1983 yılında yürürlüğe giren “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”yla birlikte yerel yönetimler de kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak yetkilendirilmiştir. “5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu”nda tarihi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik olan en somut madde, “Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları” bölümünün 7. maddesidir. Bu maddeye göre; “Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek” olarak belirlenmiştir (www.mevzuat.gov.tr, 2021).

Merkezi yönetim ve yerel yönetimin yürüttüğü politikalar, planlar, ve stratejiler turizm hareketleri konusunda büyük etkiye sahipken, turizm hareketlerinin de destinasyona sosyo-kültürel ve ekonomik katkı sağladığı bilinmektedir (Negiz ve Akman, 2011, s. 776). Turizmin faaliyetlerinin gerçekleştirildiği destinasyonlarda yer alan kaynak ve çekiciliklerle beslendiği düşünüldüğünde, merkezi yönetimin tek başına sürdürülebilir bir turistik gelişme sağlama konusunda zorlanabilir. Bu şartlar altında destinasyonun sahip olduğu güçlü ve zayıf yönlerin, fırsat ve tehdit unsurlarının belirlenerek buna yönelik olarak destinasyonu daha yakından tanıyan yerel yönetimlerin desteğine başvurulmaktadır (Bertucci, 2002, s. 4).

2.3.2. Sivil toplum kuruluşları

Kamu yararına çalışan ve kamuoyu oluşturma görevine sahip ve kâr amacı olmaksızın faaliyet gösteren, demokratik bir şekilde yönetilen ve gönüllü katılımcıların bir araya gelerek oluşturduğu örgütler, Sivil Toplum Kuruluşu (STK) olarak tanımlanmaktadır (Aslan ve Kaya, 2004, s. 216). Turizm sektöründe destinasyon yönetiminin önemi anlaşılarak turizm ile ilgili STK’ların sayısı her geçen gün artmaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları, turizm sektörü için hazırlanan politika ve planlamalarda danışmanlık yapma, kampanyalar başlatma, projelere yatırım yapma ve çeşitli faaliyetler düzenleme gibi çeşitli rollere sahiptirler (Kalisch, 2001). STK

temsilcilerinin çoğu o destinasyonda yaşayan yerel halktan oluşmakla birlikte, destinasyonla ilgili gelişmeleri de yakından takip etmektedirler. Turizm politikası ve planlamasının belirlenmesi sürecinde, o destinasyonun yerel halkın görüşlerinin alınması STK'ların turizm politikası ve planlaması faaliyetlerine katılımını gerekli hâle getirmiştir (Burns, 2004). STK'lar, tüm bu faaliyetlerin yanı sıra destinasyonun tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde, turizm işletmelerine ilişkin sertifikasyon ve belgelendirme sistemlerine entegre olmada, sürdürülebilir bir turistik gelişme sağlamada, turizm çalışanlarının haklarının korunmasında, turizm sistemini oluşturan bileşenler arası iş birliği oluşturmada aktif bir role sahiptirler (Harman, 2014, s. 352). Uluslararası çapta turizm endüstrisine katkı sağlayan ve turizme toplumsal anlamda katma değer sağlayan Dünya Turizm Örgütü- United Nations World Tourism Organization (UNWTO), Avrupa Turist Rehberleri Federasyonu-European Federation of Tourist Guide Associations (FEG) ve Dünya Doğayı Koruma Vakfı-World Wide Fund for Nature (WWF) gibi kuruluşlar turizm ile ilgili projeler üretmektedir (Simpson, 2008, s. 8). Türkiye'de ise turizmle doğrudan ilgili STK'lar; Turist Rehberleri Birliği (TUREB), Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED), Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği (TYD), Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) ve Uluslararası SKAL Dernekleri Federasyonu (USDF) olmak üzere ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları olabilir. Bu sivil toplum kuruluşları, bulundukları destinasyonlar için stratejik öneme sahip paydaşlardır. Kendileri de aynı zamanda yerel halk statüsüne sahip oldukları için sürdürülebilir bir turistik gelişmede yerel halkın turizm bilinci kazanmasında rol oynayabilmektedirler.

2.3.3. Özel sektör

Bir destinasyonda ihtiyaca yönelik olarak kurulan, girişimcilik faaliyetleri sonucu fırsatları en iyi şekilde tanıyabilen, destinasyonun sahip olduğu potansiyelin farkında olan, turistik bir ürünün oluşturulmasına liderlik eden, sürdürülebilir turistik gelişmenin daha çok ekonomik boyutunu temsil eden ve turizm faaliyetleri içinde hem yerel halka hem de turiste yönelik sorumluluğa sahip paydaşlar özel sektör paydaşlarıdır (Simpson, 2008, s. 10). Daha çok ekonomik istikrar ve kârlılık ile doğrudan ilişkili olmaları sebebiyle ekonomik anlamda diğer paydaşlardan daha çabuk etkilenen paydaş grubudur. Bu anlamda bir destinasyonda kültürel mirasın ekonomik kârlılık getirecek biçimde kullanılması ve destinasyonda girişimcilik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gibi rollere

sahiplerdir. Coşkun ve Özer (2014, s. 267), turizm endüstrisini geliştirmek ve istikrarlı bir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir bir turistik gelişme için her politika ve planlamanın turizmi kapsayan bütünsel bir ekonomik görüşü dikkate alması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar.

Özel sektörün destinasyonlarda istihdam yaratma, kaynakların çekiciliğe dönüştürülmesi, yatırım yapma, ulaştırma, yeme içme, konaklama, el sanatları ve destek hizmetleri gibi diğer pek çok sektörün gelişimine katkıda bulunduğu bilinmektedir. Özel sektör paydaşları; yerel halka ve turiste turizm farkındalığı aşılama, tüm paydaşları teşvik etme, destinasyonun tanıtımı ve pazarlanmasında turist rehberliği ve seyahat acentacılığı faaliyetlerini geliştirme, konaklama işletmeciliği ve yiyecek içecek gibi alanlarda çeşitli yatırımlar yapma ve rekreasyon alanları oluşturma rol ve sorumluluklara sahiptir (Simpson, 2008, s. 9).

Turistik ürünün bileşik ürün olması sebebiyle destinasyon paydaşlarının birbirleriyle iş birliği yapması ve ortak hareket etmeleri önemlidir. Bu bakış açısıyla kültürel mirasın turizm amaçlı kullanılması aşamasında tüm paydaşların iş birliği içinde olması ve gerekli tüm rol ve sorumluluğu paylaşmaları gerekmektedir (Köroğlu, Hacıoğlu ve Ulusoy, 2017). Bütün destinasyon paydaşları, turistler için çekicilik oluşturmaya yönelik hamleler yaparken; turist rehberleri sahip oldukları yorumlayıcı rolü sayesinde turistler üzerindeki önemli bir etkiye sahiplerdir. Turist rehberlerinin turistleri etki altına alması hem acentalarının hem bölge halkının hem de çeşitli turizm paydaşlarının yararına hizmet etmektedir (Aktaş ve Köroğlu, 2021, s. 680). Sürdürülebilir kültürel miras turizminin yorumlayıcı rolüne ilişkin olarak turist rehberlerinin görüşlerine göre rehberlerin sürdürülebilirliğin boyutlarına ilişkin bilgi sahibi oldukları ve tarihi Odunpazarı Bölgesi'nde yaşayan yerel halkın turizm hareketlerine olumlu baktıkları sonuçlarına ulaşılmıştır (Kalyoncu ve Yüksek, 2020, s. 67).

Sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle pek çok tur rotasına dâhil edilebilecek potansiyele sahip Sivrihisar destinasyonu için seyahat acentası ve turist rehberi paydaşlarının bu konuda çeşitli çalışmalar yapması beklenmektedir.

2.3.4. Üniversiteler

Üniversiteler, “bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü,

yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan yükseköğretim kurumlarıdır” (5347 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, Madde 3). Bu eğitim kurumları, destinasyonların ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve çevresel anlamda gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır (Demirelli ve Taşkın, 2013, s. 322). Üniversiteler bünyesinde gerçekleşen kültürel etkinliklere, tiyatrolara, şenliklere, festivallere, konserlere, kongrelere, konferanslara, panellere ve her çeşit etkinliğe yerel halkın dâhil edilmesi; farklı şehir ve sosyo-kültürel çevrelerden gelen akademik ve idari personel ve öğrencilerin yerel halkla etkileşim hâlinde olması toplumun da gelişime katkı sağlamaktadır. Alt ve üst yapı yatırımları, kültürel, sportif ve eğlence mekânları yatırımlarının yapılması, üniversitelerin bulunduğu çevreye yaptıkları mekânsal katkılardandır (Gürkaynak ve Kasımoğlu, 2004). Üniversiteler, bulundukları bölgede ekonomik kalkınmada katma değer yaratırken, öte yandan toplumun sosyo-kültürel yapısında olumlu etkiler yaratmaktadırlar. Destinasyon anlamında kültürel miras kaynakların çekiciliğe dönüşmesinde bilimsel çalışmalar ve projeler yaparak turizm farkındalığı yaratmada önemli bir destinasyon paydaşı olarak değerlendirilmektedirler. 2018 yılında Sivrihisar Belediyesi ile Anadolu Üniversitesi Halk Bilim ve Araştırmaları Merkezi ortaklığında düzenlenen "Anadolu'nun Türküleri" konseri, üniversite Sivrihisar işbirliğine örnek olarak gösterilebilir. Özellikle koro şefi Pelin Altıntaş, Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi'nin akustik açısından önemine değinmiştir (Ayrıntılı bilgi için; <https://www.mynet.com/anadolunun-turkuleri-sivrihisarda-yankilandi-180103949373>).

2.3.5. Yerel halk

“1580 Sayılı Belediye Kanunu”nda yer alan “her Türk, nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı beldenin vatandaşıdır” cümlesi “5393 Sayılı Belediye Kanunu”nda “herkes ikâmet ettiği beldenin vatandaşıdır” olarak değiştirilerek nüfus kütüğüne kayıtlı yerin değil, ikâmet edilen yerin vatandaşı olmanın temel ölçüt olduğu belirlenmiştir (Öner, 2005). Destinasyon gelişiminde söz sahibi olması gereken paydaşlardan biri de destinasyonda ikâmet eden yerel halktır. Ev sahibi konumunda olan yerel halk, turistik gelişmenin katkıları ve destinasyonda yer alan kaynaklar konusunda endişe yaşamaya başlarsa, turizmle ilgili olumsuz düşüncelere sahip olabilmektedirler (McCool, Moisey ve Nickerson, 2001, s. 127). Çoğu zaman yerel halk, destinasyonla ilgili alınan kararlarda ve yapılan projelerde kapsam dışı tutulmaktadır.

Yerel halk ve turistler arasındaki etkileşim turist memnuniyetinin yüksek olmasını, turistlerin tekrar ziyaret etmesini ve başkalarına tavsiye etmesini sağlamaktadır. Destinasyon paydaşlarından yerel halk ve turist etkileşiminin olumlu yönde olması, yerel halkın turiste karşı olumsuz tepkilerini azaltabilmektedir. Ayrıca yerel halkın sosyal taşıma kapasitesinin yükselmesi, daha toleranslı olmaları sağlarken; turistlerin de destinasyona ilişkin olumsuz imajının ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaktadır. Bu da yerel halkın turizm süreçlerine dâhil edilmesiyle mümkündür (Teye, Sönmez ve Sırakaya, 2002, s. 672). Turizm sektöründe karar vericiler, özellikle turizm işletmelerine ve turistlerin sık ziyaret ettiği noktalara yakın olan yerel halkı ve bu yerel halkın davranışlarını dikkate almalıdır. Yerel halkın turizm faaliyetlerinde iş birliği yapmaya yanaşmaması ya da tam tersi turizme açık olması durumlarında turizm hareketlerini etkileyecektir (Williams ve Lawson, 2001, s. 272).

Yerel halk ve turist arasındaki etkileşime ilişkin oluşturulmuş, Doxey Tolerans Modeli'nde (1975); ilk aşama yeni turizm yatırımlarının başladığı, turizm planlama ve pazarlama faaliyetlerinin yeni başladığı ve yerel halkın turizme olumlu yaklaştığı aşama "Euphoria" (keyif) aşamasıdır. İkinci aşama; ekonomik istikrarın olduğu, turistlerin farkına varılmaya başlandığı ve turistlere normal bir yaklaşım gösterildiği "Apathy" (ilgisizlik) aşamasıdır. Üçüncü aşama; turistik gelişmenin devam etmesi ve kitle turizminin hız kazanmasıyla yerel halkın destinasyonda yaşanan kültürel, sosyal ve çevresel değişimlerden kaygı duymaya başladığı "Annoyance" (rahatsızlık) aşaması olarak adlandırılmaktadır. Dördüncü ve son aşama ise turistik gelişmenin sınıra dayandığı bölgelerde, turist sayısının fazlasıyla arttığı, kitle turizminin tamamen yaygın hâle geldiği ve yerel halkın turizme ve turiste doyduğu "Antagonism" (düşmanlık) aşamasıdır. Yerel halk kazanım ve maliyet konusunda turizmden daha iyi faydalanmakta ancak daha fazla turisti kaldıramamaktadır. Bu aşamada; turizme ve turiste karşı düşmanca tavır sergilenmektedir. Bir destinasyonda yerel halkın bu aşamaya gelmemesi, planlı ve sürdürülebilir bir turistik gelişme sürecine bağlıdır.

Planlı bir gelişim sayesinde yerel halkın ve diğer tüm paydaşların turizmden eşit derecede pay alması sağlanabilir. Bu eşitliğin sağlanmasında şu konulara dikkat edilmesi gerekmektedir (Kahraman ve Türkay, 2004, s. 106-107).

- Bir destinasyonun turizm faaliyetlerine açılması sürecinde öncelikle orada yaşayan yerel halk, bölgeyi ziyaret eden turist ve turizm faaliyetlerinde söz sahibi olan kişilere fikirlerini paylaşabilecekleri bir ortam yaratılmalıdır.
- Destinasyon paydaşları, turizm hareketlerinden etkilenen veya turistik gelişme ve turizm planlaması üzerinde etkili olacak potansiyeldeki sahip kişi ya da kuruluşlardır. Yapılacak iş birliği ve ortaklıklar destinasyon çekiciliklerini finanse etmede, destinasyonu pazarlamada ve turizm hareketlerinin olumlu ve olumsuz etkilerini yönetmede önemlidir.
- Turizmin gelişiminin sağlayacağı faydaların uzun ve kısa vadede hedefler belirlenerek eşit bir dağılım sağlanmalıdır. Bu sayede, turizm kaynaklarının kullanımı ve eşit bir şekilde dağılımı bu kaynakları yalnız şimdi değil, gelecek kuşaklara da aktarılmasını sağlayacaktır.
- Destinasyonun sahip olduğu kaynaklar bakımından turizmin etkilerinin yönetilmesinde doğal ve kültürel mirasın korunup gelecek nesillere aktarılması amaçlanmalıdır.
- Ekonomik anlamda katkı sağlayabilecek nitelikte istihdam ve iş alanları oluşturulması, sürdürülebilir bir destinasyon yaratılmasında önemlidir. Özellikle küçük destinasyonlardan büyük destinasyonlara göçü engellemenin yolu yerel halkı turizm endüstrisine etkin olarak dâhil etmekten geçmektedir.
- Destinasyonda yaşayan yerel halk, turizmle ilgili kararlarda fikri alınmalı ve bu kararların denetimine katılabilmelidir. Doğal, tarihi ve kültürel kaynakların sürdürülebilir bir şekilde çekiciliğe dönüştürülmesinde mutlaka yerel halka danışılmalıdır.

Kültürel miras kaynaklarının önemsenmediği, göz ardı edildiği ve gerekli hassasiyetin gösterilmediği durumlarda turizm açısından hem yerel hem de ülkesel boyutta olumsuz etkiler oluşabilmektedir. Bu yüzden yerel halkın, sahip olduğu kültürel miras değerlerinin farkında olmaları ve bu değerlerin korunmasına önem vermeleri gerekmektedir (Jamieson, 2000, s. 10).

2.3.6. Turistler

Turizm faaliyetlerine aktif olarak katılan ve turizm piyasasını yönlendiren, devamlı yaşadığı yerden, para kazanma amacı olmaksızın geçici bir süreliğine ayrılıp

seyahat eden ve/veya konaklayan; bunun yanı sıra psikolojik tatmine ihtiyaç duyan; sınırlı zaman ve maddi kaynak ile tüketici davranışı sergileyen bireyler, turist olarak adlandırılmaktadır (Usta, 2008, s. 8). Turist beklentilerinin neler olduğunun tahmin edilmesi ve hedef pazarın özelliklerinin bilinmesi destinasyon gelişimi açısından önemlidir. Destinasyon pazarlamasında başarıya ulaşılabilmesi ve bu başarının kalıcı olabilmesi için tüm iletişim kanalları aktif olarak kullanılmalı ve turistlerle sürekli etkileşim hâlinde olunmalıdır (Vatan ve Zengin, 2019, s. 274).

Bir destinasyonun hangi pazar bölümüne yönelik konumlanması gerektiği, destinasyona ait ürün ve hizmetlere yönelik turistlerin zihninde oluşan imaj ve turistte yarattığı değerler toplamı ile ilişkilidir. Turistin bir destinasyonu zihninde belirli bir yere konumlandırması için pazarlama faaliyetleri yapılmasına gerek yoktur (Bardakoğlu, 2011, s. 87). Destinasyonun konumlandırılması için turistlerin istek ve beklentileri araştırılmalı ve ona göre hedef pazar seçimi yapılmalıdır. Hedef pazar profilinin belirlenmesi, destinasyonun hangi kitleye ve hangi iletişim kanalları yardımıyla tanıtılacağı hakkında bilgi verirken, işletmelerin kârlılık oranlarına da yansıtılabilmektedir (Sarma, 2014, s. 104). Destinasyon imajının, turistlerin bir destinasyona ilişkin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak özellikle seyahat etmeden önce satın alma karar süreci üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Destinasyonda geçirilen zaman ve yaşanan deneyim de seyahat sonrası davranışa yansımakta ve turistlerin o destinasyonu tekrar ziyaret etmesi ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir (Chen ve Tsai, 2007, s. 1116).

Özoğul Balyalı ve Günay Aktaş (2020) tarafından yapılan araştırmada, Eskişehir'in Sivrihisar dâhil çeşitli ilçelerini ziyaret eden sekiz Koreli seyahat yazarı ile görüşmeler yapılmıştır. Buna göre seyahat yazarlarının Sivrihisar ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Eskişehir’e komşu şehir olan Sivrihisar’ın, çok büyük olmamasına rağmen şirin ve dolu bir yer olduğunu söylemeliyim. Mahallenin atmosferi çok sakin fakat canlı duruyordu. Renkli sokaklar her birinden farklıydı. Herhangi bir sokakta bulundukça banka oturup poz verirsem burası resim çekme noktasına dönüşüyor! Şirin ve güzel sokaktan başlayıp kayada yer alan rasathaneye doğru yürüdük. Uzun tarihi hissettiren sokakların Avrupa’daki sokaklardan farklı bir havası vardı.” (SY1)

“Renklerin uyumu ve geleneksel Türk evlerinin güzel süslerini görebileceğiniz bir yer. Bir dahaki fırsatta burada birkaç gün kalarak Sivrihisar’ın yerel insanlarının fotoğrafını çekmek istiyorum. Saf ve temiz gülüşlerini gerçekten çok sevdim. Türkiye’de gidilecek yerlerden biri

Eskişehir Sivrihisar. Tavsiye ediyorum. Mahallede gezerken bizi kendi dükkânına davet edip yerel üretim balı ve şekerleri ikram eden amcaya, dükkânının konumunu tam hatırlayamadım ama bir dahakine mutlaka uğrayıp çektiğim fotoğrafını hediye etmek istiyorum.” (SY2)

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi özellikle sosyal medyada aktif olan yerli ve yabancı turistler aracılığıyla kültürel mirasın tanıtılması, aktarılması ve en önemlisi sürdürülebilir bir turistik gelişme için kullanılması planlanmalı ve bu plana göre hareket edilmelidir. Destinasyonda kısa bir süreliğine bulunduğu için destinasyona en az hâkim olan ancak ağızdan ağıza pazarlama ile potansiyel turistleri en fazla etkileyecek kişilerin de bu turistler olduğu söylenebilir. Bu yüzden Sivrihisar’ın kültürel mirası hem yerli hem yabancı turiste uygun olarak sunulmak üzere, sürdürülebilir ve planlı bir şekilde kaynaktan çekiciliğe; çekicilikten de deneyime dönüştürülmelidir.

2.4. Sivrihisar’ın Kültürel Mirasının Değerlendirilmesi

Sivrihisar ilçesi, Eskişehir’e yaklaşık 90 km, Ankara’ya yaklaşık 120 km mesafede yer almaktadır. Sivrihisar kuzeyinde Mihalıççık ilçesi, doğusunda Günyüzü ilçesi, batısında Mahmudiye ve Çifteler ilçeleri, güneyinde Afyonkarahisar ve Konya illeri bulunmaktadır. Deniz seviyesine olan yüksekliği yaklaşık olarak 1070 metre olan Sivrihisar’ın güney ve batı kesimi ova olarak görülmektedir. Sivrihisar’ın kuzeybatı ve güneydoğu doğrultusunda uzanan ve Sivrihisar Dağları olarak adlandırılan yükseltiler dalgalı düzlükler şeklinde uzanmaktadır (Bultan, 2019).

İlçe sınırlarında ortaya çıkarılan çok sayıda prehistorik bulgulara göre Sivrihisar’ın tarihi geçmişi paleolitik döneme kadar inmektedir (Urlu ve Mut, 2016). Daha sonra sırasıyla Hitit Uygarlığı, Frig Uygarlığı, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinin yaşandığı topraklarda yer alan Sivrihisar’ın tarihi geçmişinin oldukça zengin olduğu görülmektedir (BEBKA Raporu, 2012; Kavak, 2020). Bizans İmparatorluğu ulaşım sisteminde askeri ve haberleşme amacıyla kullanılan yolun önemli bir noktasında yer alan ve orduların güvenli bir şekilde konaklama ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yere sahip olan Sivrihisar, çeşitli uygarlıklar tarafından stratejik bir nokta olarak kullanılmıştır (Ramsay, 1960’dan aktaran İnceoğlu, 2013). Hitit Uygarlığı zamanında “Sallpa”, M.Ö. 700’lerde Frig yerleşiminden sonra “Spalya” adıyla anılan Sivrihisar coğrafi konum olarak Perslerin M.Ö. V. yüzyılda yaptığı ünlü Kral Yolu’nun üzerinde yer almaktadır.

Kral Yolu, ilçe sınırlarında yer alan ve çeşitli kaynaklara göre Friglerin ana tanrıça Kibele'ye adadığı önemli bir dini merkez olarak kabul edilen, Sivrihisar merkeze yaklaşık 10 km uzaklıkta yer alan Pessinus Antik Kenti'nden geçmektedir. Ayrıca Frigler açısından Sivrihisar'ın tarihi önemi Kavak'ın (2019) yüksek lisans tez çalışmasında ayrıntılı şekilde anlatılmıştır

Bizans İmparatorluğu döneminde “Palia” veya “Spalia” adı ile anılan bu bölgede, bizzat İmparator Justinianus tarafından yeniden kurulan kentin, zamanla bölgenin önemli kenti olan Pessinus Antik Kenti'ni gölgede bıraktığı söylenebilir (Ramsay, 1960, s. 35). Bugünkü adıyla Ballıhisar yani Pessinus Antik Kenti'nde ilk kazı çalışmaları, 1967 yılında Belçika'dan Gent Üniversitesi tarafından yürütülmüştür. Mabnet, agora, nekropol, tiyatro, mermerden yapılmış su kanalları ve bina temelleri ortaya çıkarılmıştır. Helenistik Döneme ve Roma Dönemine tarihlenen yapıların arasında yalnızca mabet kalıntılarının Frig Uygarlığı'na tarihlendiği söylenebilir. Bizans İmparatorluğu'nun askeri yolu üzerinde önemli bir durak noktası olan Justinianopolis (Sivrihisar'ın Bizans dönemindeki adı), Sivrihisar dağlarının eteklerinde kurulmasından dolayı Sivrihisar adını almıştır. M.S. 800'lü yıllarda dini açıdan piskoposluk merkezi daha sonra da metropolislik olarak kullanılmıştır. İlçede farklı dönemlere tarihlenen eserlere raslamak mümkündür. 1074'te Selçukluların Sivrihisar'a yerleşmesinin ardından ilçe bir süre “Karahisar” olarak adlandırılmış daha sonra Seferihisar adını almıştır. Ancak İzmir Seferihisar ile karışmasını önlemek amacıyla ilçenin adı, “Sivrihisar” olarak değişmiştir. Selçuklular döneminde camii, medrese ve hamam yapıları inşa edilmiştir. Sivrihisar 1289'da Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altına girmiş, bir süre sonra, Osman Bey Sivrihisar da dâhil olmak üzere Eskişehir ve çevresinin yönetimi kardeşi Gündüz Bey'e vermiştir. O dönemde yaklaşık 3000 Türkmen aşireti ilçeye yerleştirilmiştir. Sivrihisar halkının kökeni, Oğuz Türkmen Aşireti'ne dayanmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı egemenliğinde varlığını sürdüren bu tarihsel kent; özellikle 19. yüzyılda pek çok gezgin tarafından sıklıkla ziyaret edilen bir kent olmuştur (İlter, 1980). Örneğin; 1842 yılında Hamilton, Ainsworth, de Saint Martin, Perrot, 1862 yılında Texier, 1891 yılında Barkley ve pek çok gezgin Sivrihisar ve çevresindeki yerleşmelerden geçmişlerdir.

Hamilton'un (1842, s. 444) gezi notlarında Sivrihisar anlatımı şu şekildedir:

“..Pessinus'dan sonraki günü (18 Eylül) Sivrihisar'da geçirdim. Bu gün içinde bir süre kasabadaki bir yazıtın kopyasıyla uğraştım... sonra kasabanın arkasındaki tepelerin en

yükseğine çıkmaya karar verdim. Tepeden biraz aşağıda, eski bir Türk Kalesinin pek değerli kalıntıları bulunuyor. Kale, kayalara yaslanmış...”

Sivrihisar notlarını bir gravürle de tamamlayan Ainsworth (1842, s. 203), bu kent için şunları yazmıştır:

“...Gelvedere’yi geride bırakarak, fırtına ve yağmur altında taşlı bir patikadan, Sivrihisar’ın tepelerine doğru ilerledik. Bir saati aşan bir süreden sonra, solumuzda, konik kayaların üstünde, bir kalenin yıkıntılarını gördük. İnşte, solumuzdaki kayalık uçurumda, çok sayıda mağaranın gizlendiği izleniyordu. Aşağıda vadide ise Grek Hristiyanlarına ait (?) küçük bir kasaba uzanıyor... Daha aşağılara indiğimizde, bizi çok şaşırtan bir şey oldu; kentin merkezinde yer alan Yunan kilisesi (?). Ancak kilisenin çevresinde yerleşme görülüyordu ve böylece yapı yıkılmaya bırakılmıştı.”

de Saint-Martin (1852, s. 553’den aktaran İlter, 1980, s. 14) ise “*Sevri-hissar bir Türk şehri. 2000 hanelik kent kısmen Pessinus’un kalıntıları ile kurulmuştur*” diye aktarmıştır.

Texier’in (1862, s. 476) Sivrihisar ile ilgili notları şu şekildedir: “*Sevri-Hissar, geniş bir ovaya egemen, kente ise bir dağ egemen. Dağın üstünde bir kale varsa da, antik bir kent kalıntısı yok. Ancak orada burada, mermer eski kalıntılar var. Mermer portikleri, tapınakları boş yere aradım. Antik kentten hiçbir kalıntı yok*”.

Gezi notlarından da görüldüğü üzere, gezginler daha çok antik kalıntıları görmüşler ve yazmışlardır. Sivrihisar’ın adını aldığı Sivrihisar dağlarına ait betimlemeler, Sivrihisar Yazıcıoğlu Kalesi, Hristiyan halkın varlığı, Ermeni nüfusuna ait bilgiler, kadın erkek giysilerinin nasıl olduğu ve gezginlerin konakladığı evler ve ev sahiplerine ilişkin bilgiler gezginlerin seyahatnamelerinde yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne ait eserlerle ilgili konut mimarisi dışında çok fazla bilgi yer almadığı söylenebilir. Konutlarla ilgili daha çok yapı özelliklerinden bahsedilmekte, “iç döşeme-bezeme” gibi konulara yer verilmektedir. Sivrihisar’ın kültürel mirası, somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak iki başlık altında incelenmiştir.

2.4.1. Sivrihisar’ın somut kültürel miras öğeleri

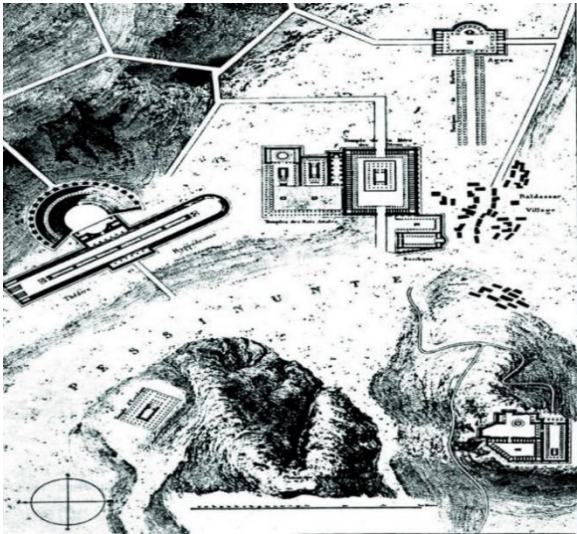
Sivrihisar’ın somut kültürel mirasına ilişkin değerler Tablo 2.4’te yer almaktadır.

Tablo 2.4. Sivrihisar'ın somut kültürel miras değerleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Akdoğan Mescidi	Kumacık Hamamı
Alemşâh Kümbeti	Metin Yurdanur Açık Hava Heykel Müzesi
Ali Dede Türbesi	Namazgâh
Aziz Mahmud Hüdayi Camii (Yeni Camii)	Nasreddin Hoca Anıt Parkı
Balıkdanı Kuş Cenneti	Pessinus Antik Kenti
Cafer Tayyar Türbesi	Saat Kulesi
Çardak Hamamı	Seydiler Hamamı
Gavur Hamamı	Seyyid Şeyh Mahmud Süzani Türbesi
Hamamkarahisar Camii	Sivrihisar Yazıcıoğlu Kalesi
Hazinedar Mescidi	Sivrihisar Kurşunlu Camii
Hızır Bey Mescidi	Sivrihisar Tarihi Evleri
Hoca Yunus Kümbeti	Sivrihisar Ulu Camii
Hoşkadem Mescidi	Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi
Kılıç Mescidi Minaresi	Zaimağa Konağı

2.4.1.1. Arkeolojik alanlar ve anıtsal yapılar

Pessinus Antik Kenti: Küçük Asya'da , kabaca modern Anadolu'yu (Asya Türkiye) kapsayan bir coğrafi bölge olan bir antik kent ve başpiskoposluktu. Kentin yeri şimdi, yaklaşık olarak yüksek Anadolu platosunda Sakarya Nehri'nin bir kolu vadisinde, modern Türk köyü Ballıhisar'dır. Deniz seviyesinden 950 m yükseklikte, Sivrihisar'a 13 km uzaklıktadır. Antik Yunanlı ve Romalı yazarlar, Frig Kralı Midas'ın Pessinus'u M.Ö. 8. yüzyılda Kibele kültünün kutsal kenti olarak kurduğunu belirtmektedir (Tsetschladze, 2018). Pessinus Antik Kenti, Sivrihisar'a 13 km. uzaklıkta Ballıhisar köyünde yer almaktadır (Claerhout ve Devreker, 2008). Pessinus kalıntılarına ait ilk tespit 1834'te burayı ziyaret eden Charles Texier'e aittir. Texier'in Pessinus Antik Kenti'ne ait hayali plan ve restitüsyon çizimi Görsel 2.1'de yer almaktadır.

Görsel 2.1. Charles Texier'in 1834 yılına ait Pessinus çizimi (Texier, 2002).

Anadolu coğrafyasında Hristiyanlık öncesinde yerleşim yerlerinin tahrip edilmesine rağmen, kilise veya manastır gibi Hristiyan yapılarının bulunduğu öne süren Texier (2002, s. 442), Pessinus Antik Kenti'nde bu durumun farklı olduğunu: *"Romalıların tahribinden sonraya ait hiçbir şey görülmez. Zannedildiğine göre Hristiyan dininin yayılması, şehri ve içindeki tanrıçanın tapınağını, az zaman içinde yıkmaya yeterli olmuştur"* ifadeleriyle ortaya koymuştur. Ana Tanrıça'nın en büyük kült merkezi Pessinus Antik Kenti'nde yer almaktadır. Sevin'e (2003, s. 50) göre "Phrygler bu tanrıçayı öyle benimsediler ki, tüm devlet ve ülkelerini Pessinous Kybelesi'nin mülkü saydılar."

Pessinus Antik Kenti, Orta Anadolu platosuyla çevrili ve doğuda Sivrihisar dağlarına yaslanmış, deniz seviyesinden yaklaşık 1000 metre yüksekliğinde bir vadide yer almaktadır. Kentin bulunduğu yer kurak bir alan olmasına rağmen, antik dönemdeki hâlinin su seviyesinin daha yüksek olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur. Pessinus Antik Kenti, günümüzde tamamen suları çekilmiş bir kanal hâline gelmiş, sadece yağmur sularıyla dolan Gallos Nehri'nin üzerine kurulmuştur. Gallos Nehrinin gerçekten antik döneme tarihlenen bir nehir yatağı olup olmadığı hâlâ gizemini koruyan bir konudur. Bunun sebebi, nehrin antik dönemde pek çok kez akışının değişmiş olmasıdır. Özellikle 30 yıldan fazla zamandır yapılan ancak hâlihazırda kazıların devam etmediği bu kent ile ilgili pek çok soru cevaplanmayı beklemektedir. Yazılı kaynaklarda sözü edilen ana tanrıça Kibele'ye adanmış tapınak hâlâ keşfedilememiştir.

"Toprak Ana Kibele'nin en fazla tapınım gördüğü yer Pessinous (Ballıhisar) kentiydi. Bu kentte tanrıçanın gökten inmiş bir idol olduğu inancı hâkimdi. Yine bu kentte tanrıçanın sevgilisi Attis ile birleştiği ve bunun tabiata can verdiği kabul görmüştü. Burası Frigler tarafından bir kült merkezi olarak benimsenmiş ve burada dini törenler düzenlenmiştir" (Gür, 2007, s. 33). Eskişehir'in Sivrihisar ilçesi yakınlarındaki kentte tanrıçayı siyah meteorik bir taş temsil ediyordu. Frigler tanrıçaları için daha çok boğa kurban ederlerdi. Kütahya ve Eskişehir yakınlarındaki üçgen alınlıklı kimi kaya anıtları (Bakşeyiş, Maltaş, Deliktaş) bu türde kurbanlar için yapılmışlardır. Bir tapınak cephesini simgeleyen anıtların gerisinde derin bir kuyu bulunmaktadır. Tanrıça için kesilen boğaların kanı bu kuyularda biriktirilmiştir. "Frigler bu tanrıçayı öyle benimsediler ki, tüm devlet ve ülkelerini Pessinus Kybelesi'nin mülkü saydılar. Bunun sonucunda, aslında çok köklü bir Anadolu tanrıçası olduğu halde Kybele tarihe bir Frig tanrıçası olarak geçti; kral Midas tanrıçanın oğlu ve Pessinous'taki tapınağın kurucusu sayıldı. Tapınımı Roma İmparatorluk Çağı'nın içlerine değin sürdü" (Sevin, 2003, s. 249-250).

“Pessinus’ta bugüne kadar keşfedilmiş en erken yerleşim yerine ait kanıt yaklaşık M.Ö. 1600’e ait “Hitit testi parçası”dır. “Tapınak Alanı” olarak bilinen ana kazı çukurunda bulunan bu kanıt, bu kente olasılıkla M.Ö. 2000 yılının ortalarından itibaren yerleşildiğini göstermektedir. Aynı çukurda bronz bir Frig fibulası ve Orta ve Geç Frig döneminden (MÖ 6. ve 4. yüzyıllar) kalma taş duvar parçaları ve bazı çömlekler de bulunmuştur. Frig kaya mezarları, cepheleri ve Frigya yerleşiminin diğer görünür kalıntıları, Ballıhisar’ın 8-14 km. kuzeyindeki (Pessinus alanı) dört konumda açığa çıkartılmıştır. Bunlardan en önemlisi, Pessinus’a 8 km. mesafede yer alan ve tümü MÖ 8.-6. yüzyıla tarihlenen bir Frig mezar odası bir üç basamaklı sunaktır” (sivrihisar.bel.tr, 2021).

“Yıllar boyunca yapılan araştırmalara rağmen, Pessinus’un çevresindeki tahkim duvarlarından hiçbir iz bulunamamıştır. Bunun garip karşılanmaması gerekir: Frigya’da örneğin, Aizanoi gibi başka duvarsız kentler de vardır. Topoğrafya sayesinde Pessinus duvarlar yerine gözetleme kuleleriyle savunulmuştur: Derin bir vadi içinde yer alması nedeniyle, bu tür kulelerle çevrenmesi mümkün olmuştur. Melbourne ekibi ve bu ekipte bulunan jeofizik uzmanları altı veya yedi muhtemel kuleyi belirlemişlerdir. 2011’de, Kazı Evi’nin arkasındaki platoda bulunan, bir önceki yılın jeofizik araştırmalarının ortaya çıkardığı dairesel bir kuleye sahip bir Geç Roma – Erken Bizans dönemi kalesinin kazısına başlanmıştır. Pessinus, Amorium’dan Germa’ya giden, içinden kuzey-güney doğrultusunda geçen Roma yoluna enine bir şekilde yerleştirmiştir. Yolun bazı kesimleri günümüze kadar gelmiştir ve özellikle de İstiklalbağı yakınında açıkça görünür hâledir. Tekören, Gent ekibi için olduğu gibi Melbourne ekibi için de çalışmalarının odak noktası olmayı sürdürmektedir. Yüzey araştırmaları, jeofizik etütlerle birlikte sürdürülmüştür. Buradan toplanan çömlek parçaları Bronz Çağı’nda Osmanlı dönemine kadar çeşitli dönemlere tarihlenmektedir. Selçuklu mimari ve sanatındaki yeri, planlamadaki özgünlüğü ile döneminin diğer camilerine göre farklılıklar arz ettiğinden, caminin yapısal ve dekoratif malzeme karakteristiklerinin anlaşılması, belirlenmesi ve Anadolu mimarlık tarihi içindeki yerinin bu bağlamda belirlenmesi önemlidir. Günümüzde yapının Cumhuriyet dönemi öncesinde geçirmiş olduğu iki onarım bilirse de yapı günümüze kadar detayları bilinmeyen çok daha fazla onarım geçirmiş durumdadır” (Akyol, 2010).

1882’de Pessinus Antik Kenti’ni (Görsel 2.2) ziyaret eden Humann, o dönemde görünür biçimdeki antik yapıların eskizini çıkarmıştır. Alandaki kazılar, 1967 yılında Gent Üniversitesi’nden Pierre Lambrechts’in başkanlığındaki bir ekibin alana gelmesiyle devam etmiştir. Bu kazıda antik yazarların eserlerinde yer verilen ana tanrıça Kibele’ye adanmış tapınağın ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Lambrechts’in 1973 yılında gerçekleşen ölümüne kadar kazılar sürmüştür. Gent kazıları, 1987 yılında John Devreker’in kazı başkanlığında yeniden başlatılmış ve 2008 yılına kadar devam etmiştir.

Daha sonra Melbourne Üniversitesi'nden Gocha Tsetskhladze kazı başkanlığında bir ekip kazıya devam etmiştir (Tsetskhladze, 2018).

Görsel 2.2. Pessinus Antik Kenti (Merve Kalyoncu Arşivi)

Pessinus'un Roma tarihinde ayrı bir önemi vardır. Anlatılan hikâyeye göre M.Ö. 264-146 yıllarında Roma ile Kartaca arasında gerçekleşen Kartaca Savaşlarının buradan götürülen göktaşı sonrasında sona erdiğine inanılmaktadır. Kartaca Savaşları esnasında Romalı kâhin rahipler, Pessinus'taki anatanrıçayı simgeleyen göktaşının Roma'ya götürülmedikçe bu savaşların kazanılmayacağını düşünmektedirler. Romalılar Anadolu'ya bu göktaşını almak için bir heyet yollamış ve bu taş kendilerine teslim edilmiştir. Göktaşı Roma'ya götürülmüştür. Paletinus Tepesinde Magna Mater adıyla ana tanrıça için bir tapınak yapılmıştır. Her yıl burada dinsel şenlikler ve bayramlar düzenlenmiştir. Bu taşın Roma'ya götürülmesinin ardından savaşın kazanılması Roma için özel bir anlam ifade etmektedir. Bu taş son derece saygı duyulan özel bir kült objesi hâline gelmiştir (Sevin, 2003, s. 217).

Kybele tapınağının temel alanı henüz bulunamamıştır. Antik kentte tapınak diye uzun süre batıya yönelik konumlandırıldığından dolayı Kibele tapınağı olduğu düşünülen

anıtsal kütlenin, M.S. 1. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen Roma İmparatorluğu kültürüne ait bir tapınak olduğu ortaya çıktı. Pessinus kenti, Kubaba, Kybele, Magna Mater olarak adlandırılan Anadolu anatanrıçasına adanmış bir kentten bahsedilmektedir. Dolayısıyla ona adanmış olan tapınağın ve kutsal alanın bulunması Pesinus kazılarının birinci hedefidir. Antik kalıntıların çoğu bugün köyün evlerinin altında kalmıştır. Fakat bu köy kaldırılmadıkça, arkeolojik ve bilimsel kazılar yapmanın pek olanağı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu kadar eşsiz özellikler barındıran Pessinus'ta bir an önce bilimsel, niteliksel, efektif ve bilim insanlarının katılım gösterdiği yüksek bütçeli kazı araştırma ve restorasyon projelerinin yerine getirilmesi gerekmektedir.

Sivrihisar Yazıcıoğlu Kalesi: “Sivrihisar İlçesi’nde Kral Yolu üzerinde bulunan ve bu yolu kontrol eden Kale, Bizanslılar tarafından yaptırılmıştır. Kral yolu nedeniyle bu kalenin Bizans dönemi öncesinde bulunup bulunmadığı konusunda yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüze kalıntıları gelen kalenin yapımında Bizanslılar, Seyitgazi Kalesi’nde olduğu gibi Antik Pessinus kentinin taşlarından yararlanmışlardır. Sivrihisar Yazıcıoğlu Kalesi’nin dışa açılan altı kapısı bulunuyordu. Sur duvarlarında kesme taş, mermer parçaları ve moloz taşlardan yararlanılmıştır. Selçuklular ve bir süre de kuruluş yıllarında Osmanlılar tarafından kullanılan kale terkedilmiştir. Görsel 2.3’te yer alan ve günümüze sur duvar kalıntıları ile kale içerisindeki su sarnıçları, tahıl depoları ve yer altına yapılmış bazı mekânlar dışında pek fazla bir kalıntı gelememiştir” (BEBKA Raporu, 2012, s. 16).

Görsel 2.3. Sivrihisar Yazıcıoğlu Kalesi (sivrihisar.com.tr)

2.4.1.2. Doğal alanlar

Balıkdamı Kuş Cenneti: “Türkiye’nin en büyük sulak alanlarının başında gelen ‘Balıkdamı Kuş Cenneti (Görsel 2.4)’ Sivrihisar’ın 25 km. güneyinde Ahiler, Kurtşeyh, Ertuğrul ve Göktepe Köyleri arasında yer alan Sakarya Nehri üzerinde yaklaşık olarak 1470 hektar alana sahiptir. Göçmen kuşların uğrak noktalarından biridir. Yöre halkı tarafından, balık bolluğundan dolayı balıkların üreme ve yaşam alanı anlamına gelen Balıkdamı ismi

verilmiştir (Eskişehir Rehberi, 2014). Yaklaşık 5 km. genişliğinde ve 20 km. uzunluğunda bir alanı kaplar. Toplam alanı ise 30 bin dönüm civarındadır. Balıkdamı çok sayıda küçük gölet ve büyük sazlıklardan meydana gelir. Önemli bir sulak alan olmasının yanında çok sayıda bitki balık ve kuş türlerini de ev sahipliği yapar. 1980 yılında 2. derece doğal sit alanı, 1994 yılında ise yaban hayatı koruma sahası ilan edilmiştir. Balıkdamı Kuş Cenneti, Asya’da yaşayan yabanıl su kuşları için batıdaki son durak özelliği de taşıyor. Türkiye’nin sayılı sulak alanlarından olan bu bölge, kuzey ve güney ülkeleri arasında mevsimlik göç eden kuşlar için de en önemli konaklama noktalarından biridir. Bir sulak alanda göçmen kuşlar konaklıyorsa o alanda yeterli sayıda balık olduğu aşikârdır. Bu balık bolluğundan dolayı bu özel bölgeye de halk tarafından balıkların üreme ve yaşam alanı anlamında “Balıkdamı” ismi verilmiştir. Sakarya Nehri’nin bu zengin balık kompozisyonuna sahip olmasında en önemli faktör de Balıkdamı’dır. Çünkü bu bölge tatlı suda yaşayan bir balığın isteyeceği tüm koşulları fazlasıyla sağlamaktadır. Bugün hâlen diğer sulak alanlarımıza göre balıkdamı, hem su kalitesi hem de çevresel faktörler açısından çok daha iyi durumdadır” (sivrihisar.bel.tr, 2021).

Görsel 2.4. *Balıkdamı Kuş Cenneti (Sivrihisar Belediyesi Arşivi)*

2.4.1.3. Dini yapılar

Akdoğan Mescidi: Mimari kuruluşu ve geçmiş yıllarda kullanılan bir gelenek olarak sahip olduğu döner eksene sahip ahşap bindirme tavanıyla öne çıkan Akdoğan Mescidi, 15. yüzyılda inşa edilmiş ve çok fazla bilinmeyen bir yapıdır. Görsel 2.5’te yer alan ve restorasyon ve onarımlar yardımıyla günümüze gelebilmiş bu yapının sahip olduğu döner eksene sahip ahşap malzemeden yapılmış bindirme tavanı, 20. yüzyılın sonlarına kadar Eskişehir merkez, ilçeler ve köylerinde halkın kendi maddi imkânlarını kullanarak yaptırdığı çok sayıda tavandan biridir. Döner eksenli ahşap bindirme tavanların Anadolu coğrafyasında var olması, Eskişehir ve çevresinde yer alan Frig konutlarının da tavanlarının bu şekilde olabilme ihtimalini öne çıkaran Vitruvius’un kaynaklarına göre M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenmesine rağmen, Eskişehir’de Osmanlı İmparatorluğu öncesine tarihlenen ve günümüze kadar gelebilmiş başka bir örneğine rastlanmamaktadır (Parla ve Altınsapan, 2016, s.1).

Görsel 2.5. *Akdoğan Mescidi (eskisehir.ktb.gov.tr)*

Alemşâh Kümbeti: “Çatısı piramit şeklinde bir külâhla örtülmüş olan Selçuklu dönemi türbelerine *kümbet* adı verilir. Görsel 2.6’da yer alan Alemşâh Kümbeti, Melikşâh tarafından şehit edilen kardeşi Sultan Şah için 1328 yılında yaptırılmıştır. İki katlı kare planlı bir yapı olup kesme taştan yapılmıştır. Türbenin üst katında mescit, alt katında mumyalık bölümü bulunmaktadır. Girişi 13 mermer kesme bloktan oluşan yapıda Selçukluların sıklıkla kullandığı balık, geçme yıldızlar, geometrik geçmeler örgü ve çengel motifleri görülmektedir. Dıştan yuvarlak gövdeli türbenin üzeri içten kubbe, dıştan da piramidal bir külâh ile örtülüdür. Kare kaide üzerinde köşelerden planmış sekizgen kasnak üzeri kübik gövdeli bir yapı olan Alemşâh kümbeti duvarları masif mermer yığma tekniği ile inşa edilmiş anıtsal bir mimariye sahiptir. Alemşâh Kümbeti tamamen Anadolu Selçuklu etkili, ancak figürleri ve sembolik anlamları yönünden, daha çok eski Türk geleneklerine dayalı arz ettiği görülür. Alemşâh Kümbeti figür yönünde zengindir. Bordür sisteminde palmetlerden başka, yıldızların ortalarında bazen sarmaşık seklinde bir sapa bağlı olarak yan yana küçük hayvan başları da tasvir edildiği gözlemlenmektedir” (sivrihisar.bel.tr, 2021).

Görsel 2.6. *Alemşâh Kümbeti (Merve Kalyoncu Arşivi)*

Ali Dede Türbesi: “Ahşap direklerin taşıdığı ahşap bir çatı ile örtülüdür. Kitabesi ve vakfiye kayıtları bulunmaya türbenin inşa tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak türbenin önündeki avluda bulunan 1371 tarihli Hacı İbrahim isminde bir kişiye ait mezar taşı bulunmaktadır” (BEBKA Raporu, 2012, s. 15).

Aziz Mahmud Hüdayi Camii (Yeni Camii): “Kitabesi’nden anlaşıldığı üzere Aziz Mahmud Hüdayi (1543-1628) tarafından yaptırılan ve ismiyle anılan cami 1825 yılında Kaymakam Arif Bey tarafından yeniden yaptırma derecesinde büyük bir onarım görmüştür. Bu nedenden dolayı Yeni Camii olarak da adlandırılır. Görsel 2.7’de iç mekânı görenen bu caminin kubbe kasnağında yazılı 1333 Hicri (1914 Miladi) tarihi iç süslemelerin bu tarihte yenilendiğini göstermektedir. Caminin doğu duvarında saçağın altında yer alan küçük taş levhadaki 1914 tarihi ise bu tarihte de bir onarım gördüğünü göstermektedir. Ahşap bir cami olup, Osmanlı mimari tarzını yansıtmaktadır. Osmanlı mimarisinde 18. yüzyılda başlayan batılılaşma sürecinin ilçedeki tek ve güzel bir örneğidir. Gizli kubbelidir. Kapısının üstünde; Aziz Mahmud Hüdayi’nin bir dörtlüğü vardır. Dış kapıdan içeri girildiğinde iki yanda mihrap vardır. Minaresi basamaklıdır. Ortası büyük çevresi yarım kubbeler şeklinde ahşap tarzında inşa edilmiştir” (Altınsapan, 1988, s. 76-77).

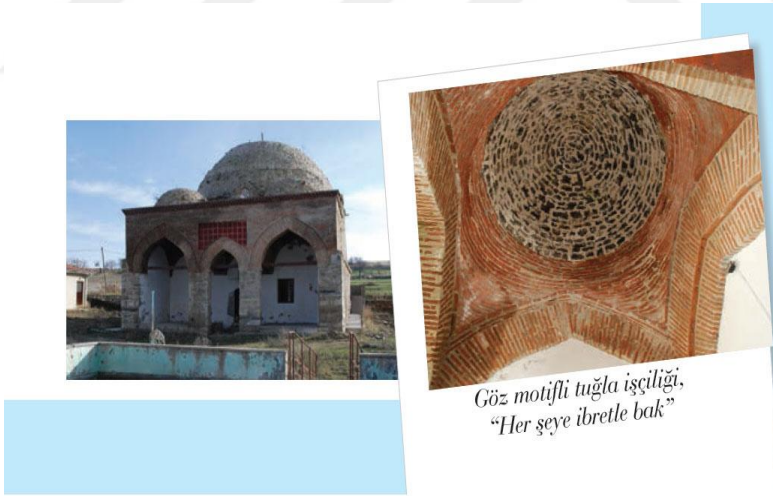
Görsel 2.7. Aziz Mahmud Hüdayi Camii (Yeni Camii) (sivrihisar.bel.tr)

Doğan Hasan Mescidi: “II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in bayraktarı Doğan Aslan Bey tarafından 1247’de yapılmıştır. Görsel 2.8’de yer alan yapı, bölgedeki yapılardan farklı mimariye sahiptir” (BEBKA Raporu, 2012, s. 14).

Görsel 2.8. *Doğan Hasan Mescidi (eskisehir.ktb.gov.tr)*

Hamamkarahisar Camii: “Eskişehir’in Sivrihisar ilçesinde Hamam Karahisar-Dutlu Köyü yolu üzerinde bulunmaktadır (Görsel 2.9). Yapı mimari özellikleri değerlendirilerek 13. yy’a tarihlendirilmektedir. Fügen İlter yapının 1259 yılında inşa ettirildiğini iddia etmektedir. Yapının banisinin Selçuklu Emiri Seyfettin Kızıl Bey olduğu düşünülmektedir. Günümüzde ibadete kapalı olan yapı 1973 yılında yerel halk tarafından onarılmıştır. Yapının kasnak pencereleri ve kubbesi onarım görmüştür. Son cemaat yeri bulunan, kare planlı ve kubbe örtülü bir yapıdır. Halen başlatılan restorasyon çalışmaları devam etmektedir” (BEBKA Raporu, 2012, s. 14).

Görsel 2.9. *Hamamkarahisar Camii (eskisehir.ktb.gov.tr)*

Hazinedar Mescidi: “Anadolu’nun Kâbe minyatürlü ilk mescididir. Sivrihisar İlçesinin en önemli tarihî eserlerinden birisi olan Görsel 2.10’da yer alan Hazinedar Mescidi ilçe merkezindedir. Anadolu Selçuklularından Hazinedar (Maliye Nazırı) olan Necibiddin Mustafa’nın kendi adına 1274 yılında yaptırdığı mescidin içerisi 15. yüzyıla tarihlenen minyatürlerle bezelidir. Hazinedar Mescidi, muhteşem hat ve süsleme sanatıyla, mihrap üzerindeki freskiyle, 1967’de Cambridge’de Uluslararası III. Türk Sanatları Kongresi’nde bildiri konusu olmuştur. Anadolu’da fresk olarak yapılmış olduğu bilinen Kâbe motifli ilk

örnek Hazinedar Mescidi’nde bulunmaktadır. Hazinedar Mescidi’nin Hazinedar Medresesi öğrencilerince dersane olarak kullanıldığından minaresiz olduğu ve yanı başına Hoşkadem Camii’nin yapıldığı sanılıyor. Bu mescidi yaptıran Necibiddin Mustafa ve Emineddin Mikail’in kızkardeşi Esmâ Sultan’ın kabirleri mescid önünde bulunmaktadır” (Eskişehir Rehberi, 2014).

Görsel 2.10. Hazinedar Camii (Sivrihisar Belediyesi Arşivi)

Hızır Bey Mescidi: “Kubbeli Mahallesi’ndeki Unkapanı’ndan yukarı çıkarken sağdaki ilk sokaktadır. Görsel 2.11’de yer alan Hızır Bey Mescidi, Nasreddin Hoca’nın torunu ve fethin ardından 1453’te İstanbul Kadısı ve İstanbul Efendisi olan Hızır Bey tarafından 1439’da yaptırılmıştır” (Eskişehir Rehberi, 2014).

HIZIR BEY MESCİDİ

Görsel 2.11. Hızır Bey Mescidi (eskisehir.ktb.gov.tr)

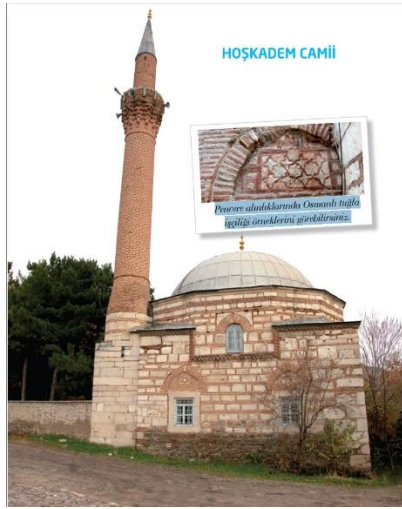
Hoca Yunus Kümbeti: “Görsel 2.12’de yer alan Hoca Yunus Kümbeti, 1274 yılında yapılmıştır. Ravzat-ül Ahbar adlı eserde, Selçuklu Bahriye Nazırı Sadreddin Hoca Yunus’un, Cimri ve Karamanoğlu Mehmet Bey tarafından öldürülmesi üzerine yapıldığı yazılıdır. 6 metre çaplı kubbesi bulunan kümbetin kapı mermer sövelerinde çarkıfelekler, yaprak ve bitki

motifleri ile geometrik bezemeli iki şerit arasında bir geyiği kovalayan aslan figürü görülür” (BEBKA Raporu, 2012, s. 15-16).

Görsel 2.12. *Hoca Yunus Kümbeti (eskisehir.ktb.gov.tr)*

Hoşkadem Camii: “Görsel 2.13’ te yer alan camii, Eminiddin Mikâil’in hazinedarı Necibiddin Mustafa tarafından eşi Hoşkadem için yaptırılmıştır. Bina Selçuklu mimarı tarzına göre yapılmıştır. Kubbeli olup 300 metrekare civarında bir alana sahiptir. Vakıflar tarafından restore edilerek hayatiyeti korunmuş, halen ibadete açıktır. Bu camiye ünlü müderris Hopuşzade Mustafa Efendi, medresesinin tatbikat camisi olarak kullanmıştır. Ayrıca bu caminin diğer bir özelliği ise ilçede yapılan ilk minare olmasıdır. Minarenin çok güzel tuğla işçiliği vardır. Yapı, tek mekânlı kare planlı, kubbe örtülüdür. Pencere alınlıklarında Osmanlı tuğla işçiliği örneklerini görmek mümkündür” (BEBKA Raporu, 2014, s. 14).

Görsel 2.13. *Hoşkadem Camii (eskisehir.ktb.gov.tr)*

Kılıç Mescidi Minaresi: “Sivrihisar kılıçla fethedildiğinden ve kılıca dayanılarak hutbe okunan ilk mescit olmasından dolayı bu adı aldığı söylenir. Bir başka rivayete göre Oğuz boylarının Kılıç aşiretinden adını alır. Görsel 2.14’te yer alan Kılıç Mescidi Minaresi,

tümüyle ahşaptan yapılan mescidi yıkılmış ve günümüze yalnızca minare kalabilmiştir” (sivrihisar.bel.tr). Kılıç Camii’nin mimberi bugün Sivrihisar Ulu Camii’nde yer almaktadır.

Görsel 2.14. Kılıç Mescidi Minaresi (Merve Kalyoncu Arşivi)

Namazgâh: “Görsel 2.15’te yer alan ve eskiden şehir dışında, kırdan ve set üstünde mihrap konulmak sureti ile namaz kılınmak için yapılan yerdir. Namaz dışında bir başka işlev daha üstleniyor; bayramda, yağmur dualarında, hacı gönderirken, asker uğurlarken halk burada toplanıyor”. “Sivrihisar’da halk namazgâhı “Bayram Musalla” diye adlandırılmaktadır. Kitabesinden 1799 yılında tamir edildiği anlaşılmaktadır” (BEBKA Raporu, 2012, s. 15)”.

Görsel 2.15. Namazgâh (sivrihisar.com.tr)

Nasreddin Hoca Anıt Parkı: “Felsefi mizahın en büyük temsilcisi Nasreddin Hoca, eleştirel ve çözümleyici düşünmeyi öğreten bilgeliği ile yaklaşık sekiz asırdır yaşayan

fıkralarıyla birlikte insanlık için dünyanın merkezinde bir mizah dehasıdır. Türk-İslam kültürünün büyük bilgesi ve gülmece ustası Nasreddin Hoca, 1208 yılında Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı, adı sonradan 'Nasreddin Hoca Beldesi' olarak değiştirilen 'Hortu' köyünde doğdu. Babasının adı Şemseddin'dir. Asıl görevi hocalık olmasına rağmen, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde katiplik, müderrislik, kadılık, mahkemelerde bilirkişilik de yapmıştır. Anadolu insanını iyi bildiği için mizahlarında yer alan olayların çoğu yaşanmıştır ve bundan dolayı da Nasreddin Hoca fıkralarını dinleyen her insan Nasreddin Hoca fıkralarında kendinden bir parça bulmuş, benimsemiş ve yüzyıllardır bu fıkralar anlatıla gelmiştir. Sivrihisar Ulu Camii avlusunda yapılan kazı çalışmalarında bulunan taş mezar sandukanın önceleri Nasreddin Hoca'nın oğlu Ömer'e ait olduğu düşünülmüş olup, akabinde taş sandukanın Prof. Dr. Mehmet Mahur Tulum'un bilimsel incelemeleri ve filolojik çalışmaları sonucunda Nasreddin Hoca'ya ait olduğu belirlenmiştir. Söz konusu yazılı veriler ışığında Nasreddin Hoca'nın doğum ve ölüm yeri Sivrihisar ilçesidir diğer şehirlerde ve ülkelerde olan mezar, makam ve anıtları temsildir. 2003 yılında 1888 Ankara Salnamesinden (171.sayfa) yola çıkılarak Nasreddin Hoca'nın kızının mezarının Sivrihisar'ın eski giriş yolu olan Kumlu Yol üzerinde bulunan Tarihi Seydiler Hamamı'nın yanında olduğu tespit edilmiştir. Prof. Dr. Erol Altınsapan bilimsel başkanlığındaki heyet tarafından 3 aylık kazı neticesinde kemiklerine rastlanmıştır. Görsel 2.16'da görüldüğü üzere Nasreddin Hoca'nın bir heyökelinin bulunduğu bu anıt parkında kızının mezarı da yer almaktadır. Uzmanların incelemeleri sonucunda kemiklerin o tarihlere ait olduğu belirlenmiştir. Nasreddin Hoca'nın kızının adının Hatun olduğu öğrenilmiş, ayrıca Nasreddin Hoca'nın tam adının da Nasrüdün Hoca Nusrat'dır" (sivrihisar.bel.tr, 2021).

Görsel 2.16. Nasreddin Hoca Anıt Parkı (Merve Kalyoncu Arşivi)

Seyyid Şeyh Mahmud Süzani Türbesi: “Görsel 2.17’de yer alan ve Kurşunlu Mahallesi, Uçapark Caddesi’nde iki katlı yapı şeklinde bulunmaktadır. 1348 yılına tarihlenen yapının banisi, Hoca Sadreddin Yakub Bin Hoca Bahadır Ömer’dir. 1980 yılında belediye tarafından onarılmıştır. Her iki kata da batı cephesinden girilir. Mescid kısmı, kubbe ile örtülüdür” (BEBKA Raporu, 2012, s. 16).

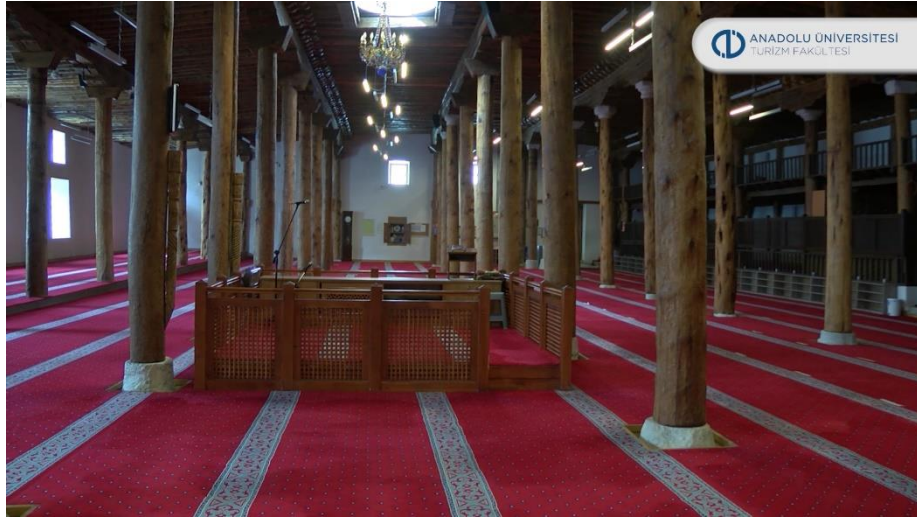
Görsel 2.17. Seyyid Şeyh Mahmud Süzani Türbesi (Sivrihisar Belediyesi Arşivi)

Sivrihisar Kurşunlu Camii: “Görsel 2.18’de yer alan Kurşunlu Camii (1492) Kubbesinin kurşunla kaplanmasından dolayı ismi Kurşunlu Camii olarak kalmıştır. İç dizaynı el işçiliğiyle özenle yapılmıştır. Kitabesinde yer alan bilgilerden camiinin Şeyh Baba Yusuf tarafından 1492’de yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Camiinin yanında Şeyh Baba Yusuf’un babasına ait olan bir türbe bulunmaktadır. Camiinin ilk olarak 1343’te yapılmış olan bir mescidin yıkılmasından sonra yeniden inşa edilmiştir. Camii kare planlıdır ve kapısı sivri kemerlerle çevrilmiştir” (BEBKA, 2012, s. 15).

Görsel 2.18. Kurşunlu Camii (Sivrihisar Belediyesi Arşivi)

Sivrihisar Ulu Camii: “2016 yılından beri UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’nde yer alan ve yaklaşık 1500 m2’lik bir alana kurulu Sivrihisar Ulu Cami, Selçuklu döneminden günümüze ulaşan Anadolu’nun ahşap direkli camilerinden en büyüğüdür (Görsel 2.19). Caminin en eski kitabesi 1231-1232 tarihini taşımaktadır. İlk yapının banisi Sivrihisarlı kadı Leşker Emir Celaledin Ali Bey’dir. Yapı, bugünkü biçimine 1274 tarihinde Mevlana Celaledin Rumi’nin müritlerinden Eminateddin Mikail tarafından yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmet dönemi kadılarında, İstanbul’un ilk Kadısı Hızır Bey bu camiyi 1440 yılında onartmıştır. Yaklaşık olarak 800 yıllık bir geçmişe sahip cami 67 ahşap direk üzerine inşa edilmiştir. Bu ahşap direkler sarıçam ve ardıc ağaçlarından elde edilmiştir. Ahşap direklerde sütun başlığı olarak Pessinus antik kentinden getirilen devşirme malzeme kullanılmıştır. Dört giriş kapısı bulunan caminin duvarları kesme ve moloz taşla örülmüştür. Dikdörtgen planlı yapı Orta Asya çadır mimarisi görünümündedir. Çatısının ortalarında küçük bir aydınlatma kubbesi (fener) yapılmıştır. Aynı zamanda Caminin havalandırılması çatı ortasında bulunan bu fener ile sağlanmıştır. Zemini tahta ile kaplıdır. Zemin yapılışında yarma tabir edilen teknikle yapılmış, tahta ile kaplı iken restoresinde geçmeli taban tahtası kullanılmıştır. Direkler temele kadar devam eden taşlar üzerine oturtulmuştur. Caminin rutubete karşı korunması için zemin ile taban tahta arasında 150 cm’ye varan boşluk bırakılmıştır (sivrihisar.bel.tr, 2021).

Görsel 2.19. Sivrihisar Ulu Camii (Anadolu Üniversitesi Arşivi)

Görsel 2.20’de yer alan **Sivrihisar Ulu Cami Mimberi** ise Anadolu Selçuklularının en dikkate değer mimberlerindendir. El işçiliği Horasanlı İbn-i Mehmet tarafından, çivi kullanılmadan geçme (Kündekâri) yöntemiyle yapılmıştır. Ceviz ağacından yapılmış olan minber, ileri doğru fırlamış geometrik bölümler içinde Rumi ve palmetlerle ince işlenmiş dolgular ve ajurlu korkuluk ve şebekeleri ile Selçuklu ağaç işçiliğinin kıymetli eserlerindendir. Mimber, 1924 yılında Kılıç Camii’nden getirtilmiştir. Kapısında Ayet-el

Kürsi yazılı olan minberin kapı kanatları kapandığında, sivri kemer oluşturan bir şeritte taçlandığı görülür. Üzerindeki kitabesinden 1245 tarihinde yapıldığı bilinmektedir”.

Görsel 2.20. Sivrihisar Ulu Camii Mimberinden bir kesit (Merve Kalyoncu Arşivi)

Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi: “Görsel 2.21’de yer alan Türkiye’nin en büyük kiliselerinden biri olan Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi 1650’de inşa edilmiştir. 1876’da yangın sonucu zarar görmüş ve 1881 senesinde mimar Mintes Panoyat tarafından yeniden inşa edilmiştir. Kilisenin tamamı yerel taş kullanılarak yapılmıştır. Kilisenin iki tarafında çan kuleleri bulunmaktadır. Kilisenin arka kısmında vaftiz odası, güney kısmında papaz odası bulunmaktadır. Kilise’nin kitabesinde: “*Cemaat üyelerinin yardımlarıyla kutsal üçlü Surp Yerortutyun* adına bir kilise inşa edildi.” yazılıdır. Surp Yerortutyun Kilisesi, yapı kütleleri açısından doğu-batı yönünde dikdörtgen, planlanış biçimi açısından ise üç nefli bazilika planlıdır. Yapı örtüsünde, merkeze yerleştirilen bir kubbeye, giriş ekseninde ve doğu batı yönünde yönelen beşik tonoz örtüler yer almaktadır”.

Görsel 2.21. Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi (Merve Kalyoncu Arşivi)

Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi’nin en büyük Ermeni kiliselerinden biri olması ve anıtsal bir mimari özelliğe sahip olması, çevre düzenlemesi ve bulunduğu konum sebebiyle önemlidir. Bununla birlikte sözü edilen kilisenin girişinde yer alan kutsal üçlü

kabartması ile diğer Ermeni Kiliseleri arasında eşsiz bir eser olması da yapıya ayrı bir önem kazandırmaktadır. Burada kürenin üzerinde Hz. İsa, Tanrı ve Güvercin betimlemesi yer almaktadır. Bu kutsal üçlünün bir kürenin üzerinde yer alması “dünyanın hâkimi” olduklarını betimlemektir.

Görsel 2.22. *Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi Kutsal Üçlü Kabartması (Merve Kalyoncu Arşivi)*

2.4.1.4. Sosyal amaçlı yapılar

Çardak Hamamı: Görsel 2.23’te yer alan hamam, “Ankara-Sivrihisar yolunun güneyinde Hamamkarahisar köyü sınırları içinde yer alır. Kaplıca suyu; Bikarbonatlı, Kalsiyumlu, Sodyumlu, Bromürlü ve radyoaktif bir bileşime sahiptir. Kaplıca suları banyo ve içme kürleri için elverişlidir”.

Görsel 2.23. *Çardak Hamamı (Sivrihisar Belediyesi Arşivi)*

“Romatizmal hastalıklar, sinir sisteminin uyarılması, sindirim sistemi hastalıkları, böbrek ve idrar yolları hastalıkları, metabolizma bozukluklarına olumlu etki yapar. Kaplıca sularının tam analizleri yapılmıştır. Hidrojeolojik etüdü ve haritası henüz yaptırılmamıştır. Suyun kullanma hakkı köy tüzel kişiliğine bırakılmıştır. Çardak kaplıcasının “kaplıca yerleşmesi” olarak geliştirilmesi mümkündür” (eskisehir.ktb.gov.tr).

Gavur Hamamı: “Görsel 2.24’te yer alan Yazıcıoğlu kayaları yamacında bulunan Ermeni Hamamı inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabe ve kayıt bulunmayan yapının, halvet hücrelerinin sıcaklık bölümünün köşesinde yer alan giriş kapıları üzerindeki kabartmalarda yazılı olan 1867-1868 tarihleri, yapının inşa tarihi olabileceği düşünülmektedir. Suyu Hisar arkası mevkiinden getirilmiştir. Hamam yarı yıkık ve kullanılır durumda değildir. Yapının günümüze “ılıkılık”, “sıcaklık”, “külhan” ve “su deposu” bölümleri ulaşmıştır. Güney de sivri kemerli dikdörtgen kapı açıklığından “ılıkılık” bölümüne girilmektedir. Ilıklık bölümünün kuzey duvar ekseninde bulunan sivri kemerli dikdörtgen kapı açıklığından yapının “sıcaklık” bölümüne geçilmektedir. Yapının kuzeydoğu da dikdörtgen planlı olan “külhan”, yapının kuzey cephesinde dışa doğru taşkındır. Kuzeyde bulunan odanın duvar ekseninde açılmış olan yuvarlak kemerli açıklık yapının su deposunun bulunduğu bölüme açılmaktadır.

Görsel 2.24. Gavur Hamamı (Sivrihisar Belediyesi Arşivi)

Duvarlarda tespit edilen izlerden zemin altında sıcak havanın dolaşımını sağlayan hava boşluklarına yer verildiği ve beden duvarlarına yerleştirilen künkler vasıtası ile bölümün ısıtılmasının sağlandığı anlaşılmaktadır. Günümüzdeki tabirle yerden ısıtma sistemi burada hayata geçirilmiştir. Bugün terk edilmiş olan Gavur (Ermeni) hamamı, köşelerde birer tane olmak üzere dört odalıdır. Gavur Hamamı Ermeniler tarafından yapılmış olmakla birlikte, geleneksel Osmanlı hamam mimarisinin tüm özelliklerini yansıtır. Bu eser Osmanlı döneminde azınlıkların geleneksel Türk mimari üslubu etkisinde kaldıklarını belgeleyen örnekler” (sivrihisar.com.tr, BEBKA Raporu, 2012).

Kumacık Hamamı: “Çarşı içinde, belediye binasının yanında yer alan Kumacık Hamamı’nın 1407 yılından önce yapıldığı sanılmaktadır. XII. ve XIII. yy. Türk hamamlarının

karakteristik özelliğini taşıyan Görsel 2.25'te yer alan bu hamamın soyunmalık kısmındaki (kagir) kemer kalıntıları görülmeye değerdir. Ilıklık, sıcaklık ve halvet bölümlerindeki kubbeler dikkat çekicidir. Hamam önceleri suyunu Tabakhane çeşmesinden alırken sonra şehir suyu şebekesinden almaya başlamıştır. Suyun yeterli olmadığı zamanlarda külhan avlusunda bulunan su kuyusu kullanılmıştır” (BEBKA Raporu, 2014, s.13).

Görsel 2.25. Kumacık Hamamı (Sivrihisar Belediyesi Arşivi)

Saat Kulesi: “Görsel 2.26’da yer alan Sivrihisar Saat Kulesi, İlçe kaymakamı Mahmud Bey ve Belediye Reisi Yüzügüllü Hacı Mehmet Efendi tarafından 1899’da yaptırılmıştır. Büyüktür ve ilgi çekicidir. Saat kulesi bir tepenin üzerindedir ve sivrihisarın sembolüdür. Her yerden görünebilir. İçinde bir çan vardır. Çan pirinçten yapılmıştır. Ayda bir defa kurularak çalışmaktadır. Kulenin alt kısmında Atatürk’ün resmi ve Türk Bayrağı vardır” (BEBKA Raporu, 2012, s. 13).

Görsel 2.26. Saat Kulesi (Merve Kalyoncu Arşivi)

Saat Kulesi’nin önünde bir seyir terası bulunmaktadır. Seyir terasından görünüm Görsel 2.27’de yer almaktadır.

Görsel 2.27. Seyir Terası'ndan görünüm (Merve Kalyoncu Arşivi)

Seydiler Hamamı: “Görsel 2.28’de yer alan Seydiler Hamamı, Sivrihisar merkezdedir. Kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak yapının Seyyid Nureddin’in kızı Seyyide Nuriye tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Seyyide Nuriye’nin 13. yüzyılın ilk yarısında yaşayan (ölümü 1450) ve Karaca Ahmet’in karısı olduğundan yola çıkılarak yapının 15. yüzyılın ilk yarısında yapıldığı düşünülmektedir. 17. yüzyılın ilk yarısında I. Ahmet’in kızı Anadolu Beylerbeyi Nasuh Paşa’nın eşi Ayşe Sultan tarafından tamir ettirilmiştir. Yapı, bugün sağlam ve kullanılma açıktır” (BEBKA Raporu, 2012, s. 13).

Görsel 2.28. Seydiler Hamamı (Sivrihisar Belediyesi Arşivi)

Sivrihisar Tarihi Evleri: Sivrihisar tarihi evleri, avlu büyüklüğü ve avlunun nerede olduğunun değişmesi yönüyle çeşitlilik göstermektedir. Giriş katı yüksekliğine sahip avlu duvarları özellikle İslamiyet’in kabulünden sonra mahremiyetin ön plana çıkmasının mimariye yansıması olarak kabul edilmektedir (Öz, 2018; Koç ve Koç, 2021). Dini inanışlar da mimariye yansımakla birlikte, evler inanca göre şekillenmiştir. Sivrihisar

tarihi evleri, daha çok geniş odalara sahip, odalarda iç yapı unsurları olarak yüklük, buğday ambarları ve dolap içlerinde gusûlhânelerin yer aldığı ayrı odalardan oluşmaktadır (Kuçak Toprak, 2020). Konutlarda yapı malzemesi olarak kullanılan taş Sivrihisar kayalıklarından alınmıştır. Bağdadi tekniğinin sıklıkla kullanıldığı Sivrihisar Tarihi evlerinde taş, tuğla ve kerpiç en çok kullanılan yapı malzemeleridir (Sayan, 2009; Bultan, 2019).

Görsel 2.29. Sivrihisar Tarihi Evleri (Merve Kalyoncu Arşivi)

Zaimağa Konağı: “Zaimağa Konağı, Kuvayı Milliye’nin kurduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Bakanlar Kurulunun Kurtuluş Savaşı sırasında ve en kritik bir dönemde Ankara dışında ilk kez toplandığı ve önemli kararlar aldığı bir konaktır (Görsel 2.30). Bu toplantı, Ankara dışında yapılan ilk Bakanlar Kurulu toplantısı olması sebebiyle oldukça dikkat çekicidir. Sakarya Meydan Muharebesi sonrası İtilaf Devletlerinden gelen ateşkes teklifine son şeklini vermek için 24 Mart 1922 Cuma günü Başkomutan Gazi Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti’nin Bakanları Sivrihisar’a gelirler. O gece Zaimağa Konağında alınan kararlar Ankara’ya gönderilir. Bakanlar Kurulu ateşkesi Anadolu’nun hemen boşaltılması şartı ile kabul eder” (sivrihisar.bel.tr, 2021).

Görsel 2.30. Zaimağa Konağı (Anadolu Üniversitesi Arşivi)

2.4.1.5. Müzeler

Uygulamalı Kilim Müzesi: “Sivrihisar Kilim Müzesi, Türk kültürü ve çağdaş sanatla birleştirilen bir mimari ile yapılmıştır. Müzenin iç ve dış cephesinde ahşap işçiliği kullanılmıştır. Sivrihisar kilimlerinden esinlenen motifler, ahşaba aktarılarak müzenin dış cephesine uygulanmıştır. 600m2 lik alana kurulan 2 katlı müze içerisinde dokuma ve satış alanı, 2 sergi salonu ve 42 sergi alanı bulunmaktadır. Kilimler hava almayacak şekilde tasarlanan camlı dolaplar içerisinde izole edilmiş olup, tüm alan için iklimlendirme sistemi kullanılmıştır. Eski belediye hizmet binası olarak kullanılan yapı, 2019 Eylül ayında Türkiye’nin ilk uygulamalı kilim müzesi olarak tamamlanmıştır. Asırlık kilimlerin yer aldığı Sivrihisar Uygulamalı Kilim Müzesi 2020 yılında ziyarete açılmıştır (sivrihisar.bel.tr, 2021).”

Görsel 2.31. Uygulamalı Kilim Müzesi (Merve Kalyoncu Arşivi)

Metin Yurdanur Açık Hava Heykel Müzesi: “Tarihi canlandırmak ve Sivrihisar’ı tanıtmak amacıyla 2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eskişehir Valiliği ve Sivrihisar Belediyesi’nin destekleriyle Ermeni Kilisesi’nin tam karşısına konumlandırılmış (Görsel 2.32), Türkiye’nin ilk açık hava heykel müzesi açılmıştır. 2017-2018 yıllarında Sivrihisar Belediyesi tarafından Açık Hava Heykel Müzesi alanına çevre düzenlemesi yapılmıştır. Sivrihisar Belediyesinin öncülüğünde açılan bu parkta yer alan heykeller, Sivrihisarlı dünyaca ünlü heykeltıraş Metin Yurdanur tarafından yapılmıştır.”

Görsel 2.32. *Metin Yurdanur Açık Hava Heykel Müzesi (Merve Kalyoncu Arşivi)*

“Metin Yurdanur’un Türkiye genelinde ve yurt dışında toplam 200’ün üzerinde eseri bulunmaktadır. Sivrihisar’ın kayalıklarına dizilen devasa 100’den fazla heykelin yer aldığı Açık Hava Heykel Müzesi, Eskişehir’e kazandırılmış en önemli müzelerden biridir. Bu heykeller arasında Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Karabekir, Nene Hatun, Yaşar Kemal, Yunus, Karacaoğlu, Abidin Dino, Bektâşî Dervîşî Gülbaba, Alaaddin Keykubad, halk ozanı Muzaffer Sarısözen, Nasreddin Hoca, Kurtuluş Savaşının isimsiz kahramanları, kağnılarla silah taşıyan kadınlar, şehitlerimiz, ağ çeken balıkçılar, madenciler ve balerinler gibi pek çok kompozisyon yer almaktadır (sivrihisar.bel.tr, 2021).”

2.4.2. Sivrihisar’ın somut olmayan kültürel miras öğeleri

Somut olmayan kültürel miras 2003 yılında UNESCO tarafından belirlenen başlıklar altında açıklanmaktadır (ich.unesco.org, 2022):

- Sözlü gelenekler ve anlatımlar;
- Ritüeller, merasimler, toplumsal uygulamalar, festivaller ve şöenler;
- Doğa ve evrene ilişkin bilgiler ve uygulamalar ve
- El sanatları geleneği (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, 2003: Madde 2).

2.4.2.1. Sözlü gelenekler ve anlatımlar

Efsane; “gerçeğe dayalı olmayan, asılsız söz veya hikâye” şeklinde tanımlanmaktadır (Aslan, 2012, s. 82). Koç (2014) İbikseydi (Seydi İbrahim) efsanesini şu şekilde aktarmıştır:

“Seydi Baba, İbikseydi köyünde Timur Bey zamanında yaşamıştır. O zaman bu köyün muhtarlığını yaparmış. O zamanlar yaşamış ve ölmüş, köyde de yatırı kalmış. Bir zaman köy susuzluktan çaresiz kalmıştır. Köyün durumuna üzülen Seydi Baba Pirenlik mevkiindeki dereden elindeki asasıyla okuya okuya suyu alıp Bulgurluk denilen mevkiye getirmiştir. Bu su hiç kesilmeden yazın soğuk, kışın ılık bir şekilde akmaktadır. Bir zaman Garkın (Sivrihisar-Kargın) köyü (komşu köy) ile İbikseydi köyü arasında arazi için tartışmalar olmuştur. Garkın köylüsü Seydi Baba’yı şikâyet etmiştir. O zaman da muhtarlık yapmaktadır. Bizi dinlemiyor, meramızı alıyor, gibi konulardan şikâyet etmişlerdir. Köye gelen jandarma Seydi Baba’ya gelsin diye haber yollar. Ancak o gelmemiştir. Bir daha haber yollarlar yine gelmez. Kuş sekline girip çadırın başına varıp konar. “Niye gelmedi o adam?” diye konuşurlar. Köylü “Sen git, geliyoruz.” dedi, gelmedi derler. Komutan gidin “Gidin bunu zorla alın gelin.” demiş. Bu sefer üçüncü kez geldiklerinde zorla da olsa gitmiş. Komutanın yanına varmış. Komutan “Neden gelmiyorsun sen bizim yanımıza?” demiş. “Yav, çavuşum, kumandanım, ben geldim, sen bana şu lafları şurada söyledin, çadıra bir tane değnek bıraktım gittim. Ben şu çadırın başındaydım.” demiş. Adamın söyledikleri tamamen doğruymuş. Komutan bunları duyunca korkmuş, ürpermiş. “Sizin derdiniz ne?” demiş. “Bizim derdimiz uzun sürer, arazi için kavga yapıyoruz bunlarla. Gel gidelim, ben sizin atınızı, hayvanlarınızı doyurayım. Kendinizi, askerinizi de doyururum. Ondan sonra halledelim, konuşalım.” demiş. Komutan “Bu kadar askeri sen nasıl doyuracaksın.” demiş. Seydi Baba “Doyururum gel, gidelim.” demiş. Hadi gidelim, demişler. Bakalım ne yapacak, diye arkasına düşmüşler. Bulgurluk çayırına gelince oraya konmuş. Askerlerin burada beklemelerini istemiş. Köye gelip üç parça ağaç alır, koltuğunun arasına sıkıştırır. Çuvala bir şinik un koyar, bir eline de kazan alır, bir sinik de arpa alır. Askerlerin bulunduğu yere varır”. “Arpayı döker, Üstüne de getirdiği çuvalını örter. “Herkes buradan atına yedirdiği kadar yedirsin. Yalnız çuvalı kaldırmayın.” der. Olur, derler. Herkes çuvalın altından alır, o kadar atı doyururlar. Kendisi de oraya oturur, üç ağaçtan bir ateş yakar. Kazanda undan bir bulamaç pişirir. O kadar askeri de doyurur, herkes bir kenara çekilir. Askerinin biri o çuvalda ne keramet var diye merak edip bir değnekle çuvalı kaldırır. Seydi Baba “Kim attı?” diye sorar. Asker “Ben attım, ne oldu? Nedir kerametin?” diye sorar. “İlahi, elin kurusun.” deyince Seydi Baba, askerin eli orada kurur. Bunu gören komutan da çok korkar. Korkusundan “Sen ne diyeceksen de biz gidelim.” demiş. Seydi Baba “Bunlar bizimle mera için kavga tutuyorlar. Ben şu giysileri (yanan odun) oturduğum yerden birer tane atayım. Nereye düşerse oranın arasını bana ver yeter.” demiş. Komutan “Oturduğun yerden nereye düşecek, düşse düşse

senin şu tasların yanına düşer, at bakalım.” demiş. “Yooo, yeter bana.” demiş Seydi Baba. Yanan ağaçlardan birini atar, köyün girişine doğru düşer. Şimdi hâlâ orada duran bir ardıç vardır ve bir ucu yanıktır. Diğer meraya düşer, orada bir ardıç büyümüştür. Köylü o ardıcı kesmiştir ve ardıç yeniden büyümüştür. Diğer de Garkın setine düşer. Şimdi orada bir ahlat vardır. Köyün adı da babası İbik ve Seydi Baba’dan kalır ve İbikseydi olur. Şimdi köyün altında sol taraftaki yamaçta üstü kapalı, yanları açık bir ziyaret yerleri vardır (Koç, 2014, s. 61).”

Nasreddin Hoca: “Felsefe, tasavvuf ve mizahın önemli temsilcilerinden Nasreddin Hoca, 1208 yılında Sivrihisar’ın Hortu köyünde doğmuştur. Çeşitli bölgelerde kadılık görevinde bulunmuştur. Sivrihisar Ulu Cami restorasyonlarında ortaya çıkarılan taş mezar sandukanın Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı bölümünden Prof. Dr. Mehmet Mahur Tulum’un bilimsel incelemeleri ve filolojik çalışmaları sonucunda Nasreddin Hoca’ya ait olduğu tespit edilmiştir. 2003 yılında Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bölümünden Prof. Dr. Erol Altınsapan’ın bilimsel başkanlığındaki heyet tarafından 3 aylık kazı neticesinde kemiklerine rastlanmıştır. Yine Prof. Dr. Mehmet Mahur Tulum tarafından mezar taşı okunmuş ve uzmanların incelemeleri sonucunda bulunan kemiklerin Nasreddin Hoca’nın kızı Fatıma’ya ait olduğu kanıtlanmıştır”.

Somut olmayan kültürel miras envanterine 06.08.2014 tarihinde kayıt olmuş ve 12.03.2020 güncellenmiş Nasreddin Hoca Anlatı Geleneği’ne ait bilgiler şu şekilde yer almaktadır (aregem.ktb.gov.tr, 2022):

“Nasreddin Hoca fıkraları, ünü geniş coğrafyalara yayılmış bir halk bilgesi olan Nasreddin Hoca’ya mal edilen ve sözlü gelenek içinde aktararak günümüze gelmiş kısa ve yoğun anlatılardır. Nasreddin Hoca ortak halk zekâsını, düşüncesini ve hayat tecrübesini kendi kişiliğinde toplamış, yaşadığı toplumu çok iyi tahlil etmiş bilge bir şahsiyettir. Hoca’nın fıkralarında hazırcı, nükteli ve sağduyu ile saflık ve tuhaflık öğeleri birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve bunlar Nasreddin Hoca fıkralarının ayırt edici niteliklerindendir. Sohbetler Hoca’nın fıkralarıyla renklendirilir, konuşmalar onun nükteleriyle desteklenir. Nasreddin Hoca fıkraları günlük hayatta herhangi bir düşüncüyü örnek vererek güçlendirmek, karşısındakini ona inandırmak ya da bir durumu açıklamak gibi vesilelerle herkes tarafından kolaylıkla anlatılır. Bu nedenle özel bir anlatıcısı yoktur. Nasreddin Hoca’da şekillenen dünya görüşü, insan sevgisi ile sosyal hayatta meydana gelen olaylar onun fıkralarının çıkış noktasını oluşturmaktadır. İnsanın zararına çalışan, hak yiyen, yalan söyleyen, hırsızlık yapan birçok karakter onun fıkralarında halkın dikkatine sunulmuştur. Nasreddin Hoca’nın kıvrak zekâsı ve mizah gücü halkı bir taraftan güldürürken diğer taraftan da düşündürür. Nasreddin Hoca fıkralarında sağduyu, çalışkanlık, samimiyet, kanunlara ve devlete saygı, sabırlı ve anlayışlı olma, iyimserlik temel özellikler olarak karşımıza çıkar. Bu özelliklerinden dolayı Nasreddin Hoca fıkraları yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktararak günümüze taşınmış, toplumun her kesimince benimsenmiştir. Nasreddin Hoca fıkraları

topluma neşe vererek, sıkıntılarını hafifletmiş, hayatı katlanılır kılmıştır. Dünyada geniş bir coğrafyada yaygınlık gösteren Nasrettin Hoca fıkraları, kültürlerarası etkileşim ve diyalogun da açık ifadesidir. Türkiye'nin tüm coğrafi bölgelerinde yaygın bir şekilde bilinmekte ve uygulanmakta olup özellikle Sivrihisar/Eskişehir ve Akşehir/Konya şehirlerinde her yıl düzenlenen etkinliklerle canlı bir şekilde yaşatılmaktadır. Nasreddin Hoca fıkraları Türkiye'de farklı sosyal, kültür ve eğitim geçmişine sahip insanlar tarafından bilinmekte ve anlatılmaktadır. Sözlü gelenekte, örgün eğitimde ve akademik kurumlarda bu nükteli fıkraları bilen, okuyan, anlatan ve aktaran her yaş ve cinsiyetten bireyler, aileler ve sosyal çevre unsurun taşıyıcısı ve uygulayıcısıdır. Nasreddin Hoca Nasreddin Hoca ve Turizm Derneği UNESCO'ya akredite olmuş (Ref No. 90148) unsurla ilgili doğrudan faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşudur. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde, yerel yönetimler, STK'lar, uygulayıcılar ve taşıyıcılar tarafından birlikte hazırlanan koruma eylem planı 4 ana kategoride özetlenebilir:

- Bilimsel çalışma ve yayın sayısını artıracak çalışmalar,
- Yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde unsur hakkında farkındalık yaratacak çalışmalar,
- Unsurun formal ve yaygın eğitim yollarıyla aktarılmasını sağlayacak önlemler ve
- Unsurla ilgili sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesidir.”

2.4.2.2. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler

Gelin Hamamı: Koç (2014) “Cumartesi öğlen vaktine yakın gelin hamamı yapılırdı. Kız soyundurulur ve pullu peştamal tutulurdu. Günümüzde hamam kültürü önemini yitirdiği için gelin hamamı da pek yapılmamaktadır” şeklinde anlatmıştır (Koç, 2014, s. 109).

Düğün: “En görkemli kutlamalar düğünlerdir. Düğün geleneği aslında kız istemeden gelin suyu uygulamalarına kadar geçen süreci kapsamaktadır. Kına, gelin ağlatma, ninnileme, helalleşme, kuşak bağlama, gelin çıkarma gibi hüznü uygulamaları olmakla birlikte; damat tıraşı, damat uyandırma, Arap oyunu, deve oyunu, gelin korkutma, palaska gibi neşeli uygulamalar da görülmektedir” (Koç, 2014, s. 110).

“Düğünler önceden dört gün sürer, Perşembe günü başlayıp Cumartesi günü biterdi. Her gün sırasıyla Astar, dadlaş, başderisi ve gelin olarak adlandırılırdı. Astar, kızın kinasının yakıldığı gündür. Dadlaş, Cuma günüdür. Gözleme yapılır, keşkek dövülür ve şekerlenirdi. Erkeklerle sigara, şeker dağıtıldı ve oynanırdı. Başderisi günü pilav ve bulgur yapılırdı. Güvey giydirilir, sabahleyin kız evinde çeyiz asılırdı. Öğleden sonra kızı hamama götürürlerdi. Hamamdan gelince evin içinde kızın ayağına, dışarda da çalgılarla başına ve ellerine kına yakılırdı. Kızın başına kırmızı örtülür; gelinlik ve gece elbisesi giyer; iki kez elbise değiştirirdi. Sarkalar ve düz elbise olurdu. Altı şalvar, belinde kuşak, üstünde cepkeni olan takım giyerdi. Son gün ise Gelin günüdür. Oğlan evinden gelirler ve kızı alıp giderler” (Koç, 2014, s. 110).

Düğün Yemekleri: “Düğünlerde pilav, nohut pilav, sulucacık pişirilir. Tabakların altına yufka dökülür, herkes istediği kadar tabağına alır. Gelin geleceği gün bu yemekler yenir ve gelin almaya gidilir. Gelin almada yenen bu yemeğe “gelin aşı” denir. Ayrıca yine gelen misafirlere bamya çorbası, kelem sarması da ikram edilir. Cumartesi günü sabahleyin güvey hamamı yapıldıktan sonra öğleden sonra güvey giydirme olur. Kapının önünde çalgılar çaldırılır. Damadın elbiseleri çıkarılır, yeni elbiseleri duayla giydirilir” (Koç, 2014, s. 111).

Güvey Giydirme ve Tıraş: “Cumartesi günü sabahleyin güvey hamamı yapıldıktan sonra öğleden sonra güvey giydirme olur. Kapının önünde çalgılar çaldırılır. Damadın elbiseleri çıkarılır, yeni elbiseleri duayla giydirilirdi” (Koç, 2014, s. 112).

Sabantoy ve Tepreş: “Türk topluluklarında baharın gelişyle birlikte kutlanmaya başlanan Nevruz’un yanı sıra doğanın uyanışıyla birlikte Kırım Tatarları’nda Tepreç (Tepreş), Kazan ve Nogay Tatarlar’nda Sabantuy/Sabantoy bayramları kutlanmaktadır. Temel olarak baharın gelişi, doğanın yeniden dirilişi, yeni ürün alınmaya başlanacağı zamanı kapsayan kutlamalarda aslında fark isimlendirme, tarih ve bazı uygulamalar dışında pek fark yoktur. Mayıs sonu haziran başı kutlanmasındaki neden ise daha kuzeyde bulunan Türk coğrafyasının ısınma zamanı ile daha güneyde bulunan coğrafyanın ısınma zamanı arasındaki farktan doğmaktadır. Yani mart ayında erken uyanan doğa kuzeyde Mayıs sonu Haziran gibi canlanmaktadır. Dolayısıyla böyle bir tarih farkı çıkmaktadır. Kuzey yarım kürede havaların ısınması ve baharın gelmesiyle birlikte halk tarafından kutlamalar yapılır. Türk topluluklarında da Nevruz, Sabantuy/Sabantoy, Tepreç gibi eğlenceler görülür”.

“Eşkişehir’de de Tatar Türkleri arasında Sabantoy ve Tepreç kutlanmaya devam etmektedir. Baharın gelişyle doğayla birlikte insanlar da canlanmaktadır. Kışın uyuşukluğundan insanlar, hem ruhen hem de bedenlen silkinerek yani tepreşerek kurtulmaktadırlar. Bunu da Kırım Tatarları “Tepreç/Tepreş” olarak ifade etmektedirler. Sivrihisar, Karakaya köyünde Kırım Tatarlar Mayıs başında Tepreç yapmaya devam etmektedirler. Karakaya köyünde Tepreş’te güreşler yapılmakta, geleneksel yemekler hazırlanmaktadır. Önceden sadece Tatar Türkleri katılırken günümüzde ilgilenen herkes gelip orada eğlenmektedir (Koç, 2014, s. 147)”.

Misket: “Yere düz bir çizgi çekilir. Oyuncular bu çizgi üzerine belirlenen adet kadar kişi sayısınca dizer. Dizilen misketlerden 5-6 adım uzağa bir başlangıç çizgisi çekilir. Misketlerin bulunduğu yerden bu çizgiye oyuncuları atış yapacakları misketlerini atar. Çizgiye yakınlıkları oranında oyuncuların atış sırası ve dizili misketlerin başı belirlenir. Başlangıç çizgisinden oyuncular sırayla misketlere atış yaparlar. Tüm oyuncuları baş misketi vurmaya çalışır. Baş misketi vuran tüm misketleri alır: Baş miskete yakın olan başka bir misketi vuran baş misketin konumuna göre diğer taraftaki misketlerin tamamını alır. Oyunun sonunda oyuncular yerden kazandıkları misketlerin yeni sahibi olur” (Koç, 2014, s. 152).

2.4.2.3. Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar

Nazar: “Nazardan korunmak için iğde ağacının dalı düzeltilip bıçağın ucuyla delinerek kıyafete dikilir. Nazarı degeceği düşünülen biri eve gelirse o kişi gittiğinde şayet kapının eşiği tahta ise bir parça yontularak bu parçayla çocuk tütsülenip öksürtülür. Aynı şekilde bir kişinin nazarı degeceği düşünülürse o kişinin elbisesinden bir parça alınıp o parçayla çocuk tütsülenerek öksürtülür. Nazar bu şekilde çıkar (Koç, 2014, s. 164)”.

Halk Mutfağı

Mahreç işareti, bir ürünün tedarik, üretim, işleme, sunum gibi aşamalarının bir destinasyona özgün olması durumunda verilen ve Türkiye’de Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından onaylanan bir işarettir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022).

Görsel 2.33. *Sivrihisar Muska Baklavası (sivrihisar.com.tr)*

Eskişehir tanınmış ve ticarileşen yiyeceklerinden çibörek ve met helvası ile birlikte Sivrihisar Dövme Sucuğu, Sivrihisar Muska Baklavası (Görsel 2.33) ve Sivrihisar Höşmerim Tatlısı (Görsel 2.34) mahreç işaretine sahip coğrafi işaretli ürünlerdir.

Görsel 2.34. *Höşmerim Tatlısı (Merve Kalyoncu Arşivi)*

Dügü Çorbası: “Dügü, Sivrihisar yöresinde bulgur öğütüldüğünde en dibinde kalan ince hâline verilen isimdir. Bulgurun en dipteki toz hâli olan düğü bir çeşit un gibidir ve sadece Sivrihisar’da yapılır. Dügü çorbası yapmak için düğü, un, tuz ve su hamur gibi yoğurulur. Bu hamur, küçük nohut taneleri kadar yuvarlanır ve kaynamakta olan suyun içine atılır. Bu kaynayan suya bir de patates doğranır. Ayrı bir tavada da yağ, soğan ve salça kavrulduktan sonra hepsi karıştırılıp on dakika kadar kaynatılır. Çorbanın tercihe göre terbiyesi yumurtayla yapılır. Özel gün çorbası değildir, bütün Sivrihisar halkı tarafından bilinir ve daha çok sarımsaklı yoğurtla tüketilir” (Koç, 2014, s. 182).

Bamya Çorbası: “Bamyalar kenar kılçıklarının çıkması için bir peçete arasında ovulur. Bir tencere üzerine çıkacak kadar su konur. Bir tutam limon tuzu atılıp yarım saat haşlanır. İplerinden sıyrılıp hazırlanır. Kuşbaşımdan küçük doğranmış etler de ayrı bir kapta haşlanır. Soğan yağda pembeleştirilir. Sulandırılmış salça ilave edilir. Bir taşım kaynatılıp et suyu dökülür. Kaynamaya başlayınca limon suyu dökülür. Haşlanmış bamya ve etler de dökülür. Tuz koyup yarım saat pişirilir. Servise hazırlanır.” (Koç, 2014, s. 182).

Kelem Dolması: “Kelem (lahana) bir tencerede tuzlu suda erimeyecek şekilde haşlanır, suyu süzülüp sıkılır. 1 cm. eninde ince şeritler hâline getirilir. Ayrı bir kapta soğan rendelenir. Kıyma, bulgur, salça, tuz, karabiber ile bir avuç su katılarak içi yoğrulup hazırlanır. İçten fındık büyüklüğünde parçalar alınıp şerit hâline getirilmiş lahanalara döndürerek sarılır. Pişeceği tencerenin dibine acı biber çıtlatılıp yerleştirilir. Dolmalar

dizilip kenarlarına sarımsaklar konur. 7 su bardağı su konup kısık ateşte pişirilir.” (Koç, 2014, s. 189).

Akbaş Çoban Köpeği: “Akbaş Çoban Köpeği; “Anadolu’da iki önemli saf çoban köpeği vardır. Biri Kangal diğeri de Akbaş’tır. Akbaşlar, Eskişehir yöresine has çoban köpekleridir ve cinstir. Küçüklüklerinden itibaren sürüyle gezmeye başlar. Koyun sürüsünden kesinlikle ayrılmazlar. Geride bir koyun bile kalsa dönüp onu alır gelirler. Koyun yavrusuna başında beklerler. Yabancı koyunu kendi sürüsüne sokmazlar. Yabancı ve kötü niyetli birilerinin sürü etrafında dolaşmasına kesinlikle müsaade etmezler. Sahibinin sözünden kesinlikle ayrılmazlar. Kangal ile aralarında bazı farklar vardır. Kangal, kurt için daha uygun gözüken bir çoban köpeğidir. Kurtla karşılaşan kangal kesinlikle peşinden gider. İşte Kangal’ın olumsuz yönü de budur. Kurdun peşinden gidip sürüyü uzun süre yalnız bırakabilir. Akbaş ise kurdu biraz kovalar, ancak sürüyü yalnız bırakmaz. 2009 yılındaki Kaymakamlık Sivrihisar emriyle köylerdeki Akbaş varlığı araştırılmış ve Eskişehir Valiliği’nin desteğiyle yapılan projede 3500 köpeğin varlığı tespit edilmiştir. Bölgedeki Akbaş cinsinin bozulduğu ve pek çok köpeğin yurtdışına çıkarıldığı görülmüştür. Ayrıca 2010 yılında “Akbaş Irkının Korunması ve Dejenereasyonunun Önlenmesi” başlıklı AB projesiyle birlikte 5 yıl içinde 500 Akbaş köpeği üretilerek sahiplendirildi. Bölgede tekrar Akbaş köpeğine olan ilgiyi artırdı. Sürüyle birlikte ev ve fabrika bekçiliği de yapabilmektedir. Akbaş çoban köpeğinin Orta Asya kökenli doğal bir ırk olup göç yollarıyla bu bölgeye geldiği tespit edildi. Yürütülen projenin hedeflerinden biri de sürülerdeki Akbaş sayısının artırılmasıdır. Anadolu’da kurtla mücadele edebilen Kangal, Kars ve Akbaş çoban köpekleridir. Altı yıllık proje sonunda tanınan Akbaş, en iyi çoban köpeği seçilmiştir.” (Koç, 2014, s. 195).

2.4.2.4. El sanatları geleneği

Ağaç İşlemeciliği: “Sivrihisar, Dümrek köyünde ağaç işlenerek dibek, bitliağaç (gözleme, bazlama çevirmek için kullanılır), döveç, baston, tırmık yapılmaktadır. 1933 doğumlu Süleyman Tektaş (Efe Dede), köyde ihtiyaçlardan dolayı kendisi herhangi bir ustadan öğrenmeden ağaç işlemeye başlamıştır. Bastonları hem kendi köyünden hem de civar köylerden bayan/erkek yaşlılara hayır olsun diye dağıtmaktadır. Bitliağaç ve döveçleri de yine yeni gelinlere ve kadınlara yardımcı olmak için yapar ve ücretsiz verir. Dibekleri ise kendisi dışarıdan aldığı ağaç kütükleri ile yaptığı için boyutuna göre ücretlendirerek (15-20-30 TL) satmaktadır. Dibekleri özellikle gam, akasya, ceviz, dağ eriği ve ahlat gibi ağaçlardan yapmaktadır. Badem, kavak, söğüt ve kayısı dibek yapımı için uygun değildir. İçinde haşhaş dövüldüğünde ağaç hem sertleşmektedir. Haşhaş yağını aldıkça ceviz, akasya, ahlat gibi ağaçların da nakışı çıkmaktadır. Çam ağacı da şifalı olduğu için tercih edilmektedir. Bu dibeklerde dövülen haşhaş, makineden çekilenlerden çok daha lezzetli olmakta ve yağını daha güzel vermektedir. Süleyman Tektaş, merak eden olmadığı için de dibek yapımını kimseye öğretememiştir.” (Koç, 2014, s. 201).

Bakırcılık: “İstanbul’dan getirilen bakır levhalar yapılacak eşyaya göre kesilir. Kaynak yapmak için dişler açılır ve ısıtılır. Kaynaklanan bakırlara dövülerek şekil verilir. Daha sonra da kalay ve nişadır kullanılarak istenilen yerleri kalaylanır. Evde kullanılan bakır eşyalar da aynı yöntemle kalaylanır” (Koç, 2014, s. 202).

Kilim Dokuma: “Gündelik yaşamda kilim, heybe, çanta vb. dokumalar geniş bir coğrafyaya ait birikimi yansıtmaktadır. Sivrihisar’da Karaburhan, Dümrek, Karkın, Dumluca ve İbikseydi köylerinde rastlanan örnekleri ile dokuyan ellerin duygularını da yansıtmaktadır. Karaburhan köyünde beşbacalı, namazlağa, sarıkara, tülü, heybe ve yastık dokunurdu. Beşbacalı, tülü duvar süsü; heybe düğünlerde çerez taşımak için kullanılırdı. Köyün en yaşlı dokumacısı 2013 yılında ölen Nazire Karagöz’dür. Üzerine Nazire, Yadiker, Ahmet, 1952 yazılarını yerleştirdiği Beş Bacalı Kilim, kardeşi Ahmet Karagöz’ün evinin duvarında hatıra olarak kalmıştır. Günümüzde dokuma bilen kimse kalmamıştır” (Koç, 2014, s. 224-225).

Beş bacalı kilim hikâyesi: “Beş bacalı kilimin tasavvuftaki beş merhaleyi anlattığı, insan ruhundaki arınmayı gösterdiği söylenmektedir. Renkler olgunlaşmış, ulvi bir uyum sağlamıştır. Çok ince bir işçilik hâkimdir. Beş bacalı kilimin Sivrihisar Yazıcıoğlu Kalesi’ne atfedilen bir hikâyesi vardır. Rivayete göre, Kale kuşatılmış, günlerce işgal altında kalmıştır. Türk subayları tarafından kaleyi işgalden kurtarmak amacıyla bir Türk kızının içeriden bilgi verebilmesi için planlı olarak düşmana esir düşmesine karar verilir. Kıza belli simge ve işaretler öğretilir. Her simge ve işarete anlamlar verilmiş ve bunlarla kalenin planını bir kilime dokuması istenmiştir. Bu dokunan kilimlerden biri nasılsa kale dışına çıkacak ve Türkler bunu ele geçireceklerdir. Böylece kilimin desenlerinden nerede oklu, nerede atlı askerlerin bulunduğu öğrenilecek, bu plana göre strateji geliştirilecektir. Kaleye giren kız, orada dolaşma özgürlüğü elde eder. Kilim dokumayı bildiğini, ip ve tezgâhı olursa kilim dokuyabileceğini söyler. Gerekli malzemenin temin edilmesinden sonra, kalede gördüklerini, kalenin stratejik yerlerini, simge ve işaretlerle anlatan desenleri kale planına göre yerleştirip kilime dokur Genç kız dokuduğu kilimlerden birini kaleden aşağıya atar, kilim Türk askerlerinin eline geçer. Kilim üzerine işlenmiş şifreleri çözen Türk komutanlar Sivrihisar Kalesini yeniden kuşatırlar ve uzun zaman uğraşıp alamadıkları kale “Beş Bacalı Kilim” sayesinde fethedilir. Beş Bacalı kilim üzerinde yer alan motiflerin, Sivrihisar Kalesi’nin surları, burçları, geçitleri ve askeri birliklerin bulunduğu yerler gibi birçok stratejik noktaları sembolize ettiği anlatılmaktadır. Görsel 2.35’te yer alan ve bugün Sivrihisar’da hâlâ dokunmaya devam eden ve Sivrihisar Uygulamalı Kilim Müzesi’nde sergilenen en değerli dokuma türüdür” (sivrihisarkilimmuzesi.com,2021).

Görsel 2.35. *Beş Bacalı Kilim (Merve Kalyoncu Arşivi)*

Nalbantlık: “Köylerden şehirlere kasabalara gelen insanlar buralardaki hanlarda konaklardı. Her hanın yanı başında da bir nalbant mutlaka olurdu. Bu insanlar çarşıda ihtiyacı olan şeyleri alırken nalbant da atların karnını doyurur ve toynak bakımını yapar, nallanması gerekiyorsa nallardı. Nalbantlar aynı zamanda öküzlerin ve eşeklerin de bakımını yapardı. Hüseyin Ataca, babasından öğrendiği nalbantlığı altmış yıl sürdürmüş ve günümüzde de devam ettirmektedir. Geçmiş dönemde hem kendi köyünün hem de civar köyün ihtiyacını babası, ağabeyi ve kendisi karşılamışlardır. Yoğun dönemde 3000 ata baktıkları da olmuştur. Nalları kapalı ve alafranga (açık nal) şeklinde sınıflandırılmaktadır. Aynı zamanda baytarlık yapıp atlara bakmıştır. Nalları demirden kendisi yapan usta çekiç, makas, pense ve mih kullanarak nalları değiştirmektedir” (Koç, 2014, s. 232).

Sarka İşlemeciliği: “Fatma Güner, ilk günden bugüne hep el işiyle sarka yapmıştır. Yörede makine işiyle sarka yapmaya çalışanlar olsa da istenilen güzellik verilememekte ve ipler ince kalmaktadır. Bu nedenle sim sarma iplerle el işçiliğiyle yapılan sarkalar daha görkemli durmaktadır. Bir sarkayı yaklaşık üç ayda tamamlamaktadır. Sarka işleme uzun emek istediğinden çırak yetiştirememiştir. Talep oldukça Sivrihisar Belediyesi’nin düzenlediği kurslarda sarka işlemeyi genç kızlara öğretmektedir. Günümüzde kız kinasında,

gelin getirmede ve sünnet kınasında kısa süreliğine tercih edilmesi ve talebin düşmesi nedeniyle işleri azalmıştır (Görsel X)” (Koç, 2014, s. 235).

Görsel 2.36. Sarka (Merve Kalyoncu Arşivi)

Giyim Kuşam Süslenme: “Sivrihisar'da uzun entari, sarka-pesend ve sarka-üçetek takım olarak kullanılır. Gelin kızlara yöreye özgü Sivrihisar Cebesi ve İncili Küpesi (Görsel 2.37) alınır. Cebe özel tezgâhta balıksırtı gibi örülür. İncili küpede on iki adet inci ve ortasında taş bulunur. Gelin kızlara alınan yöreye özgü takılardır. Yusufkar köyünde gelin kız kınada ve gelin suyu (ağırlık) uygulamasında İnnü kadifesi ve şalvar takımlar giyer ve tören sırasında sürekli kıyafet değiştirir” (Koç, 2014, s. 243).

Görsel 2.37. İncili Küpe (Merve Kalyoncu Arşivi)

Turistik destinasyonlarda sürdürülebilir turizm anlayışının benimsenmesi ile turizm faaliyetinin olası zararlarının en aza indirgenmesi ve mevcut turizm ürünlerinin gelecek nesiller tarafından kullanılabilmesi amaçlanmaktadır (Swarbrooke, 1995). Bu sebeple kültürel miras yönetimi yapılırken özellikle turizm faaliyetlerine bakıldığında yalnızca ekonomik kazanca dayalı bir bakış açısı yerine, gelecek nesillere aktarılacak şekilde turizm planlaması, kültürel mirasın korumasına uygun bir sürdürülebilir turistik gelişme oldukça önemlidir.

3. YÖNTEM

Araştırmanın yöntem bölümünde araştırma deseni, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama aracının geliştirilme aşamaları, veri toplama süreci, verilerin analizi, verilerin geçerliği ve güvenilirliğine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırma yönteminde araştırma soruları derinlemesine çözümlenerek araştırma konusu ile ilgili ayrıntılı bilgiler elde edilmesi amaçlanmaktadır. Analiz yaparken daha önce belirlenmiş temalarda sınırlandırma olmadan yürütülen bir saha çalışması, nitel araştırmanın içeriğini, sürecini ve açıklayıcılığını desteklemektedir. Az sayıda katılımcı ile duruma ilişkin daha detaylı bilgiye ulaşılabilir (Patton, 2014, s. 14). Bu sayede bir durumun temel özelliği ve çevresiyle nasıl ilişkiler içinde olduğu ve ne, nasıl, ne zaman ve nerede olduğuna ilişkin bilgilere yer verilerek; anlam, kavram, tanım, betimleme, metafor ve kişisel özelliklerin betimlenmesine yardımcı olmaktadır (Berg, 2009, s. 3).

Nitel araştırma sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, katılımcıların kendi ortamlarında inceleme fırsatının olması ve bu yüzden daha doğal bir sürecin yaşanmasıdır. Nitel araştırmada, verilerin kavramsallaştırılması ve yapılandırılması süreci sonra yapılmaktadır. Bu tarz araştırmalarda, araştırma amaçlarına uygun ortam yaratma eğilimleri bulunmamaktadır (Punch, 2011). Miles ve Huberman (1994, s. 6-7), nitel araştırmaya ilişkin şu bilgileri vermiştir:

- Nitel araştırma aslen bir yaşam alanına ilişkin olarak uzun süre etkileşim yaşanarak daha yoğun ve uzun bir zaman geçirmek şartıyla sürdürülmektedir.
- Araştırmacının rolü, araştırmaya konu olan bağlama bütünsel bir yaklaşımla bakmaktır.
- Araştırmacı, dikkatli, empatik ve önyargısız olmalıdır. bir kavrama, tartışılan mesele hakkında önceden sahip olunan duygu ve düşüncelerden sıyrılmayı gerektirir.
- Araştırmacı topladığı veriyi inceleyerek ve katılımcılarla tekrar görüşerek belirlediği temaları ve kodları yeniden düzenleyebilmektedir. Ancak temalar ve kodlar araştırmanın sonuna kadar özgün şekilde saklanmalıdır.

- Araştırma sonuçlarına özellikle ilgili alanyazına uygun olan ve iç geçerliğin sağlanması konusuna önem verilmelidir.
- Araştırmacı, temel olarak araştırmada yer alan temel ölçme aracının kendisidir.
- Çözümlemelerin çoğu ifadeler yardımıyla yapılmaktadır. Bu noktada ifadeler, birleştirilebilmekte, alt kümelere ve birimlere ayrılabilir. Araştırmacı, çeşitli zıtlıklar oluşturarak karşılaştırma yaparak verilerin çözümleyebilmektedir ve örüntüler oluşturabilmektedir.

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan “Durum çalışması”ndan yararlanılmıştır. Yin’e (1984) göre durum çalışması; “nasıl” ve “ niçin” sorularının araştırıldığı çalışmalarda, araştırmacının konu üzerinde çok az kontrolünün olduğu veya kontrolünün olmadığı zamanlarda, olay ya da olgunun kendi doğal ortamında çalışılması gerektiğinde, konu ve gerçek hayat arasındaki bağın yeterince net olmadığı durumlarda kullanılan bir araştırma yöntemidir. Durum çalışması yardımıyla elde edilen sonuçlar sayesinde olayın ya da olgunun neden o şekilde meydana geldiği ve gelecek araştırmalarda daha çok hangi konulara önem verilmesi gerektiği ortaya konulmaktadır (Davey, 1991). Creswell (2007) durum çalışmasını, “araştırmacının belirli bir zaman dilimi içerisinde sınırlı bir ya da birden fazla durumu çoklu kaynaklar barındıran veri toplama araçlarıyla (gözlem, görüşme, görsel-işitsel veri, doküman, rapor) derinlemesine inceleyen, özellikle çeşitli durumların ve bu durumlara bağlı temaların ortaya konulmasını sağlayan nitel bir araştırma deseni” olarak tanımlamıştır. Durum çalışması, sınırlandırılmış bir ölçüsü olan bir sistemin nasıl çalıştığına dair bilgi sahibi olmak için “çoklu veri toplama yaklaşımı”nı benimseyerek, sistemin derin bir şekilde incelenmesinde kullanılan metodolojik bir yaklaşımdır (Hancock ve Algozzine, 2006; Chmiliar, 2010). Çoklu veri toplama yaklaşımına uygun olarak bu araştırmada iki farklı yöntem kullanılarak veri toplanmıştır. Veri toplama sürecinde ilk olarak doküman analizi yapılmıştır. Doküman analizinin aşamaları; dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma olarak açıklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 223). İlk aşamada Sivrihisar’ın kültürel miras değerleri ilgili alanyazın taraması, basında yer alan Sivrihisar ile ilgili haberler, Sivrihisar halkının yaşayış biçimleri, Eskişehir’de Sivrihisar’ın tanıtılması, kültürel miras eserlerinin fotoğraflanması, saha gezileri, yapılan incelemeler ve Sivrihisar Belediyesi Kültür ve Sosyal Hizmetler Müdürü Meriç Okur ile yapılan görüşmeler sonucunda çeşitli

dokümanlar ve bilgiler elde edilmiştir. Üçüncü aşama dokümanları anlama aşamasıdır. Bu aşamada elde edilen bulgular sınıflandırılmıştır. Buna göre veriler ilgili kategorilere yerleştirilmiştir. Dördüncü aşama verilerin analizi aşamasıdır. Bu aşamada Sivrihisar’da kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımına yönelik olarak destinasyon paydaşlarının rollerine yönelik analizler yapılarak ikinci veri toplamı yöntemi olan görüşme için kişi listesi hazırlanmıştır. Beşinci ve son aşamada ise tüm bu süreç boyunca elde edilen veriler araştırmacı tarafından araştırma raporunun ilgili kısımlarında kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Evren, araştırmanın konusuna ilişkin olarak problemin saptandığı ve ortaya çıkan bu problemten çeşitli nedenlerle etkilenmiş bireyler, durumlar, fenomenler, olaylar ve olgular bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Karasar, 2015, s. 109). Evren, yer ve zaman unsurlarına uygun olarak net bir şekilde belirlenemediği için araştırmacıya her zaman doğru bilgiler veremeyebilir. Bu sebeple, evreni oluşturan nüfusun net bir şekilde belirlenmesi önem arz etmektedir (Erdoğan, 2012). Bütün araştırmaların bir araştırma ya da çalışma evreni vardır (Dawson, 2016, s. 41). Nitel araştırma yaklaşımında, araştırmacının araştırmayı yürüteceği çalışma evrenini tanıması gerekmektedir. Çalışma evrenine dair ön araştırma yapmak, çalışma evrenini daha yakından tanımak ve araştırma verilerinin toplanması için izin almak araştırmacının gerçekleştirmesi gereken eylemlerdendir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 95). Bu araştırmada, çalışma evreni Sivrihisar’ın destinasyon paydaşlarından oluşmaktadır. Çalışma evreninden bu evreni temsil edeceği düşünülen alt denek grubunun seçilmesi “örneklem” olarak tanımlanmaktadır (Böke, 2009, s. 107). Örneklem seçmede amaç, araştırmacıya bilgi, zaman ve maliyetten tasarruf ederek evrenin tamamının araştırmaya dâhil etmeksizin veri toplamaktır. Örneklem belirlenmesinde olasılığa dayalı olan ve olasılığa dayalı olmayan olmak üzere iki örneklem tekniği kullanılmaktadır (Altunışık, vd., 2010, s. 133). Bu araştırmada olasılığa dayalı olmayan örneklem tekniklerinden amaçlı örneklem tekniği benimsenmiştir. Amaçlı örneklemde katılımcılar araştırmacı tarafından spesifik özelliklerine göre sınırlandırılarak seçilmektedir (Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2019, s. 169). Amaçlı örneklem yöntemleri çeşitlerinden ise maksimum çeşitlilik örneklem yöntemi kullanılmıştır. Patton (1987), maksimum çeşitliliği olan küçük boyutta bir örneklem oluşturma avantajlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Örneklem içerisine dâhil edilen her durumun kendine özgü özelliklerinin ayrıntılı olarak tanımlanması ve
- Farklı yönleriyle öne çıkan durumlar arasından ortak olan temaların belirlenmesidir.

Maksimum çeşitlilik örneklemin kullanılmasının amacı, nispeten daha küçük bir örneklem oluşturarak, bu örnekleme yönelik belirlenen problemin kapsamındaki katılımcıların çeşitliliğini maksimum ölçüde yansıtabilmektir. Burada dikkat edilmesi gereken konu, genelleme yapabilecek çeşitliliği sağlamak değil, tam tersi çeşitliliğe işaret eden durumlar arasında herhangi bir benzerlik veya farklılık olup olmadığının tespit edilip araştırma probleminin farklı yönlerle çözülmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 136-137). Bu doğrultuda kültürel mirasın sürdürülebilir bir turistik gelişme için kullanımında destinasyon paydaşlarının rolünün belirlenmesi amacıyla Sivrihisar'ın destinasyon paydaşı olarak kabul edilen 35 paydaş bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırmanın problemi ve araştırma amacı doğrultusunda, paydaşlardan derinlemesine görüşmelerle veri elde edilmesi amaçlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla görüşmeler yapılmıştır. En basit tanımıyla görüşme, sözlü iletişim ve soru cevap yardımıyla veri toplamak olarak ifade edilmektedir (Karasar, 2015, s. 165). Nitel araştırmalarda veri toplama aracı olarak görüşme, katılımcıların ortaya konulması amaçlanan durumlar karşısında sahip olduğu düşünceler, yaşadıkları deneyimler, tutum ve algılarına göre şekillenen düşüncenin belirlenmek istendiği durumlarda kullanılan bir yöntem olarak açıklanabilmektedir (Hay, 2000; Fossey vd., 2002; Seidman, 2006). Bu araştırmanın verilerinin toplanmasında görüşme formu kullanılmış ve sosyal bilimlerde en çok kullanılan görüşme türü (Dawson, 2016, s. 28) olan yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmesinin sebebi, bu formların görüşme esnasında araştırmacıya esneklik sağlamasıdır (Saruhan ve Özdemirci, 2011, s. 238). Nitel araştırma sürecinde araştırmacı daha esnek ve dinamik yapıda bir çalışma alanına sahiptir. Nitel araştırma sürecinin her adımında araştırmacı, yeni bir yaklaşım ve yöntem geliştirebilmektedir. Bu durum, araştırma verilerinin sahip olduğu

etkinliğini artırmak için yeni yollara başvurma imkânı sunması diğer bir deyişle esneklik özelliği sayesinde, araştırmacıya avantaj sağlayabilmektedir (Patton, 1990; Guba ve Lincoln, 1994; Merriam, 1998). Buna ek olarak yarı yapılandırılmış görüşme formunda soru sayısı ve sırasının değiştirilebilme imkânı (Kozak, 2014, s. 90), derinlemesine bilgi elde etme ve verilerin analizlerini kolaylaştırma gibi avantajlara sahiptir (Büyüköztürk vd., 2014, s. 152). Araştırmacı için keşfedilmemiş veriye ulaşmaya yardımcı olan esneklik, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan ve araştırma verilerinin yeni verilerle harmanlanarak detaylandırılmasını sağlayan önemli bir nitelik olarak kabul edilmektedir. Yanı sıra, derinlemesine görüşme yapılmasının görece zor olduğu durumlarda kullanılan bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Coffey ve Atkinson, 1996; Denzin ve Lincoln, 2008; Bengtsson, 2016).

Ek-1’de yer alan yarı yapılandırılmış görüşme formu, ilgili alanyazında yer alan paydaşların rollerini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalardan (Brunt ve Courtney, 1999; Bruyere, Beh ve Lelengula, 2009; Luštický ve Musil, 2016; Rasoolimanesh, Jaafar ve Tangit, 2018) derlenmiş ve görüşme formunun son hâli elde edilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular, destinasyon pazarlama, destinasyon planlama, destinasyon yönetimi, gastronomi ve mutfak sanatları, turist rehberliği, turizm işletmeciliği ve yöntem konularında uzman olan toplam 10 akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşü formunda ifadeler alt alta sıralanmış, uzmanlardan ölçekte yer alan her bir ifade için “Gerekli”, “Gereksiz”, “Şu şekilde düzeltilebilir:” ve “Eklemek istediğiniz herhangi bir soru var mı?” sorularını doldurulmaları beklenmiştir. Uzman görüşleri sonucunda elde edilen gelen dönütler doğrultusunda görüşme formu yeniden düzenlenmiştir. Araştırmada birincil verilere ihtiyaç duyulduğundan ve bireylerle birebir iletişim kurularak veri toplamaya ihtiyaç duyulması sebebiyle etik kurul raporu gerekmektedir. Bu kapsamda görüşme formunun son hâli ile etik kurul raporu için gerekli evraklar hazırlanarak etik kurul başvurusu yapılmıştır. 3 Kasım 2020 tarihinde etik kurul raporu alındıktan sonra görüşmelere başlanmıştır. Görüşme formunda yer alan soruların paydaşlar tarafından net bir şekilde anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmek amacıyla iki paydaşa pilot test yapılmış, paydaşlar tarafından anlaşılmadığı düşünülen sorularda düzeltmeler yapılmıştır. Sivrihisar’da kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında destinasyon paydaşlarının rolünü belirlemeye yönelik yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde paydaşlardan veri toplanmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama aracının geliştirilmesinde izlenen süreçten sonra elde edilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile alana çıkılmadan önce Sivrihisar'ın kültürel mirasının turizm amaçlı kullanımında rol oynayan destinasyon paydaşları belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen paydaşlardan tezin yazıldığı dönemde tüm dünyada etkisini gösteren COVID-19 pandemisi sebebiyle paydaşlarla önceden görüşülerek görüşme yerleri ve tarihleri için randevu alınmıştır. Görüşmeler 4 Kasım 2020 ve 14 Nisan 2021 tarihleri arasında 13 paydaş ile zoom programı üzerinden; 22 paydaş ile yüz yüze olmak üzere 35 paydaş ile görüşülmüştür. Her paydaş grubundan beşer kişiyle görüşülmesinin sebebi, verilerin doygunluğuna ulaşıldığının düşünülmesi ve her paydaş grubu için beşinci paydaştan sonra o paydaş grubu için veri toplama aşaması tamamlanmış olmasıdır (Kerlinger & Lee, 1999'dan aktaran Baltacı, 2018, s. 253). Veri toplama sürecinde derinlemesine veriler elde etmek amacıyla Brookfield'in (1992) ortaya koyduğu ilkeler göz önüne alınmıştır. Buna göre; görüşme öncesi paydaşlara gönüllü katılım formu imzalatılmış, paydaşlardan ses kayıt izni istenmiş ve diledikleri an araştırmadan çekilebilecekleri söylenmiştir. Daha sonra, araştırmanın amacı açıklanmış ve paydaşlara soruları olup olmadığı sorulmuştur. Görüşme sürecinde anlaşılmayan kısımlar paydaşlar tarafından araştırmacıya sorulmuştur. Araştırmacı da görüşmenin akışını bozmayacak şekilde ve yönlendirme yapmaksızın paydaşlara gerekli açıklamaları yapmıştır. Ayrıca yöneltilen soruların sohbet eder gibi sorulmasına, paydaşın samimi cevaplar vermeye teşvik edilmesine, görüşme sürecinde kontrolü elden bırakmamaya, tarafsız olmaya ve empati yapmaya dikkat edilmiştir. Verilerin kayıt altına alınması hususunda Yıldırım ve Şimşek (2013, s. 175), ses kayıt cihazı kullanma ve görüşme esnasında küçük notlar alma şeklinde iki yöntemden bahsetmektedir. Bu kapsamda yapılan tüm görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiş, yanı sıra görüşmeler esnasında çeşitli notlar alınmıştır. Görüşmelerin dış etkenlerden etkilenmesini engellemek amacıyla sessiz bir ortam tercih edilmiştir. Görüşmeler, paydaşın kendini daha rahat ifade edebilmesi için birebir gerçekleşmiştir. Paydaşlarla yapılan görüşmelerden sonra paydaşlara kod numaraları verilmiştir. Buna göre; merkezî yönetim paydaşları MY1 ve MY2, yerel yönetim paydaşları YY1, YY2 ve YY3, üniversite paydaşları Ü1, Ü2,...,Ü5, sivil toplum kuruluşları paydaşları STK1, STK2,...,STK5 seyahat acentası paydaşları SA1, SA2,..., SA5, turist rehberleri TR1, TR2,..., TR5, turistler T1, T2,... T5 ve yerel halk YH1,

YH2,..., YH5 şeklinde kodlanmıştır. Hangi paydaş ile hangi tarihte görüşüldüğü, görüşülen paydaşa ait kodlara ilişkin bilgiler Tablo 3.1’de sunulmuştur.

Tablo 3.1. *Paydaşlarla görüşülen tarih ve paydaş kodları*

	Görüşme Tarihi	Paydaş Kodu
1	04.11.2020	TR1
2	05.11.2020	YH1
3	10.11.2020	TR2
4	11.11.2020	SA1
5	13.11.2020	SA2
6	19.11.2020	Ü1
7	23.11.2020	SA3
8	26.11.2020	TR3
9	08.12.2020	Ü2
10	11.12.2020	Ü3
11	27.01.2021	SA4
12	03.02.2021	TR4
13	24.02.2021	STK1
14	05.03.2021	T1
15	09.03.2021	T2
16	09.03.2021	SA5
17	11.03.2021	Ü4
18	12.03.2021	Ü5
19	14.03.2021	YH2
20	15.03.2021	T3
21	16.03.2021	STK2
22	16.03.2021	YY1
23	16.03.2021	YH3
24	18.03.2021	TR5
25	19.03.2021	T4
26	24.03.2021	YH4
27	25.03.2021	YY2
28	25.03.2021	STK3
29	25.03.2021	YH5
30	29.03.2021	MY1
31	29.03.2021	STK4
32	31.03.2021	T5
33	12.04.2021	STK5
34	13.04.2021	MY2
35	14.04.2021	YY3

Araştırmanın verileri; merkezî ve yerel yönetimler, üniversite paydaşları, sivil toplum kuruluşları, seyahat acentaları, turist rehberleri, turistler ve yerel halk olmak üzere 7 farklı paydaş grubuna ait olmak üzere toplam 35 kişiden elde edilmiştir. Sivrihisar ilçesi sınırlarında yer alan konaklama işletmeleri; Osmanlı Otel, Türkay Konağı, Nasreddin Hoca Otel, Sivrihisar TŞOF (Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu) Odası Tesisleri ve Çini Otel’dir. Ancak bu işletmeler daha çok öğrenci yurdu ve motel gibi kullanılması ve pandemi koşulları gibi gerekçelerle görüşme yapılacak kişiye

ulaşılamadığından araştırma kapsamında alınmamıştır. Toplam görüşme süresi 19 saat 39 dakikadadır. En kısa görüşme süresi 10 dakika beş saniye, en uzun görüşme süresi ise 60 dakikadır.

3.5. Verilerin Analizi

Görüşmeler öncesinde paydaşlardan ses kaydı izni sözlü olarak alınmış ve paydaşların sözlü teyidi ile görüşme kayıt edilmiştir. Elde edilen ses kayıtları, araştırmacı tarafından deşifre edilmiştir. Görüşme deşifre edilirken, hiçbir değişiklik yapılmadan yazıya geçirilmiştir. Her paydaş görüşmesinde notlar tutulmuş, ardından tutulan notlar da deşifre edilen metinlere eklenmiştir. Tüm görüşmeler deşifre edildikten sonra, veri kaybını önlemek amacıyla 35 paydaşın ses kayıtları tekrar dinlenmiş, deşifre metni ile ses kaydı karşılaştırılmış, ses kaydında net olarak anlaşılamayan kelimeler paydaşlara sorulmuştur. Verilerin deşifre edilmesinden sonra nitel araştırmada kullanılan veri analizlerinden betimsel analiz ve içerik analizi yapılmıştır.

Betimsel analiz, görüşme yapılan katılımcıların sahip olduğu demografik özellikleri ve çeşitli niteliklerinin tasvir edilmesi, bir destinasyonun sahip olduğu genel özelliklerin açıklanması gibi konular, betimsel analiz kapsamında değerlendirilmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Betimsel analizde, derinlemesine analiz edilmesi hususunda gereklilik bulunmayan veriler kullanılırken, içerik analizinde elde edilen veriler daha detaylı incelenerek, bu verileri net bir şekilde karşılayan kavram ve temalar elde edilme amacı güdülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Betimsel analiz, katılımcılar hakkında daha tanıtıcı bilgilerin analiz edilmesini sağlar ve sonrasında içerik analizi yardımıyla veriler gruplandırılır. Bu süreçte birbirine benzeyen ve birbiriyle ilişkili olduğu belirlenen veriler, belirli kodlar, alt kodlar ve temalar çerçevesine alınarak yorumlanmaktadır. İçerik analizi, görüşmeye katılan katılımcıların söylediklerinin sistematik bir biçimde sunulmasına hizmet etmektedir (Altunışık vd., 2010, s. 322). Betimsel analizde ise görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin sistematik olarak düzenlenerek alıntılar yardımıyla raporlaştırmaktır. Elde edilen veriler, önceden belirlenmiş temalara uygun olarak ayrılarak özetlenir ve daha sonrasında yorumlanır. Bulgular arası neden sonuç ilişkisi kurulur ve karşılaştırmalar yapılmaktadır.

Betimsel analiz dört aşamadan oluşur (Yıldırım ve Şimşek, 2013):

1. *Çerçeve oluşturma*: Araştırmanın kavramsal çerçevesin ya da görüşme sorularından faydalanılarak verilerin analiz edilmesinde kullanılacak bir çerçeve çizilir. Bu çerçeve kapsamında veriler, hangi temaların altına yazılıp inceleneceği hususunda bir çalışma yapılır. Önceden belirlenmiş kavramsal bir çerçeve bulunmuyorsa, betimsel analiz yapılması konusunda zorluk yaşanabilir. Bu durumda belirlenen temalar, veri kaybına ve verilerin yanlış yorumlanmasına yol açabilmektedir.

2. *Verileri tematik çerçeveye göre işleme*: Bu adımda, veriler önceden oluşturulan çerçeveye göre şekillendirilmekte ve elde edilen bazı veriler çizilen çerçevenin dışında kalabilir. Ayrıca bu aşamada, araştırma sonuçlarının raporlaştırılmasında kullanılacak doğrudan alıntılar belirlenmesi gerekmektedir.

3. *Bulguları tanımlama*: İşlenen verilerin tanımlandığı ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılar yapıldığı aşamadır.

4. *Bulguları yorumlama*: Araştırma bulgularının ilişkilendirilmesi ve bulgulara yönelik yorumların yapılması bu aşamada yapılmaktadır.

Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılırken, içerik analizi elde edilen verilerin daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 89). Betimsel analizle görüşme yapılan bireyleri tanıttıcı bulgular değerlendirilir, içerik analizi yoluyla veriler tanımlanmaya çalışılır; birbirine benzediği ve birbiri ile ilişkisi olduğu tespit edilen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanır. İçerik analizi yardımıyla katılımcıların görüşlerinin içerikleri daha ayrıntılı ve sistematik olarak tanımlanmaktadır. Ortaya çıkan yeni kodlar, kavramlar arası ilişkilerin kurulmasında kullanılmıştır. (Patton, 1990; Altunışık vd., 2010, s. 322; Schreier, 2012; Yıldırım ve Şimşek, 2013; Merriam ve Grenier, 2019). İçerik analizinin başarılı bir şekilde yürütülmesi için ön koşul, verilerin kategoriler, kavramlar, model, yol haritası ya da kuramsal bir sistem oluşturularak araştırma olgusunu tanımlayan kavramlara indirgenebilmesidir (Hsieh ve Shannon, 2005; Elo ve Kyngäs, 2008).

Sosyal bilimler araştırmalarında çoğunlukla nitel verilerin analiz edilmesinde kullanılan içerik analizi (Büyüköztürk vd., 2014, s. 246); verilerin kodlanması, temaların belirlenmesi, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması ve elde

edilen bulguların yorumlanması olmak üzere dört adımdan oluşmaktadır (Altunışık vd., 2010, s. 324; Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 260-270):

Bu araştırmada paydaşların görüşleri doğrudan alıntı şeklinde verilerek betimsel analiz yapılmış ancak daha ayrıntılı bir veri elde etmek için içerik analizi yapılmış ve veriler temalar, alt temalar ve kodların yer aldığı tablolarla sunulmuştur.

3.6. Verilerin Geçerliği ve Güvenirliği

Bilimsel araştırmaların kabul edilebilmesi için verilerin belirli bir düzeyde geçerliğinin ve güvenilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Bilimsel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlilik, elde edilen bulguların inandırıcılığının sağlanmasında kullanılan iki kavramdır (Yıldırım ve Şimşek 2013, s. 289). Nitel araştırmaların geçerliği, araştırmacının çeşitli süreçler yardımıyla bulguların doğruluğunu kontrol etmesi olarak tanımlanmaktadır. Geçerlik, verilerin analiz edilmesinden sonra ortaya çıkan sonuçların doğruluğu ile ilgilidir. Ayrıca geçerlik, araştırmacının çözüm bulmak istediği problemin mümkün olduğunca tarafsız bir şekilde çözme derecesi olarak açıklanmaktadır. Bu durumda elde edilen sonuçların mevcut durumu ne kadar yansıttığı oldukça önemlidir (Gibbs, 2007). Araştırma probleminin bir bütün olarak ele alınması ve detaylı olarak incelenen bir durumun tüm yönlerine odaklanmak geçerlik ölçütleri arasında yer almaktadır. Yapılan görüşmelerde paydaşlara sıklıkla “*Bunu mu kast ediyorsunuz?*” ya da “*Söylediklerinizden bunu mu anlamalıyım?*” gibi dönütlerle katılımcı teyidi alınmıştır. Çünkü özellikle “somut kültürel miras” ve “somut olmayan kültürel miras” ayırımına yönelik zaman zaman karışıklıklar yaşanmıştır. “Paydaş” kavramına ilişkin olarak da bazı soruların cevaplarında karışıklık yaşanmış ancak paydaşlara yöneltilen sorularla net cevaplara ulaşılmıştır. Araştırma verilerinden elde edilen temalar, ilgili alanyazında farklı yazarların farklı yöntemlerle gerçekleştirdikleri çalışmalarla desteklenmiştir. Üye kontrolü hususunu yerine getirmek için, paydaşlardan görüşmelerin deşifresinin ardından bulgulara ilişkin dönüt alınmıştır. Buna ek olarak derinlemesine betimleme yapılmış ve bir temaya ait olan veriler betimsel analiz yapılırken açıkça yazılmış, aynı zamanda tablolar hâlinde gösterilmiştir. Araştırmacı yanlılığı stratejisi doğrultusunda görüşmeler, önyargısız ve nesnel bir şekilde yürütülmüş, herhangi bir yönlendirmeye başvurulmamıştır. Temalarda yer alan olumsuz ya da konu ile alakalı olmayan verilerin sunulması konusunda elde edilen bulguların ilgili alanyazına uygun olup olmadığı kontrol

edilmiştir. Görüşmeler mümkün olduğunca uzun tutularak, paydaşlardan derinlemesine bilgi almak amaçlanmış, paydaşlara rahat bir ortam yaratılmıştır. Yaratılan bu rahat ortamda, daha doğru bilgilerin elde edilmesi için gerekli görülen sahada uzun zaman geçirilmesi stratejisi uygulanmaya dikkat edilmiştir. Geçerliğin sağlamasında kullanılan bir başka yöntem ise araştırmacının verileri başka bir akran değerlendirmesi ya da uzman teyidi almaktır. Bu kapsamda bu araştırmadan elde edilen veriler, araştırma ile ilgili bilgisi olan kişilerden ve araştırma ile ilgili hiç bir fikri olmayan kişilerden alınan dönütler doğrultusunda bulgulara gerekli değişiklikler yapılmıştır.

Nitel araştırmalarda geçerlik; iç geçerlik ve dış geçerlik olmak üzere iki farklı şekilde incelenmektedir. İç geçerlik, araştırmanın sonuçlarını belirlerken yürütülen sürecin, çalışılan temel gerçekliği ortaya çıkarmada konusundaki yeterliliği olarak tanımlanmaktadır. Bulguların anlamlılığının tespit edilmesi de dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bulguları doğrulamada kullanılan, belirli ilkeler, şartlar ya da veya stratejilerin var olup olmadığı, net olmayan veya belirsiz olgu veya olayların varlığı bu süreçte sorgulanmalıdır. Bulguların araştırmada veri toplanan grup tarafından gerçekçi bulunup bulunmadığı ve doğrulanıp doğrulanmadığı iç geçerliği artırmak için kullanılan stratejilerdir (Patton, 1990; Silverman, 2016). Bu kapsamda bu araştırmada elde edilen verilerin inandırıcılığının yüksek ve kabul edilebilir düzeyde bir nitel araştırma yürütebilmek için veri toplama sürecinde, veri analizinde ve elde edilen bulguların yorumlanmasında tarafsız ve tutarlı davranılmış ve sürece tam anlamıyla hâkim olabilmek adına veri toplama ve deşifre aşamalarını bizzat gerçekleştirmiştir.

Araştırma sonuçlarının benzer özelliklere sahip gruplara ya da durumlara kullanılabilme ve transfer edilebilirlik düzeyi dış geçerlik kavramıyla açıklanmaktadır. Sosyal olgu ve olayların, kendi doğal ortamının şartlarına göre değiştiği varsayımına göre hiçbir araştırma sonucu, başka bir araştırma sonucuyla doğrudan genellenemez. Araştırma sonuçlarında benzerlik bulunması ya da sonuçların genellenebilmesi için, araştırmacı yaptığı çalışmada bütün süreçleri detaylı şekilde açıklamalıdır (Hay, 2000; Creswell, 2002; Şimşek ve Yıldırım, 2011; Connelly, 2016). Ancak Popper'in tekrarlanabilirlik ilkesinin bir gereği olarak olay ya da olguların benzer süreçlerde birbirine benzediği, benzeşen olayların da farklı zamanlarda yapılabilecek benzer sonuçlar verebilecek düzeyde evrensel boyuta sahip olması kabul edilebilir bir durumdur (Merriam, 1998; Creswell, 2002). Bu araştırmada dış geçerliği sağlamak için önerilen

ayrıntılı betimleme ve amaçlı örneklem olan iki farklı adımdan yararlanılmıştır. Bu kapsamda nitel araştırmalarda elde edilen sonuçların evrenin tamamına genellenmesi değil, araştırılan kişi ya da durumları derinlemesine betimlemeye sağlayan amaçlı örneklem yöntemi seçilmiştir. Amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenen paydaşlardan elde edilen verilerin değerlendirilmemiş hâli, belirlenen temalara göre uyarlanmış ve paydaşların görüşleri değiştirilmeksizin ve yorum katılmaksızın doğrudan alıntılarla raporlaştırılmıştır.

Araştırma sonuçlarının tekrar edilebilmesi güvenilirlik kavramıyla ilgidir. Araştırma ikinci kez yürütülse tekrar aynı sonuçlara ulaşılabilmesi araştırmalarda genellikle karşılaşılan güvenilirlik kavramı ile ilişkidir. Görüşmeye katılan bireylerin algı, tutum ve davranışlarının bulundukları ortama göre değişkenlik gösterme özelliğinden dolayı bir çok araştırma tekrar edilemez. Ancak ölçme durumlarının farklılaştırılması yardımıyla inandırıcılığın artırılabilceği bilinmektedir. İnandırıcılıkta ön koşullardan biri olan güvenilirlik, araştırmada mutlaka yerine getirilmesi gereken bir şart olarak kabul edilmektedir. Güvenirliği düşük olan bir araştırma, bilimsel bir değere sahip olmadığı gibi güvenirliği yüksek bir araştırma da geçerli olarak kabul edilmez. Buna ek olarak, bir araştırmanın geçerli olarak kabul görmesi için öncelikli olarak güvenirliliğinin sağlanması gerekmektedir (Patton, 1990; Miles ve Huberman, 1994). Güvenirliliğin tıpkı geçerlikte olduğu gibi iç güvenilirlik ve dış güvenilirlik olmak üzere iki farklı çeşidi bulunmaktadır. İç güvenilirlik yani tutarlılık, araştırmacının çalışmanın başından sonuna kadar gerçekleştirdiği araştırma etkinliklerindeki tutarlılığıdır. Aynı veri setinin başka araştırmalarda kullanılarak benzer sonuçlara ulaşılması durumu iç güvenirliliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 263). Bu araştırmanın yöntem kısmında veri toplama aracının nasıl oluşturulduğuna dair açıklamalar, veri toplama süreci ve verilerin analizine yönelik ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın verileri betimsel analiz kapsamında doğrudan alıntılar şeklinde araştırma raporunun ilgili kısmına eklenmiştir.

Dış güvenilirlik yani teyit edilebilirlik ise dışarıdan bir uzman tarafından araştırma sonuçları ile araştırmanın ham verilerinin karşılaştırılması yoluyla teyit mekanizmasının oluşturulmasıdır. Dış güvenilirlik için araştırma tarafsız ve şeffaf bir biçimde rapor edilmeli, katılımcıların kimlerden oluştuğu net bir şekilde belirtilmelidir (Connelly, 2016). Araştırma bulguları, araştırmanın kavramsal çerçevesiyle örtüşmesi ve araştırma sonuçları ilgili alanyazında yer alan diğer araştırmaların sonuçlarıyla destekleniyor

olması da dış güvenirliğin artmasını sağlamaktadır (Shenton, 2004). Bu araştırmanın dış güvenirliğini sağlamak için, araştırmaya başka bir uzman dâhil edilerek, araştırmanın verileri ile bulguları arasında fikir birliği sağlanmıştır. Daha sonra elde edilen bulgular, paydaşlara tekrar gösterilerek dönüt alınmıştır. Toplanan veriler analiz edilirken başka bir araştırmacı ve alan uzmanlarının analiz konusunda destek alınarak analizin tekrarlanmış ve bazı kodlar birleştirilmiştir. Ayrıca veri analizi süreci kuramsal çerçeve dikkate alınarak yapılmıştır. Bu da iç güvenirliği artıran diğer bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Güvenirliğin istatistiksel olarak hesaplanmasında 1960 yılında Cohen tarafından keşfedilen Cohen Kappa istatistiğinden yararlanılmıştır. Cohen Kappa istatistiği, kodlayıcılar arasında karşılaştırma yapma ve güvenirlik belirlemede sıklıkla kullanılan bir istatistik olarak kullanılmaktadır. Buna göre, bu araştırmada kodlayıcılar arasındaki güvenirliğini sağlamak amacıyla iki bağımsız kodlayıcı tarafından kodlanması sağlanmıştır ve kodlayıcı arasındaki uyumun değerlendirilmesi amacıyla Cohen Kappa katsayısı kullanılmıştır. Cohen Kappa katsayısına ait bilgiler Tablo 3.2’de yer almaktadır.

Tablo 3.2. Verilerin güvenirliğine ilişkin Cohen Kappa katsayısı

		Value	Asymptotic Standard Error ^a	Approximate T ^b	Approximate Significance
Measure of Agreement	Kappa	.806	.114	6.122	.000
N of Valid Cases		13			

Tabloda görüldüğü üzere yapılan analizde Cohen Kappa katsayısı $\kappa=0,806$ olarak hesaplanmıştır. Landis ve Koch tarafından yapılan sınıflandırmaya göre kodlayıcılar arası uyumun “mükemmel uyum” olduğu görülmüştür (Landis ve Koch, 1977).

4. BULGULAR VE YORUM

Doküman analizi aşamalarının uygulanmasından sonra Sivrihisar’ın kültürel miras değerleri yazar tarafından derlenerek Tablo 4.1’de gösterilmiştir.

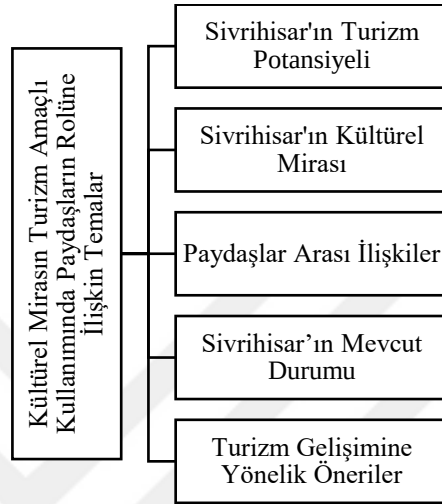
Tablo 4.1. Sivrihisar’ın kültürel miras değerleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Arkeolojik Alan ve Anıtsal Yapı	Pessinus Antik Kenti, Sivrihisar Yazıcıoğlu Kalesi
Doğal Alanlar	Balıkdamı Kuş Cenneti, Sivrihisar Kayalıkları
Tarihi ve Kültürel Yapılar	<u>Dini Yapılar</u> Camiler; Sivrihisar Ulu Camii, Hazinedar Mescidi, Sivrihisar Kurşunlu Camii, Hamamkarahisar Camii, Aziz Mahmud Hüdayi Camii (Yeni Cami), Kılıç Mescidi Minaresi, Hızır Bey Mescidi, Doğan Hasan Mescidi, Akdoğan Mescidi, Hoşkadem Camii, Namazgâh Kilise; Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi Türbeler ve Kümbetler; Alemşâh Kümbeti, Seyyid Şeyh Mahmud Suzani Türbesi, Hoca Yunus Türbesi, Ali Dede Türbesi, Nasreddin Hoca Anıt Mezarı <u>Sosyal Amaçlı Yapılar</u> Hamamlar; Çardak Hamamı, Gavur Hamamı, Kumacık Hamamı Seydiler Hamamı, Sivil Mimari Yapılar; Saat Kulesi, Zaimağa Konağı, <u>Müzeler</u> Metin Yurdanur Açık Hava Heykel Müzesi, Pessinus Açık Hava Müzesi, Uygulamalı Kilim Müzesi
Festival, Şenlik ve Özel Günler	Tepreş Şenlikleri, Uluslararası Sivil Havacılık Festivali, Nasreddin Hoca Festivali, Sivrihisar Sucuk Festivali, Sivrihisar’ın Kurtuluş Günü
Geleneksel El Sanatları	Sivrihisar Cebesi, İncili Küpesi, Kilim Dokumacılığı, Sarka İşlemeciliği
Sivrihisar Mutfağı	Kuru Bamya Çorbası, Sivrihisar Dövme Sucuğu, Sivrihisar Muska Baklavası, Kelem dolması, Höşmerim Tatlısı

Sivrihisar’ın kültürel miras değerlerine ilişkin olarak ilgili tabloda çeşitli gruplandırmalar kullanılmıştır. Bu gruplamalar arkeolojik alan ve anıtsal yapı, doğal alanlar, tarihi ve kültürel yapılar, festival, şenlik ve özel günler, geleneksel el sanatları ve Sivrihisar mutfağı başlıkları altında gruplandırılmıştır. Bu liste yapılan doküman analizi sonucu kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımı bakış açısına uygun olarak turizm arz kaynakları ve çekiciliklerinden oluşturulmuştur.

Araştırmada paydaşlarla görüşme sonucu elde edilen veriler; merkezî ve yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, seyahat acentaları, turist rehberleri, üniversite paydaşları, yerel halk ve turistlerden oluşan 7 farklı paydaş grubunun oluşturduğu toplam 35 paydaştan elde edilmiştir. Analiz sonucunda “Sivrihisar’ın turizm potansiyeli”, “Sivrihisar’ın kültürel mirası”, “Paydaşlar arası ilişkiler”, “Sivrihisar’ın mevcut durumu”

ve “Turizm gelişimine yönelik öneriler” olmak üzere beş tema (Şekil 4.1.) ve bu temalara ait toplam 13 alt tema belirlenmiştir. İçerik analizine göre elde edilen temalar, alt temalar ve kodlar sırasıyla tablolar hâlinde verilecektir. Betimsel analize ilişkin veriler, içerik analizi sonucu elde edilen temalara kanıt oluşturmak amacıyla paydaş görüşmeleri doğrudan alıntılar şeklinde aktarılmıştır.

Şekil 4.1. Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında paydaşların rolüne ilişkin temalar

4.1. Paydaşların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Nitel araştırma kapsamında, maksimum çeşitlilik örnekleme ile seçilen 35 paydaş ile görüşülmüştür. Katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili veriler Tablo 4.2’de yer almaktadır.

Tablo 4.2. Paydaşların demografik özellikleri

	Paydaş Kodu	Meslek	Yaş	Cinsiyet
1	MY1	Şube müdürü	52	Kadın
2	MY2	Kamu çalışanı	36	Erkek
3	YY1	Yerel yönetici	49	Erkek
4	YY2	Şube müdürü	54	Kadın
5	YY3	Yerel yönetici	42	Erkek
6	STK1	Akademisyen	45	Kadın
7	STK2	Dernek başkanı	35	Kadın
8	STK3	Dernek başkanı	42	Erkek
9	STK4	Dernek üyesi	39	Kadın
10	STK5	Esnaf	65	Erkek
11	SA1	Seyahat acentası sahibi	49	Erkek
12	SA2	Seyahat acentası sahibi	43	Erkek
13	SA3	Seyahat acentası sahibi	48	Erkek
14	SA4	Seyahat acentası temsilcisi	44	Erkek
15	SA5	Operasyon müdürü	34	Kadın
16	TR1	Turist rehberi	29	Erkek

Tablo 4.3. (Devam) *Paydaşların demografik özellikleri*

17	TR2	Turist rehberi	28	Erkek
18	TR3	Turist rehberi	48	Erkek
19	TR4	Turist rehberi	37	Erkek
20	TR5	Turist rehberi	33	Kadın
21	Ü1	Akademisyen	30	Kadın
22	Ü2	Akademisyen	62	Erkek
23	Ü3	Akademisyen	54	Kadın
24	Ü4	Akademisyen	46	Erkek
25	Ü5	Akademisyen	52	Erkek
26	YH1	Kamu çalışanı	52	Kadın
27	YH2	Öğrenci	23	Erkek
28	YH3	Esnaf	37	Erkek
29	YH4	Esnaf	48	Erkek
30	YH5	Ev hanımı	41	Kadın
31	T1	Kamu çalışanı	32	Kadın
32	T2	Kamu çalışanı	40	Kadın
33	T3	Kamu çalışanı	33	Kadın
34	T4	Kamu çalışanı	48	Kadın
35	T5	Kamu çalışanı	30	Erkek

Tablo 4.1’de görüldüğü üzere en küçük katılımcı 23 yaşında, en büyük katılımcı ise 65 yaşındadır. Paydaşlardan 20’si erkek ve 15’i kadındır. Paydaşların akademisyen, kamu çalışanı, esnaflık, ev hanımlığı ve öğrencilik gibi farklı mesleklere mensup oldukları görülmektedir. Özellikle farklı meslek yaş ve cinsiyette olan paydaşlara yer verilerek, Sivrihisar’ın kültürel mirasının turizm amaçlı kullanımında paydaş rollerinin farklı bakış açılarıyla belirlenme amacı güdülmüştür.

4.2. Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanımında Paydaşların Rolüne İlişkin Temalar

Nitel araştırma sürecinde görüşmelerin deşifre edilmesinden sonra elde edilen veriler üzerinden yapılan analizler sonucunda belirlenen temalara ilişkin bulgular aşağıda alt başlıklar hâlinde verilmiştir. Alt başlıklarda ayrıca, alt temalar ve kodlar her tema ile ilgili betimsel analiz bulgularına ilişkin verilerle birlikte yer almaktadır.

4.2.1. Sivrihisar’ın turizm potansiyeli

Sivrihisar’ın turizm potansiyelini belirlemek amacıyla paydaşlara yöneltilen “*Turizmle ilgili faaliyetleriniz nelerdir?*”, “*Sivrihisar’ın turistik gelişmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?*” ve “*Sivrihisar, turizm talebini karşılayacak alt ve üst yapı yatırımlarına sahip midir?*” sorularına ilişkin yanıtlar üzerinde yapılan içerik analizi

sonucu “Sivrihisar’ın turizm potansiyeli” ana tema olarak belirlenmiştir. Sivrihisar’ın turizm potansiyeli teması alt temalar, kodlar ve kodlara ait tekrarlanma sayısı Tablo 4.3’te gösterilmiştir. Bu tabloda kodların yanında parantez içinde verilen sayılar, ilgili kodun kaç paydaş tarafından söylendiğini göstermektedir.

Tablo 4.4. Sivrihisar’ın turizm potansiyeli (Tema 1)

Tema 1	Alt Tema	Kodlar
Sivrihisar’ın turizm potansiyeli	Turizmle ilgili faaliyetler	• Tanıtım ve pazarlama faaliyetleri (25) • Gönül Dağı dizisinin turizme katkısı (20) • Kadın istihdamı yaratma (13) • Uluslararası festivaller (12) • Restorasyon çalışmaları (11) • Coğrafi işaretli ürünler (10) • Tur organizasyonu (10) • Info turuna katılma (9) • Sosyal medya reklamları (9) • Bilimsel konferans gezilerine dâhil olma (9) • Yöresel mutfak kültürü (9) • Sosyal medya fenomenlerine gezi (8) • Tarihi kaynakların varlığı (7) • İnanç turizmi potansiyeli (7) • Sivrihisar’a bireysel seyahat (6) • Turizm planlaması (6) • Turizm fuarlarına katılma (5) • Turizm danışma bürosu (5) • Sokak sağlıklaştırma (5) • Turizm ile ilgili araştırmalarda yer alma (5) • El sanatlarını yaşatma (4) • Yerel halkın turizme katılması (4) • Örnek destinasyonları ziyaret (3) • Turizm kaynaklarını çeşitlendirme (2)
	Sivrihisar’ın turizm gelişim düzeyi	• Keşif aşaması (17) • Gününbirlik destinasyon (11) • Geleceğin destinasyonu (6) • Hızlı bir gelişim (5)
	Alt ve üst yapı yatırımları	• Restoranları çeşitlendirme (12) • Butik otel projesi (11) • Ev pansiyonculuğu projesi (10) • Yöresel ürün satışı (10) • Seyir terası projesi (9) • Hediyelik eşya dükkânları (7) • Kaynakların çekiciliğe dönüştürülmesi (6) • Zorunlu ihtiyaç alanları (5) • Turistik tesisleşme (5) • Arastaların restorasyonu (4) • Yerel ürünlerin satışı için kooperatifleşme (4) • Akbaş köpek çiftliği projesi (3) • Cam, seramik ve kuyum atölyeleri (3) • Belediye’de çalışan kadınların kullandığı golf arabaları (3) • Sportif faaliyetler (3) • Bisiklet yolu projesi (3)

		• Kral yolunu canlandırma (3) • Uçapark ve rekreasyon alanları (3) • Balıkdanı kuş cenneti kano projesi (2) • Frig yoluna dâhil olma (2) • Açık Hava Heykel müzesi düzenleme (2) • Türkay Konak Otel'in açılması (2) • Karakaya köyü kaya tırmanışı (2) • Gençlik merkezi projesi (2) • Doğalgaz altyapısı (2) • Yol yapım çalışmaları (2) • Peyzaj çalışmaları (2) • Kitap cafe projesi (2) • Bungalov ev projesi (1) • Nasreddin Hoca Enstitüsü kurma (1) • Yürüyüş yolları (1) • Etnografya müzesi projesi (1) • Engellilere yönelik düzenlemeler (1)
--	--	--

Sivrihisar'ın turizm potansiyeli teması altında “turizmle ilgili faaliyetler”, “Sivrihisar'ın turizm gelişim düzeyi” ve “alt ve üst yapı yatırımları” olmak üzere üç alt tema tespit edilmiştir. Turizmle ilgili faaliyetler alt teması altında 24 kod, Sivrihisar'ın turizm gelişim düzeyi alt teması altında 4 kod ve alt ve üst yapı yatırımları alt teması altında 37 kod yer almaktadır.

Paydaşların turizmle ilgili gerçekleştirdiği en önemli faaliyet tanıtım ve pazarlama faaliyetleridir. Bu durumu destekleyen paydaş ifadelerinden öne çıkanlar şu şekildedir:

“...turizmle ilgili tanıtma, tanıtım çalışmaları yapıyoruz genelde. Yatırım ortamının tanıtımı ile alakalı genelde faaliyetlerimiz var. Bunda da Eskişehir'in merkezi olsun ilçeleri olsun buraya nasıl daha fazla turist çekilir, hatta buraya nasıl turizm yatırımı çekilebilir bununla ilgili çalışmalar var. Dokümanlar hazırlıyoruz ya da acentaları getiriyoruz (MY2)”.

“...Turlarda yani sözlü anlatımla Sivrihisar'ı görmeleri gerektiği yönünde bir tanıtım yönünde katkı var. Onun dışında da sosyal medyada Sivrihisar'la ilgili paylaşımlar yaparak bilinirliğini artırmaya yönelik birkaç tanıtıcı faaliyet yaptığımızı söyleyebilirim (TR2)”.

“Sivrihisar'da ilk geldiğimiz günden itibaren öncelikle tanıtım faaliyetlerine önem verdik. Aslında tarihi ve kültürüyle herkes Sivrihisar'ın var olduğunu biliyor fakat bunlardan nasıl faydalanabileceğini bilmiyor... (YY2)”. “Belediye Başkanımız bu konuda çok güzel çalışıyor, çok güzel tanıtımlar yapıyor insanlar da çok beğeniyorlar, takdir ediyorlar (YH5)”.

Paydaşlar, turizmle ilgili faaliyetlerin artmasında Gönül Dağı dizisinin etkisinin oldukça fazla olduğunu belirtmişlerdir. Bu etkiyi paydaşların şu ifadelerinden anlamak mümkündür: “...Sivrihisar zaten bir turizm kenti oldu. Diziler çekiliyor biliyorsunuz

Gönül Dağı dizisi burada çekiliyor.. (STK2)”. “...Gönül Dağı dizisi sayesinde Sivrihisar'ımızı daha güzel tanıtacağız (STK3)”. “Özellikle bugünlerde en çok Gönül dağı filminin çekildiği yerleri ziyaret ediyor insanlar oraları görmeye geliyor... (YH3)”. “tanıtımda şu anda çok başarılılar. Özellikle Gönül Dağı dizisi çekiliyor İşte o dağın Sivrihisar dağının görüntüsü falan etkiliyor. Çünkü çok etkili biliyorsunuz film turizmi (T2)”.

Sivrihisar'ın turizm potansiyeline en büyük katkıyı, düzenlenen uluslararası festivaller yapmaktadır. Bu kapsamda paydaşlardan alınan dönütler şöyle sıralanabilir:

“...bu şekilde festivaller yapıyoruz. Sucuk festivali, Nasreddin hoca Festivali. Bu şekilde de Sivrihisar'ın adını duyurabilmek için festivaller yapıyoruz. Bu şekilde duyurmaya çalışıyoruz (STK3)”.

“...eskiden böyle tam bir festival havasında geçmezdi. Ama şimdi görüyorum ki böyle ünlü sanatçıların getirilmesi ile etkinlik turizmi anlamında da geliştiğini gösteriyor, bu festivallerle. Sucuk festivali var mesela yıllık hâle getirildi ki ilk zamanlarda bir festivali yıllık olarak aynı standartlarda koruyarak devam ettirmek zordur. Ama bunu başarabildiklerini düşünüyorum. O anlamda da sadece tarihi ve kültürel mirasıyla değil aynı zaman da yaptığı etkinliklerle de damga vurduğunu düşünüyorum (Ü1)”.

Özellikle tarihi ve kültürel yapıların restore edilmesiyle Sivrihisar önemli bir çekicilik merkezi hâline gelmiştir. Bu konu hakkında paydaşların düşünceleri şu şekilde aktarılabilir: “Her şeyden önce şu an içinde restorasyon işlerini tamamlamaya çalışıyoruz. Tarihi tekrar ayağa kaldırıp, gelen misafirlere en iyi şekilde sunmak ve Sivrihisar kültürünü ve tarihini onlara yaşatmak için elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz (YY1)”. “Eski yapılar ayağa kaldırıldı Sivrihisar'da. Zaten bildiğimiz bir yerdi Sivrihisar tur yaptığımız bir yerdi. Oradaki çalışmalar yapıldı, çok fazla restore edildi. Ondan dolayı biz de turlarımızı artırmıştık, devam ediyorduk (SA4)”. “...şehrin merkezi görsel anlamda da inanılmaz hazırlanmış ve restore edilmiş (STK4)”. “...konakları geliştirmesi ondan sonra caminin restorasyonu kümbetin restorasyonu vesaire gibi restorasyonlarla bildiğim kadarıyla şehrin turizm faaliyetlerinin tanıtım açısından da geliştirdi (T2)”. “...restorasyon çalışmalarına destek vermesi gibi. Bence bu konuda çok büyük bir desteği var Anadolu Üniversitesinin... (Ü1)”. “...mesela Ulu Camiinin çok güzel restore edilip halka açılması, turizme açılması bunlar hep benim gördüğüm olumlu gelişmeler... (YH1)”.

Sivrihisar için turizme katkı sağlayan faaliyetler arasında kuşkusuz coğrafi işaretli ürünlerin alınması önemlidir. Coğrafi işaretli ürünler, belirli bir destinasyon ile tanınmış

ve özellik veya özellikleri itibariyle o destinasyona özgü olan ürünlere verilen semboller olduğundan destinasyon tanınırlığı, marka değeri, çekiciliği ve turizmine fayda sağlamaktadır. Bu kapsamda paydaşların coğrafi işaretli ürünlere yönelik düşünceleri şu şekildedir:

“...Coğrafi işaretlemeler bunun için çok önemli. Şu an hızlı bir şekilde ona devam ediyoruz. Şu an 6 taneye daha başvurduk, sanırım önümüzdeki yıl. Sarka, Kilim, özellikle Beş bacalı kilimi, Arabaşı ve Kelem dolması olarak başvurduk. Biraz daha somut olmayan ürünlere geçiyoruz...(YY2)”.

“...coğrafi işaret anlamında gerçekten geliştirmiş kendini baktığım zaman ben görebiliyorum... (Ü1). “...bunun dışında coğrafi işaret alan ürünleri de var Sivrihisar’ın. İncili küpesi ve cebesi var mesela, dövme sucuğu var... (T3). “...coğrafi işaret almış ürünlerimiz var. Misafirim geldiği zaman hepsini yapıyorum. Çok beğenerek yiyorlar... (YH5)”.

Sivrihisar’ın turistik gelişmesine katkıda bulunması bazı destinasyonlar örnek alınmış ve o destinasyonlara geziler yapılmıştır. Bu kapsamda paydaşların bu konudaki görüşleri şu şekildedir: “Beypazarı’nı örnek ilçe olarak seçtik. Yerel halktan kadınları alayım, oraya götüreyim orada biz iş fikri gezisi oluşturayım istedim. İlk yaptığımız şey buydu aslında (YY2)”. “Hatta o kültürel dokusunu ben Beypazarı’na çok benzetiyorum. Beypazarı’na benzetip örnekler vererek Sivrihisar’ı mutlaka ziyaret etmeleri gerektiğini söylerim (TR2)”. “Eskişehir’in turizm faaliyetlerini de örnek alarak, yani önlerinde güzel bir örnek var aslında, güzel bir reklam başlattılar (SA3)”.

Sivrihisar’ın turizm gelişim düzeyine ilişkin alt tema kapsamında paydaşların büyük çoğunluğu Sivrihisar’ın turistik gelişmesinin keşif aşamasında olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Buna göre paydaşların bu konuya ait ilgili görüşleri şöyle aktarılabilir:

“...bir sürü turist ağırlıyor Sivrihisar ve o kadar değeri olmasına rağmen bence çok turizmi geliştirilememiş bir destinasyon. Keşif aşamasında... (TR1)”. “Yani şu an keşif aşamasında olduğunu söyleyebilirim daha başlangıçta. Yani oranın yerel yönetimi ciddi çalışmalar yapıyor. Yani şu son belki 5 yıldır diyebilirim... konum olarak şu an pek bilinmeyen, başlangıç aşamasında bir yer (TR2)”. “...destinasyonun yaşam döngüsünü göz önüne aldığımızda biliyorsunuz ki dört tane aşama bulunuyor. Bence Sivrihisar bu aşamalardan ilki olan keşif aşamasında... (T3)”.

“Şu anda başlangıçtayız, ben Sivrihisar’ın turizmde Türkiye’nin göz bebeği olacağına inanıyorum, onun için de mücadele ediyoruz onun için de çalışıyoruz da dedim ya gelen misafirlerin isteklerine nasıl cevap verebiliriz şu an onun planladık bir onun yapım aşamalarındayız (YY1)”.

Sivrihisar, daha çok günübirlik bir destinasyon olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda konaklama imkânlarının kısıtlı olmasının da etkili olduğu söylenebilir. Buna göre paydaşların görüşleri şu şekilde aktarılabilir: “...Ankara'dan günübirlik turlar için uygun ve farklı bir yer. Biz de geçen yıl bu pandemi başlamadan önce günübirlik farklı bir tur koyalım deyip, web sitemizde de yayınladık... (SA5)”. “...günübirlik geziler için çok uygun. Eskişehir Ankara karayolu üzerinde olduğu için arkadaşlarıma hep tavsiye ettim (T4)”. “konaklamaya uygun bir destinasyon olduğunu söylemek bugünkü koşullarda çok mümkün gözükmüyor ama günübirlik organizasyonlarda değerlendirilebilir şu an için (SA1)”. “...bu anlamda günübirlik çevre şehirlerden bir destinasyon olarak güzel bir noktada lokasyon olarak güzel bir noktada... (SA3)”. “büyük turist grupları için geceleme için yeterli değil. Ancak günübirlik turlar ve günübirlik ziyaretçiler için bence gidilebilir ölçüde yeterli (T4)”. “...gelen kişiler burada konaklayıp gitmek istemeyebilirler yani orası günübirlik ziyaret edilebilecek bir nokta (T5)”.

Paydaşların görüşlerine bakıldığında Sivrihisar geleceğin destinasyonlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda alınan dönütler şöyle ifade edilebilir: “Müthiş bence Sivrihisar geleceğin turizm merkezlerinden biri olacak. Olmayı da hak etmiş bir yer...(Ü2)”. “...çıktığım turlarda her zaman Sivrihisar'dan bahsederim ve geleceğin popüler bir destinasyonu olduğundan da turlarım da vurgu yaparak anlatırım Sivrihisar'ı... (TR2)”. “gelecekte çok önemli bir çekim merkezi olacağına inanıyorum (SA3)”.

Sivrihisar’ın turizm faaliyetleri açısından hızlı bir gelişim gösterdiği ve yoğun bir şekilde ziyaret edilen bir destinasyon olduğu görülmektedir. Buna göre paydaşların görüşleri şu şekilde sıralanabilir: “Valla çok hızlı bir gelişim gösterdi. Eğer gelen bir kişiyi bile ayırt etmeksizin memnun ediyor iseniz o size katlanarak 10 kişi ile geliyor (YY2)”. “Çok hızlı ilerliyorlar. Sivrihisar özellikle 2017-2018 yılları arasında atak yapmaya başladı (T2)”. “halkın desteği olduğu zaman turizm daha çabuk ve daha hızlı büyüyor (SA4)”. “yoğun ve hızlı büyüyen bir yerli turist akınının olduğunu söyleyebilirim (YY3)”.

Sivrihisar’ın alt ve üst yapı yatırımlarına bakıldığında gelişimin devam ettiği söylenebilir. Özellikle bir turizm destinasyonunun sahip olması gereken özellikler üzerine odaklanılarak çalışmaların devam ettiği paydaşların şu sözlerinden anlaşılmaktadır. “...restoran anlamında çeşitlilik az. Olan var, ama çeşitlilik az biraz daha fazla olabilir (MY2)”. “kendine özgü çok fazla yemekleri var. İşte bunun sergilendiği özel yöresel bir restoranımız var, lokantamız var. Orada, yöresel yemeklere özellikle Sivrihisar’la özdeşleşmiş yemeklere ulaşabiliyorlar (YY3)”. “Restoranların mesela şu an yemek yenecek restoranlarla ilgili bir sorun yaşamadık biz hiç orada. Ama bu atıyorum oraya 10 tane otobüs gelse sıkıntı olur şu an için öyle düşünüyorum (SA4)”. “...mesela bir restoran açılmış bence yeterli değil tabiki de... (SA5)”. “...restoran bakımından da zayıfız ama dediğim gibi bunlar ticarete faal ileri konuma geldiği vakit her şeyiyle ilerleyebiliriz daha iyi konuma gelebiliriz... (STK5)”. “Güzel ve yöresel lezzetler yapan bir restoran bütün grupları cezbeder (TR5)”. “...restoranlar çeşitlendirilebilir. Mesela ben gittiğim zaman çok fazla restoran göremedim (T3)”. “Aslında tam oturmuş değil orada örneğin, gidebileceğimiz restoran sayısı kısıtlı... Restoran olarak yeme içme olarak düşündüğümüzde yine çok fazla seçenek yok aslında. (T4)”.

Sivrihisar’ın konaklama işletmeleri anlamındaki eksiklik olduğu görülmektedir. Var olan işletmeler de yaşanan yoğun turizm hareketlerine cevap verebilecek ölçüde değildir. Bu kapsamda paydaşların Sivrihisar’da butik otel açılması ile ilgili düşünceleri şöyledir: “butik otel olarak Sivrihisar Belediyesi’nin yapmış olduğu projelerimiz var inşallah önümüzdeki yıllar içerisinde onları hayata geçireceğiz (YY1)”. “...bir tane butik otelimiz açılmıştı orada. Konak otel, 3-4 odalı daha çok aile konaklamalarına uygun bir yer (SA1)”. “...butik oteller, konak oteller sadece belediye değil, şahıslar da artık yatırımla kendileri de açmaya başlıyorlar (STK2)”. “...Bir hanımefendi de biz butik otelimizde şunu yapacağız, bunu yapacağız şöyle yapalım böyle yapalım diye planlama yapıyor. Çok hazırlar yani... (STK4)”. “...tarihi evlerde belki butik otelcilik yapılabilir, ona çok müsait. Çünkü öyle büyük bir tesis kaldırabilecek potansiyele sahip değil (T5)”.

Sivrihisar Belediyesi’nin hizmeti olarak engelli ve yaşlı vatandaşlar için turistik gezileri kolaylaştıracak golf arabaları oldukça dikkat çekicidir. Aynı zamanda bu araçların belediyede çalışan kadınlar tarafından kullanılıyor olması da kadının çalışma hayatına dâhil edilmesi anlamında da dikkat çekici bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Buna göre paydaşlarımızın bu konu ile ilgili söylemleri şu şekildedir: “...mesela gelen turistleri

golf arabalarıyla gezdiriyorlarmış ve bunları kadınlar kullanıyor yani bu nasıl olur yani çok güzel bence yani tam anlamıyla hazırlar (STK4)". "Hem böyle gezebileceğiniz bir önemli alt yapı yatırımları diye düşünüyorum (Ü5)".

4.2.2. Sivrihisar'ın kültürel mirası

Paydaşların Sivrihisar'ın kültürel mirasına yönelik bilgilerini ve kültürel miras ve turizm ilişkisini ortaya çıkarmak amacıyla sorulan, "*Kültürel miras turizm ilişkisini geliştirmek için neler yapılmalıdır?*", "*Sivrihisar'ın somut kültürel mirasına örnek verebilir misiniz?*" ve "*Sivrihisar'ın somut olmayan kültürel mirasına örnek verebilir misiniz?*" sorularına verilen yanıtlardan elde edilen kodlar Sivrihisar'ın kültürel mirası teması altında toplanmıştır. Sivrihisar'ın kültürel mirası temasının altında oluşan alt temalar, kodlar ve paydaşların bu kodları ifade etme sıklıkları, Tablo 4.4'te gösterilmektedir.

Tablo 4.5. Sivrihisar'ın kültürel mirası (Tema 2)

Tema 2	Alt Tema	Kodlar
Sivrihisar'ın kültürel mirası	Kültürel miras ve turizm ilişkisi	• Kültürel miras kaynaklarını çekiciliğe dönüştürme (11) • Hikâyeleştirme (5) • Kültürel miras farkındalığı ile turizm bilinci yaratma (3) • Fotoğraf çekim alanları oluşturma (2) • Yerel kültürü yansıtan bir konaklama alternatifi (2) • Pessinus antik kentine temsili Kibele kültü projesi (1)
	Sivrihisar'ın somut kültürel mirası	• Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi (34) • Sivrihisar Ulu Camii (30) • Pessinus antik kenti (27) • Zaimağa Konağı (22) • Metin Yurdanur Açık Hava Heykel Müzesi (22) • Saat Kulesi (19) • Tarihi Sivrihisar evleri (19) • Alemşâh Kümbeti (16) • Uygulamalı Kilim Müzesi (13) • Nasreddin Hoca Anıt Parkı (12) • Balıkdamı Kuş Cenneti (6) • Metin Yurdanur evi (5) • Aziz Mahmut Hüdayi Camii (5) • Sivrihisar volkanik dağları (5) • Kılıç Camii (5) • Nasreddin Hoca kızının mezarı (4) • Gavur hamamı (5) • Sivrihisar Camii mimberi (4) • Kurşunlu Camii (3) • Nasreddin Hoca kültür evi (2) • Seydiler Hamamı (2) • Balkayası Anıtı (2)

			• Yazıcıoğlu Kalesi (2) • Hoşkadem Camii (1) • Uçak müzesi (1) • Çardak hamamı (1) • Kumacık hamamı (1) • Balkayası Frig anıtları (1) • Tekören köyü Frig anıtları (1) • Sivrihisar çeşmeleri (1) • Hazinedar Camii (1)
	Sivrihisar'ın somut olmayan kültürel mirası	Sözlü gelenekler ve anlatımlar	• Nasreddin Hoca (32) • Yunus Emre (21) • Fıkra anlatma geleneği (11) • Hızır Bey (9) • Aziz Mahmut Hüdayi (5) • Sinan Paşa (2) • Mehmet Kaplan (1)
		Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler	• Dövme Sucuk Festivali (17) • Nasreddin Hoca Festivali (8) • Uluslararası Sivil Havacılık Festivali (7) • Yöresel kıyafetler (4) • Yardımlaşma (4) • Gelin hamamı (3) • Sivrihisar'ın Kurtuluş Günü (2) • Gelenek görenekler (2) • Güvey giydirme (2) • Tepreş şenlikleri (1) • Düğün merasimi (1) • Cenaze merasimi (1) • Misafirperverlik (1) • Cenaze evine yemek götürme (1)
		Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar	• Sivrihisar Muska Baklavası (18) • Bamya çorbası (16) • Dövme sucuk (13) • Höşmerim tatlısı (12) • Akbaş köpeği (12) • Kelem dolması (11) • Arabaşı çorbası (6) • Kıymalı su böreği (5) • Sarma (2) • Güveç (1) • Keşkek (1) • Göce dolması (1) • Çakmak dolması (1) • Düğü köftesi (1) • Üzüm pekmezi (1)
		El sanatları	• Sivrihisar incili küpesi (17) • Sivrihisar cebesi (13) • Sarka işlemeciliği (11) • Kilim dokumacılığı (11) • Beş Bacalı Kilim (6) • Bakırcılık (2) • Yorgancılık (2) • Kuyumculuk (1) • Kalaycılık (1)

			• Kunduracılık (1) • Dibek yapımı (1) • İğne oyası (1) • Yün eğirme (1) • Tel kırma (1) • Zili kilimi (1) • Seleser kilimi (1)
--	--	--	--

Sivrihisar’ın kültürel mirası teması altında “Kültürel miras ve turizm ilişkisi”, “Sivrihisar’ın somut kültürel mirası” ve “Sivrihisar’ın somut olmayan kültürel mirası” olmak üzere üç alt tema elde edilmiştir. Kültürel miras ve turizm ilişkisi alt teması altında altı kod, Sivrihisar’ın somut kültürel mirası alt teması altında 31 kod ve Sivrihisar’ın somut olmayan kültürel mirası alt teması altında 52 kod yer almaktadır. Somut olmayan kültürel mirasına ait alt temalar UNESCO tarafından 2003 yılında belirlenen başlıklar referans alınarak belirlenmiştir (ich.unesco.org, Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, 2003: Madde 2). Buna göre,

- Sözlü gelenekler ve anlatımlar;
- Ritüeller, merasimler, toplumsal uygulamalar, festivaller ve şöenler;
- Doğa ve evrene ilişkin bilgiler ve uygulamalar ve
- El sanatları geleneği olmak üzere dört alt tema belirlenmiştir.

Paydaşların kültürel miras ve turizm ilişkisinin artırılmasına yönelik olarak kültürel miras kaynaklarının çekiciliğe dönüştürülmesi üzerinde durdukları görülmektedir. Buna göre paydaşların görüşleri şu şekilde özetlenebilir:

“Sivrihisar bana böyle daha bozulmamış, daha turizmin tadını ve o ticaretin tadını almamış, daha yozlaşmamış, pırıl pırıl yepyeni bir kaynak olarak geliyor ve bunu ne kadar doğru işlerseniz o kadar geri pozitif sonuç alırsınız (STK1)”. “Kültürel miras bence turizmin çok önemli bir turizm kaynağı. Çünkü ziyaret edilen yerlerde kültürel miras öğelerini görüyoruz. İşte bu kimi zaman bir kilise oluyor, kimi zaman bir cami oluyor. Önemli olan bu kaynakları turizm çekiciliğine dönüştürebilmek...(TR1)”.

“bir kültürel ya da doğal mirası insanlara tanıtip ilgisini çekip bir katma değer yaratabilirsiniz. Bunun sadece ekonomik yönü değil, birçok yönü var: Sosyal yönü var, diğer psikolojik yönleri de var. Dolayısıyla özellikle sorduğunuz soru, kültürel mirası, turizm bağlantısı çok önemli. Birçok insan sahip olduğu kültürel miras değerlerini turizm aracılığıyla tanıtmaya ve korumaya yönelik politikalar geliştirir. Belki turizmin buradaki en önemli aracı rolü o kültürel miras, değeri bilinmeyen kültürel mirasın turizm aracılığıyla korunması, ileriye

aktarılması, insanların sahip çıkması ve kaynakların çekiciliğe dönüştürülmesinde önemli... (TR2)”.

“Somut olmayan kültürel mirasta çok önemli bir değer var aslında, Nasreddin Hoca. Bu bence hâla kaynak durumunda. Çekicilik unsuruna dönüştürülmesi için daha fazla tanıtım yapılmalı... (TR4)”. “...her anlamda bütüncül olarak bakılıp bütüncül olarak planlama yapılırsa, kaynaklar çekiciliğe dönüştürülürse ancak o zaman kültürel miras ve turizm ilişkisi doğru kurulup doğru aktarılır diye düşünüyorum (Ü1)”.

Paydaşlara göre kültürel miras turizm ilişkisinin geliştirilmesinin bir diğer yolu da hikâyeleştirme yapılmasıdır. Özellikle anlatımlarda hikâyeleştirmeye başvurulması anlatımı zenginleştirme açısından oldukça önemlidir. Buna göre paydaşların bu konu ile ilgili düşünceleri şu şekilde aktarılabilir:

“Bir yeri bir destinasyonu satan en büyük şeylerden biri de aslında tarihi hikâyeler. Ben Sivrihisar’da kültürel miras ve turizm ilişkisini geliştirmenin ve Sivrihisar’ın kurtuluşunun buna bağlı olduğunu düşünüyorum (Ü4)”. “...en azından bir hikâyesi olmalı. Kültürel miras ve turizm arasında bir bağ yokmuş gibi. O bağlantıyı kurmak da zor oluyor birbirine yakın şeyler ama burada hikâyeleştirme ön plana çıkıyor (TR3)”. “Özellikle köylerinde kültürel miras ve turizm ilişkisi kurabilecek hikâyeler varsa kültürü tanıtmak açısından kullanılması gerekiyor. Kaybolmaması lâzım yani (SA4)”. “Beş bacadı kilim hikâyesi var, Seleser kilimi hikâyesi var. Çok acıklı hikâyeleri var (YH5)”

Paydaşların özellikle vurgu yaptığı konulardan biri de kültürel mirasa yönelik farkındalığın artmasıdır. Bu farkındalığın özellikle turizm bilincini artıracakı konusunda hemfikir olan paydaşlar bu görüşlerini şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“... şu anda bizim halkımız turiste iyi niyetli, hoşgörülü yaklaşıyor bu konuda iyiyiz. Fakat dedim ya işte biz bunu turizm dönüştüremedik (STK5)”.

“... yerel halkın desteği olması lâzım. Yerel halkı üretime katmaya çalışıyor özellikle de kadınları. Bu da birden hemen olmaz. Bunun için de Belediye bir şeyler yapmaya çalışıyor mesela işte bu halı kursları, seramik kursları gibi. Önce yerel halkın tanınması lâzım kültürel mirası. Sonra yerel halkın turizme destek olması lâzım... (Ü5)”

“İnanın bana ben 5 yıl öncesine kadar tarihi yerlerini gezmemiştim. Burada yaşıyorum ama hiç daha gitmediğim yerler vardı inanır mısınız? Ben bile şok oldum, bu kadar güzel yer var mıymış Sivrihisar’da diye. Sahip olduğumuz eserleri, gün yüzüne çıkmamış tarihi evleri, konaklarını hiç gezmemiştim. Gelen misafirlerden de çok şey öğrendim (YH5)”

Paydaşlar özellikle Pessinus antik kentine yönelik olarak pek çok öneride bulunmuşlardır. Pessinus'un turizme kazandırılmasına yönelik deneyim yaşatmanın önemine dikkat çeken bir paydaş bu düşüncesini şu şekilde paylaşmıştır:

“...Mesela Pessinus antik kentine bir Kibele kültü yapılabilir. Belki bir Kibele heykeli konulur oraya. Tarih kitaplarında siyah bir göktaşından bahsedilir. O göktaşının Kartaca Savaşı'na götürüldüğü anlatılır. Dolayısıyla Batı kültürü içinde önemli bir şey. Belki bununla ilgili bir şey yani böyle daha fiziksel, daha görsel bir şeyler olursa belki insanlar orayı görmek isteyebilirler. Mesela Strabon'un ve Texier'in eserlerine bakıp orası canlandırılabilir. Bütün platoyu değil ama orada mesela küçük bir şey bir alan, bir köşede sergilenebilir ve turistler onu görmeye gidebilir. (TR1)”

Paydaşlardan kültürel miras değerlerini sıralamaları istendiğinde büyük çoğunluğunun bu konuda yüksek düzeyde bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Hatta görüşme ilerlerken daha önce saymadıkları değerleri hatırlayarak “*Bu da vardı, ekleyebilirsiniz Sivrihisar'ın kültürel mirası sorusuna*” diyerek bu konudaki bilgilerini ayrıntılı bir biçimde paylaşmışlardır. Özellikle “*şu var, bu var*” şeklinde bir sıralamadan ziyade, o eser ile ilgili malumatlar vererek aktarımda bulunmuşlardır. Buna göre paydaşların somut kültürel miras değerlerine verdikleri örnekler şu şekilde sıralanabilir:

“Anadolu'nun en büyük kiliselerinden biri olan Ermeni Kilisesi'nin orada bulunması turizm açısından Sivrihisar'ı avantajlı kılıyor diyebilirim (SA2)” “Kilisemiz var, en büyük kiliselerden biri burada çünkü eskiden Ermeni nüfusu çok fazlaydı. Ama buradaki kilise daha iyi korunabilmiş, biz de bunun için elimizden geleni yapıyoruz (YY2)”. “Ermeni Kilisesi var, restorasyonu da yapıldı. Bundan önceki dönemlerde orayı depo olarak kullanılırdı. Daha sonra belediyenin girişimi ile orası bir çekicilik hâline geldi (STK5)”. “...Ermeni Kilisesi, kültürel miras olarak Eskişehir merkezden çok daha fazla zaten tarihi yapısı var o konuda hem fikiriz...(TR5)”. “Kilise var. kilisenin girişindeki kabartma ve vaftizhâne açısından çok özel bir Ermeni Kilisesi (T1)”. “Ermeni Kilisesi gerçekten çok dış cephesi özellikle başarılı (T2)”. “...çok fazla Ermeni'nin yaşadığını biliyorum. Zaten kocaman da bir Ermeni Kilisesi var. Buradan da anlıyoruz ve kuyum işiyle uğraşan eski dönemlerde yaşamış insanlar bunlar (T4)”.

“... eskiden orada ciddi bir Ermeni nüfusun olduğunu biliyoruz bir dönem çünkü Anadolu'nun en büyük kiliselerinden biri olan Ermeni Kilisesi orada. Belki mesela ataları buradan işte batıya göçmüş, Amerika'ya göçmüş, Avrupa'ya göçmüş Ermenileri bulup belki

onların buraya o atalarının olduğu doğup büyüdüğü topraklara belki getirmek anlamında bir şeyler yapılabilir belki de (TR1)”.

“Ben Sivrihisar'a ilk gittiğimde üniversite öğrencisiydim sene 1990'dı. Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi'ni gördüğüm zaman büyülenmiştim. Çünkü bir tanrı figürünün kapıda betimlendiği ilk yapıydı benim gördüğüm. O zamanlar algılamam 17 yaşında bir öğrencinin algılamasıydı sonra yıllar sonra aradan yıllar geçti. Ben asistan oldum. İşte bir takım sempozyumlara katılmaya başladım. Hâlâ Sivrihisar'a ilişkin bir metin yoktu ve Eskişehir Sempozyumu yapıldı. Ve dedim ki ben Sivrihisar'da sadece o yapıyı çalışayım çünkü içine girememiştik o zaman askeriye'nin elindeydi. Doksanlı yıllarda gördüğümde, sonrasında o yapının içi boşaltıldı ve belediyeye devredildi. Belediye orada bir restorasyon projesi'ne girişti. Ben de o restorasyon projesinde el konulan ya da ele geçen yapıların günümüze pek iyi şekilde ulaşmadığını düşünerek dedim ki hani kötü bir restorasyon projesinden önce ben bu yapıyı yayınlamalıyım. Öyle bir başlangıçla başladım ve açıkçası yapıda çalışmaya başladım ve bu çalışma sürecinde tabiki yapıya birkaç kez gidip geldik (Ü3)”

“Ulu Camii var çok özel. UNESCO'nın Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alıyor (YY2)”. “...çok önemli bir cami var, Ulu Cami. 850 yıl önce yapılmış Selçuklu mimarisinin en güzel örneklerini taşıyan camilerden bir tanesi. Ulu Cami'nin orada bulunması çok büyük bir avantaj Sivrihisar için (SA2)”. “UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde olan Sivrihisar Ulu Camii, Selçuklu dönemi camilerine güzel bir örnek (SA5)”. “Ulu Camiimiz var. UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde çok güzel bir yapı. Mimleri el işçiliği, 850 yıllık bir cami hâlâ ayakta duruyor. Önceden atıl durumdaydı. Sivrihisar Belediyesi başkanı Hamid bey döneminde restore edildi (STK2)”. “Şimdi Ulu Camii Türkiye'de emsali olmayan camilerden biridir. Selçuklulardan kalma bir tarihi eser. Restorasyonlarla eski görüntüsünü ve değerini korudu. Türkiye'de sayılıdır ahşap direk üzerine yapılmış camiler. Bir tanesi de bizde ve çok ilgi çekiyor (STK5)”. “...Sivrihisar Ulu Cami ahşap direkli camiler arasında bir pırlanta (Ü2)”. “Sivrihisar'a gittiğinizde beylikler dönemine ait muazzam bir Ulu Camii'nin varlığını görüyorsunuz ki bunun eşine az rastlanır. Yani başka beyliklerde de yok (Ü4)”.

“...kültürel miras alanında oradaki tabii en önemli çekicilik Ulu Camii. Anadolu'daki en büyük ahşap direkli camii. İyi de bir örnek yani. Osmanlı'nın o klasik dönemdeki kare plana geçmeden önce camiler dikdörtgen plandaydı, onu da görmek açısından önemli. Bir de ahşabın tabii o yıllarda bu kadar rahatça kullanılması ilginç. Bugün İç Anadolu dediğimiz zaman bozkır olarak aklımıza geliyor ama orada sık bir şekilde yoğun bir şekilde tavanda 950 tane direk, 67 tane sütun kullanılmış. Bunların her biri bir ağaç demek yani o da binden

fazla ağaç kullanıldığını gösterir. Dolayısıyla o dönem İç Anadolu'nun etrafında ormanlar olduğunu bize gösteren bir eser. Ben en önemli çekiciliğinin kültürel miras anlamında tabii Ulu Camii olduğunu düşünüyorum (TR1)”.

“...en önemlisi bence aslında Pessinus antik kenti (SA5), “Kültürel miras açısından özellikle arkeolojik değer olarak Pessinus yani Ballıhisar köyü, 10-13 kilometre uzaklıkta Sivrihisar merkeze. Başlıca arkeolojik ve kültürel miras alanı diyebilirim (TR2)”. “Pessinus antik kenti var, Kibele'nin tapınım merkezi bu inanılmaz büyük artı...(T2)”. “Pessinus antik kenti tabii o apayrı. Çok önemli bir Frig kenti, Galat kenti, Roma kenti. Orada yapılan kazılarda çıkan eserler daha iyi tanıtılarak süreklilik kazandırarak oradaki çalışmalara hız kazandırılmalı... (Ü2)”.

“Pessinus çok ilgi çeken bir yer. Tarihin derinliklerine gidebileceğimiz özellikle hem yerli hem de yabancı turist çeken bir yer (YY3)”. “Sivrihisar'ın en önemli noktası Pessinus antik kenti. Frig döneminde dinsel merkez hâline getirilmiş olan Pessinus bölgesi, en öne çıkan o. Turist çekebilecek, tarihsel ve kültürel miras açısından en önemlisi Pessinus antik kenti diyebiliriz öncelikli olarak...(SA2)”.

“...Zaimağa Konağı var. Ankara dışında bakanlar kurulunun ilk toplandığı yer (SA5)”. “Kurtuluş Savaşı dönemi düşünürsek bu aslında Taarruzun ilk kararının alındığı yer Sivrihisar. Zaimağa Konağı, taarruza ilk burada karar veriyorlar. Bu da çok önemli. Mustafa Kemal'in önemli kararları aldığı yer Zaimağa Konağı (T4)”.

“Zaimağa Konağı benim için önemli bir mesela. Çünkü o zaman cephede Mustafa Kemal'in 22 Mart'ta bir ateşkes önerisi var. İtilaf devletlerinin ateşkes önerisine ne cevap verelim diye Bakanlık, Ankara'yla telgraflaşıyor. Ama netleştiremiyorlar bir türlü. Onun üzerine Mustafa Kemal diyor ki ben Sivrihisar'a geliyorum siz de Sivrihisar'a gelin diyor Bakanlar Kurulu'na. Sivrihisar da Zaimağa Konağı'nda toplanıyorlar (Ü5)”.

“Metin Yurdanur'un buralı olması ve Metin Yurdanur adıyla anılan bir açık hava müzesi olması kültürel miras anlamında Sivrihisar'ı gerçekten zengin kılıyor (T2)”. “Türkiye'nin ilk açık hava heykel müzesi var Metin Yurdanur tarafından yapılan. Gittiğiniz zaman heykelleri her tarafta görebiliyorsunuz açık hava müzesinde (T3)”. “Gelen turistlere açık hava müzemizi gezdiniz mi diye soruyorum (YH3)”.

“Öncelikle Açık Hava Müzesi ile ilgili konuşayım. Aklımda hep o kaldı. Çünkü böyle bir şey daha önce görmedim ben. Belki de Türkiye'de ilk olabilir bilmiyorum. Çok gezmeyi seven

birisiyim. Antik kentleri gezerim genelde turizmciler olmamdan kaynaklı da her gittiğim yeri böyle araştırıp oraları gezmeyi severim, ama aklımda orası kaldı (T5)”.

“Alemşâh Kümbeti var. Selçuklu mirası o da. O dönemde bu tarz kümbetler alt tarafı mezar, üst tarafı mescit olan yapılara böyle kümbet deniliyormuş. Melikşâh şehit edilen kardeşi Alemşâh için yaptırmış diye biliyorum (STK2)”. “Eskişehir'in bu bölgenin en anıtsal mimari özelliklerine sahip türbesi Alemşâh kümbeti orada. Mesela Alemşâh'a eşit bir Selçuklu türbesi yok bu Eskişehir'de, Sivrihisar'a muadil (Ü2)”.

“Sivrihisar dağlarının arka tarafında Balkayası dediğimiz yerde prehistorik döneme rastlayan kırmızı boyalı motifler var. Hayvan, insan figürlerinden oluşan yine Frig dönemine ait bitmemiş yazılı kayalar, anıtlar var, dolayısıyla yani bizim dağımız bile sadece başlı başına kültürel miras (YH4)”

İlgili alanyazında rastlanmayan ancak özellikle dikkat çekici birer somut olmayan kültürel miras değeri olarak değerlendirilen öğelere de yer verilmiştir. Özellikle kaynaklar da çok fazla yer almayacağı düşünülerek daha çok gelenek, görenekler ve ananeler üzerine yoğunlaşmıştır. Paydaşların büyük çoğunluğunun değindiği en sık tekrarlanan somut olmayan kültürel miras ögesi Nasreddin Hoca'dır. Buna göre paydaşların somut olmayan kültürel miras değerlerine ilişkin örnekleri şöyledir:

“...gerçekten olağanüstü bir karakter yani Nasreddin Hoca gibi karakter bence çok az yani (TR3)”. “Nasreddin Hoca'ya izafe edilen mezar taşı harika bir somut olmayan kültürel mirastır (Ü4)”. “Nasreddin Hoca'yı daha fazla kullanabilirler aslında. Nasrettin Hoca, Eskişehir Sivrihisarlı olduğunu herkes bilmiyor. Çünkü Eskişehir'de yaşayanlar da çok iyi bilmiyor (TR4)”. “Sivrihisar Nasreddin Hoca'yı kullanarak bir marka olabilir. Kültürel bir marka olabilir, onu kullanabilir (SA4)”...memleketi Sivrihisar'dır. O'nun dediği gibi “dünyanın merkezi burasıdır” bizim mottomuz oldu. Artık hashtagler açılıyor, bizler de kullanıyoruz. En büyük değerimiz Nasreddin Hoca (STK2)

“Ben üniversitede geçen sene Türk dili ödevim vardı, sunum yaptım. Orada ben Nasreddin Hoca'nın Sivrihisarlı olduğunu, Sivrihisar'da doğup büyüdüğünü, sonradan Akşehir'e gittiğini tanıtmıştım sınıfa. Sınıftakilerin çoğu ilk defa duyduğunu, Akşehirli olduğunu bildiklerini söyledi (YH2)”.

“Aziz Mahmut Hüdayi'den Nasreddin Hocaya kadar, Yunus Emre hepsi zaten biliyorsunuz somut kültürel miras (YY2)”. “Yunus Emre, Nasreddin hoca, Mevlana ve Hacı Bektaş Veli,

bu kişiler filozof ve hemen hemen aynı şeyi temsil ediyor. Selçuklu döneminde 13.yüzyıl ortalarında aşağı yukarı bu dönem yaşamışlar diyebiliriz (SA5)”.

“Nasreddin Hoca bizim çok medar-ı iftiharımız. Bizim burada Hortu dediğimiz Nasrettin Hoca köyünde doğmuştur. Belirli bir yaş ilçemizde yaşadktan sonra Akşehir'e göç ettiğini söylenir. Kızının mezarı bizim burada bulundu. Zaten Nasrettin Hoca hakkında benim bir şey söylememe gerek dünya biliyor, ama bizim de dediğimiz gibi gurur kaynağımız. Biz onun torunlarıyız. O bizim gurur kaynağımızdır (STK5)”.

“Sivrihisar’ın somut olmayan kültürel mirası kapsamında Nasrettin hocanın fıkra anlatma geleneği vardır (T3)”. “Nasreddin Hoca’yı çocukluğumuzdan beri tanırız. Mizahi duruşunu biliriz. Fıkralarımızda hep Nasreddin Hoca'dan anlatırız yani. Dolayısıyla bence somut olmayan kültürel miras olarak önemli. örnekleri var. Nasreddin Hoca profili üzerinden gitmek oraya ilgiyi artırabilir (T5)”. “Sivrihisar'ın adını duyurabilmek için Dövme Sucuk Festivali ve Nasreddin Hoca Festivali gibi festivaller yapıyoruz (STK3)”. “bugün bir Nasreddin Hoca Festivali, Sucuk Festivali ya da Sivil Havacılık Festivali burada çok yoğun şekilde yapılıyordu. Belki 50.000-60.000 dışarıdan gelen misafirimizin ağırlandığı zaman dilimleriydi bu festivaller (YY3)”. “Belediyenin yaptığı Sivrihisar Dövme Sucuk Festivali 80.000-200.000 civarında insan ağırlıyordu (STK2)”.

“ben mesela bir sucuk festivaline gitmişim, Uluslarası bir festivaldi, Şili'den bile grup vardı dans grupları vardı. Afrika'dan vardı yani Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden vardı. Bence bir küçük bir ilçe için, henüz keşfedilmekte olan bir ilçe için çok büyük organizasyonlardı bunlar. Çok da güzeldi. Ben bizzat gittim, gördüm, deneyimledim onu (T4)”.

“Sonra muhteşem bir baklavası var, muska baklavası. Kongre kapsamında gittiğimizde hem sucuğunu hem baklavasını tatma fırsatımız oldu, gerçekten coğrafi işaretler almayı hak eden ürünler olarak karşımıza çıkıyor (T3)”. “Muska Baklavası onu da yedim ve hoşuma gitti (T5)”. “Sivrihisar muska baklavası bağlamında öne çıkıyor (Ü4)”. “Sivrihisar muska baklavası, çok önemlidir bana göre (YH1)”. “Biz misafirlerimize zaten hep yöresel yemek yapıyoruz. Kelem dolması, bamya çorbası, hoşmerim. Misafirlige gelenlere bizim muhakkak verdiğimiz lezzetler bunlar (YH5)”. “Hoşmerimimiz var. Hiç Balıkesir'deki ile alakası yok. Sütün yağından elde edilen kremayla yapılır. Beyaz unla değil tam buğday unuyla yapılır. Un, iyice kavrulduktan sonra basılır, kızartılır. Üzerine pekmez dökceksiniz çünkü orijinali böyledir (YH1)”. “Akbaş köpekleri ile ilgili yaptığımız projede çok önemli. Çünkü ırkı bozulmamış olan Türkiye'deki dört cinsten biri (MY1)”. “Akbaş köpeği Türk çoban köpeği aslında ama

Anadolu'nun en eski koruma çoban köpeği olarak geçiyor (T3)". "Akbaş Köpeği, Türkiye'deki üç büyük köpek türünden biri. Bu türün öne çıkartılması gerekiyor (Ü4)".

"...Sivrihisar incili küpelerimi takmayı çok severim (YH3)". "...İncili küpesi ve cebesi var mesela (T3)". "...kilimcilik çok beş bacalı kilim var orada biliyorsunuz (MY1)". "kilimimiz, sarkamız önemlidir (YY2)". "Kilim dokumacılığı var beş bacalı, bu da el sanatları içerisinde yine somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendiriliyor (T3)". "...somut olmayan kültürel mirasta el sanatları var yani kilim dokumacılığı. Bence bu geleneklerin parlatılması lazım. Belki turlar da anlatılması lazım (T5)".

"benim çocukluğumda, anneannemin ve babaannemin böyle uyuyanın üstüne örttükleri zili diye tabir edilen bir değişik bir şey vardı. Nasıl söyleyeyim battaniye gibi tüylü değil ama ot boyasıyla boyanmış bir örtü diyeyim daha doğrusu. Kimileri kilim gibi yerde kullanır, kimileri battaniye tarzında bir yatağın üzerine örter. Öyle bir şeyler vardı mesela biz onların değerini hiç bilmiyorduk...(YH1)".

4.2.3. Paydaşlar arası ilişkiler

Paydaşların diğer paydaşlar ile ilişkilerini ve ortak hareket etme durumlarını belirlemek amacıyla sorulan, "*Diğer paydaşlarla iletişiminiz hakkında bilgi verirsiniz?*" sorusuna verilen yanıtlardan elde edilen kodlar paydaşlar arası ilişkiler teması altında toplanmıştır. Paydaşlar arası ilişkiler temasının altında oluşan alt tema, kodlar ve paydaşların bu kodları ifade etme sıklıkları, Tablo 4.5'te yer almaktadır.

Tablo 4.6. *Paydaşlar arası ilişkiler (Tema 3)*

Tema 3	Alt Tema	Kodlar
Paydaşlar arası ilişkiler	Sivrihisar paydaşlarının iletişimi	• Sivrihisar Belediyesi'nin desteği (22) • Paydaşlar arası ortak fikir yürütme (20) • Kurumlar arası işbirliği eksikliği (15) • Paydaşlarla destinasyonun planlaması (6) • Paydaşlar arası bilgi paylaşımı (4) • Turizm fuarlarına birlikte katılma (4) • Yerel halkı turizme hazırlama (3) • Etkinlik planlanması (3) • Paydaşlar arası uyum (2)

Paydaşlar arası ilişkiler teması altında "Sivrihisar paydaşlarının iletişimi" olmak üzere bir alt tema bulunmuştur. Sivrihisar paydaşlarının iletişimi alt teması altında dokuz kod yer almaktadır.

Paydaşlar arası ilişkilerde Sivrihisar paydaşları arasındaki iletişimi kuvvetlendiren en önemli destek Sivrihisar Belediyesi tarafından verilmektedir. Burada diğer paydaşları

bir araya getiren ve iş birliğinde en sık başvurulanan kurum olarak Sivrihisar Belediyesi'nin varlığından söz etmek mümkündür. Bu durumu destekleyen paydaş ifadelerinden öne çıkanlar şu şekildedir:

“Şimdi Sivrihisar Belediyesi başkanı Hamid Bey göreve geldiğinden beri hem kültür müdürü olsun hem kadrosu olsun hakikaten ciddi anlamda çalışıyorlar. Yani bunu kimse yadsıyamaz, tüm kaynaklarını seferber ediyorlar (SA2)”. “...destek belediyeden zaten. Belediye başlı başına bizle sürekli irtibat hâlinde...(STK2)”. “Belediye başkanı ile birkaç defa görüştük ve rehberlik uzmanlık eğitimi olsun, başka bir zaman olsun çok yardımcı oluyor. Çok dışa dönük. En istekli ve sürekli destek verecek kişi O gibi görünüyor (TR3)”. “Belediye çok aktif herhangi bir sorunda yani turizmle bağlantılı konularda çok ön plandalar...(T2)”. “...belediye bayağı iyi, hızlı. Bu şimdiki belediye başkanı da bayağı çalışkan Orada büyük düzenlemeler yaptı, o anlamda takdir ediyorum şu andaki belediyeyi (Ü2)”. “Belediye, Turist Rehberleri Birliği ve acentalarla sürekli işbirliği hâlinde... (TR1)”.

“...turizm çalışmalarının tamamında da belediye olsun, üniversite olsun, kaymakamlıklar olsun, valilikler olsun, onlarla işbirliği içerisinde bütün yaptığımız faaliyetleri yapıyoruz. Bizim işimizin içeriğinin gereği şeklinde biz işbirliği faaliyetlerine her türlü her kurumla yapıyoruz açıkçası Sivrihisar'daki bütün kurumlarda buna dâhil. Bizim dediğim gibi bir etkinliklerde belediyenin görevlilerini kullanabiliyoruz. Belediyenin alanlarını kullanabiliyoruz. Belediyenin yönlendirmelerini alarak etkinlikleri yapıyoruz. Hepsinde belediye de olsun, kaymakamlık da olsun biz raporlar hazırlarken Kaymakamlık'tan destek alıyoruz, belediyeden alıyoruz (MY2)”.

“...en büyük işbirlikçimiz aslında belediye. İlk gitmeye başladığımızda birçok yerin kapıları kapalıydı. Devamlı belediyeyi arayıp işte biz şu saatte geliyoruz. Kilisenin kapısını açın, Zaimağa Konağı'nın kapısını açın. Hükümet Konağı'nın orada bize bir yardımcı olun gibi. Her konuda en büyük işbirlikçimiz belediyeydi. Belediye de bu anlamda işte oradaki görevlileriyle devamlı bize yardımcı oldu. Bu anlamda biz belediye işbirliğinden çok memnunuz (SA3)”.

“Başkan beyin özverisi ve zaman zaman yaptığı yetki devrinden memnunuz. Sürekli fikir alışverişi yapın der, üretin der. Böylece devamlı ilginç fikirlerle gelmemizi sağlıyor. Başkanın gölgesi altında biz burayı çok rahat çözebiliyoruz (YY2)”. “Belediye, biz mesela gittiğimiz zaman çok ilgililerdi. Hatta kendileri de nasıl yapalım, neler olsun gibi fikrimizi soruyorlardı (SA5)”. “...bir fikir alışverişi en azından Sivrihisar'ın içinde

yapıldığını söyleyebilirim (TR)”. “Başkanın iyi tarafı şudur. Doğru fikirle gidersen ve bunu net bir şekilde anlatırsan; bunu yapma amacımız ne, bu amaçla kazanımımız ne, bu süreç içerisinde ne kadar emek ve ne kadar para harcayacağız bunları bir proje hâlinde sunarsak hayır demiyor (Ü5)”.

“...fuarlar konusunda da Türkiye çapında ilk defa tüm paydaşları alarak fuara katılan bendim. Oteller olsun, seyahat acentaları olsun, ilçelerimiz olsun hepsini alarak götürdük. Çünkü reklam yapabiliriz ama bu işte pay alacak olan bağlantı kuracak olan paydaşlarımızdır (MY1)”. “...biz gittiğimizde oradaki paydaşlarla uyum içerisinde çalışıyoruz (SA3)”. “...diğer paydaşlarla çok da güzel uyum sağladığımızı düşünüyorum (STK2)”.

“yerel halk henüz turizmin olumsuz etkilerinden biri olan bozulma ile karşı karşıya kalmadıkları için çok ilgililerdi, turisti kabul etmeye hazır, gönüllü, gayet sıcaklar, sevecenler, misafirperverlerdi. Mesela ben şu an popüler olan bir destinasyona gittiğimde zaten o destinasyon turiste doymuş. Sen gelmezsen başkasının geleceğini bilmenin vermiş olduğu rahatlıkla senin yüzüne bile bakmayan bir yerel halka dönüşüyor. Sivrihisar’da bu yok (T3)”.

“Bir destinasyonun gelişebilmesi için zaten bütün o paydaşların katılması gerekiyor. Yani örneğin Belediyesi ne kadar iyi çalışsın, yerel halk buna karşı çıkıyorsa gelişmesi mümkün değil. Aynı şekilde yani turist veya işte hepsinin katılımı eşit miktarda olursa ancak başarıya ulaşılır. Ben Sivrihisar’da bunu görüyorum. Yine dediğim gibi ben yerel yönetimi çok başarılı buluyorum bu anlamda. Yani yerel yönetim derken bütün ekibiyle kastediyorum. Ekibi sadece yerel halkı o kadar güzel özellikle kadınları biliyorum ki sosyal değişim kadınla daha kolay başlıyor aslında. İyi yöndeki değişim. Ben daha çok kadına yatırım yaptıklarını gördüm. Nasıl yatırım yapıyorlar yani dediğim gibi KOBİ’lerle KOBİ’lerden nasıl kredi alıp işletme açabileceklerine dair bu konuda bizzat kendileri destek oluyor. Bu konuda zaten hepsinin kapısı açık, küçük eğitimler veriyorlar. Cesaretlendiriyorlar, yüreklendiriyor halkı (T4)”.

4.2.4. Sivrihisar’ın mevcut durumu

Paydaşların mevcut durumuna ilişkin düşüncelerini belirlemek amacıyla sorulan, “*Sivrihisar’ın güçlü ve zayıf yönleri nelerdir?*” ve “*Sivrihisar’ın fırsat ve tehditleri nelerdir?*” sorularına verilen yanıtlardan elde edilen kodlar Sivrihisar’ın mevcut durumu teması altında toplanmıştır. Sivrihisar’ın mevcut durumu teması altında oluşan alt temalar, kodlar ve paydaşların bu kodları ifade etme sıklıkları Tablo 4.6’da verilmiştir.

Tablo 4.7. Sivrihisar'ın mevcut durumu (Tema 4)

Tema 4	Alt Tema	Kodlar
Sivrihisar'ın mevcut durumu	Sivrihisar'ın güçlü yönleri	• Coğrafi konumu (35) • Yerel halkın desteği (33) • Yerel yönetimin çabaları (23) • Kültürel miras değerleri (19) • Tarihi geçmişi (20) • Kadın istihdamının yüksek olması (16) • Sakin bir destinasyon olma (16) • Doğal ve kültürel kaynaklar (16) • Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapma (12) • Yerel halkın misafirperverliği (10) • Mutfak kültürü (10) • Yerel halkın turizm eğitimi alması (10) • Ulaşım kolaylığı (8) • Frig yoluna yakın olması (8) • Bozulmamış bir kültüre sahip olması (6) • Nasreddin Hoca ve diğer tarihi kişilikler (6) • Büyükşehirlere yakınlığı (6) • Selçuklu mimarisi (5) • Hayvancılık (5) • Film platosu (4) • Otantiklik (4) • Trekkinge uygun olması (4) • Coğrafi işaretli ürünler (3) • Girişimcilik faaliyetleri (3) • Yerel halkın turizmde çalışma fırsatı (2) • Yerel halkın eğitim seviyesi (2) • Genç nüfusun turizmde istihdamı (2) • Uygulamalı kilim müzesi (2) • Organize olabilme becerisi (1) • Güvenli bir destinasyon (1) • Gelenek ve görenekler (1) • Arz kaynakları (1) • Üniversite şehri (1) • Tarım ürünleri (1) • Açık hava destinasyonu (1)
	Sivrihisar'ın zayıf yönleri	• Alt ve üst yapı eksikliği (28) • Tanıtım ve pazarlama eksikliği (22) • Pessinus Antik Kenti'nin kazılmaması (10) • Ermeni Kilisesi'nin yetersiz restorasyonu (9) • Nüfusun yaşlı olması (8) • Plansız bir turistik gelişme (8) • Sivrihisar'ın göç vermesi (7) • Yabancı turist gelmemesi (6) • Turist rehberi yetersizliği (5) • Yerel halkın turizme olumsuz bakışı (5) • Çekirdek ürün eksikliği (3) • Restoran eksikliği (3) • Girişimci eksikliği (3) • Rekreasyon alanlarının kısıtlı olması (3) • Gençlerin istihdam edilmemesi (3) • Kültürel mirası iyi değerlendirememesi (2)

		• Yönlendirme tabelası eksikliği (2) • Hamamların değerlendirilememesi (1) • İşbirliği eksikliği (1)
	Sivrihisar'ın fırsatları	• Tur rotalarına dâhil olma (35) • Turizm ile refahı artırma (10) • Ermeni Kilisesi'nin değerlendirilmesi (10) • Gecelemelerin artması (8) • Benzersiz olma özelliği (6) • Yazılı ve görsel basında yer alma (5) • Bireysel seyahatlere uygun (4) • Markalaşma (4) • Yöresel ürünlerin e-ticaretle satışı (4) • Uygulama gezilerine dâhil olma potansiyeli (2) • Dizi çekimlerinin ekonomik katkısı (2) • Ermeni kilisesinin kültür merkezine dönüştürme (2) • Eskişehir'deki turist rehberlerinin Sivrihisar konusunda uzmanlaşması (1) • Organize sanayi bölgesi olması (1)
	Sivrihisar'ın tehditleri	• Pandemi şartları (5) • Sürdürülebilir olmayan turizm hareketliliği (4) • Demiryolu bağlantısının olmaması (4) • Sivrihisar'ın göç alması (2) • Turistin para harcamaması (2) • Mevsimsellikten etkilenme (1) • Mimari değişiklikler (1) • Eskişehir turlarına dâhil edilmeme (1) • Havaalanı olmaması (1) • Eskişehir'in güneybirlikçiler tarafından ziyaret edilmesi (1)

Sivrihisar'ın mevcut durumu teması altında “Sivrihisar'ın güçlü yönleri”, “Sivrihisar'ın zayıf yönleri”, “Sivrihisar'ın fırsatları” ve “Sivrihisar'ın tehditleri” olmak üzere dört alt tema bulunmuştur. Sivrihisar'ın güçlü yönleri alt teması altında 35 kod, Sivrihisar'ın zayıf yönleri alt teması altında 19 kod, Sivrihisar'ın fırsatları alt teması altında 14 kod ve Sivrihisar'ın tehditleri alt teması altında 10 kod yer almaktadır.

Sivrihisar paydaşlarının Sivrihisar'ın coğrafi konumunun güçlü yön olduğu konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Bulunduğu konum sebebiyle önemli bir noktada yer alan Sivrihisar, özellikle çevre illerden turist çekme ile çalışmalar yaparak sahip olduğu bu avantajı kullanabilir. Buna göre paydaşların Sivrihisar'ın coğrafi konumuna yönelik düşünceleri şu şekilde aktarılabilir: “Yani en güçlü yönü bence konumu şu anda bulunduğu konum itibarıyla dediğim gibi her yolun kesişme noktası. Yani Eskişehir ile Ankara'nın tam arasında konumlanmış bir yer (YY3)”. “Sivrihisar'ın konumu bir kere çok güçlü aslında (SA4)”. “...Güçlü yönü olarak mesela konumunu

sayabiliriz. Çünkü pek çok noktaya entegre edilebiliyor gibi. Eskişehir ile Ankara'nın tam ortasında (SA5)". "...konumu en güçlü yönü (TR4)".

"Bakın Sivrihisar konum olarak tam Nasreddin hocanın dediği gibi Türkiye'nin merkezinde. Antalya 400 km, İzmir 400 km, İstanbul 400 km, Kayseri 400 km. Bakın bir merkez. Ankara 150 kilometre, Afyon 100 kilometre Bursa 200 kilometre. Böyle bir ilçe bulabilir misiniz? (STK5)".

"Konum olarak ulaşılabilirlik açısından gerçekten avantajlı bir yer diye sayabilirim Sivrihisar'ı. Yani karayolu ulaşım açısından bahsediyorum bunu. Çünkü Ankara, Eskişehir yolu üzerinde hemen böyle Eskişehir'den Ankara'ya giderken sağa sapıp hemen bir kilometre sonra ilçe merkezine girebiliyorsunuz (TR2)".

"...güçlü yönü konumu diyebilirim. Hem Ankara'ya, hem Eskişehir'e, hem Afyon'a yakın aslında çok güzel bir kavşakta yer alıyor (TR5)". "...iyi bir konuma sahip (T3)". "Konumu çok değerli bir noktada. Bir çok bölgeye gidiş noktalarında bulunuyor. İzmir olsun, Ankara olsun, Eskişehir olsun tam yol güzergâhında bu iyi değerlendirilirse iç turizme çok büyük katkısı olabilir (YH1)".

"Sivrihisar pek çok konuda yerel halkın desteği ile yükselen bir değer olma yolunda ilerliyor. Özellikle kadınların desteğini arkasına alarak gelişmeye devam etmektedir. Buna göre paydaşların yerel halkın desteğini Sivrihisar'ın güçlü yönleri arasında saydıkları şu sözlerden anlaşılabilir: "Hangi misafirimizi nereye götürürseniz biliyorum ki çok güzel ağırlayacaklar onda hiç şeyim yok. Halkına çok güveniyorum (YY2)". "...yerel halkın o samimiyeti var (T3)". "Güçlü yönü, yerel halkın desteği kendi aralarındaki işbirliği...(T4)". "...Güçlü yönleri yerel halk eğer inanırsa, bir şeyi inanılmaz çabuk benimseyebiliyor...onlara faydalı olacak bir şey olduğuna inandırırırsanız o zaman destekleme potansiyeli var (Ü1)". "burada halkın büyük desteği var...(Ü5)".

Paydaşların bakış açısına göre bozulmamış bir kültüre sahip olması Sivrihisar'ın güçlü yanlarından bir tanesi. Zira İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ilçe olarak düşündüğümüzde tarihi geçmiş açısından zenginliği oldukça değer katıyor denebilir. Paydaşların bu konudaki düşünceleri şu şekilde aktarılabilir: "...güçlü yönleri bozulmamış olması, tarihsel bir süreçten geçmiş olması ve bunu korumuş olması (SA1)". "Güçlü yönleri, kültürel mirası, henüz bozulmamış olması kültürlerini kaybetmemiş olması (T1)". "...daha henüz bozulmamış bir kültürü var (T3)". "kültürel zenginliğin çok olması...(MY1)".

Paydaşlara göre Sivrihisar'ın coğrafi işaretli ürünlere sahip olması da güçlü yönleri arasında yer almaktadır. Bu konudaki paydaş düşünceleri şöyle aktarılabilir: "...coğrafi işareti olan ürünleri oldukça fazla olduğu için bunlar hep artı onlar için (STK4)". "...coğrafi işaretli ürünleri var (T3)". "...coğrafi işaretleri aldık, çalışmalarımız devam ediyor (YY1)".

Sivrihisar'ın zayıf yönlerine yönelik paydaş görüşlerine bakıldığında yanıtların Sivrihisar'ın alt ve üst yapı yatırımları konusunda eksik olduğu konusunda yoğunlaştığı söylenebilir. Buna göre paydaşların bu konudaki görüşleri şu şekildedir: "..bir yandan potansiyel varken bir yandan da altyapı ile ilgili eksiklikler var (MY2)". "Altyapı şöyle yani yerel düzeyde kanalizasyon sistemi, yollar yapılıyor, yeni yeni yapılıyor ama yeterli düzeyde değil. Üst yapıdan bahsederek de üstyapı turizm alanıyla ilgili hiçbir üst yapı yok. Yani bir otel, bir pansiyon (TR2)". "yetersiz arz, altyapı ve üstyapı unsurları...(T3)". "altyapının henüz yetersiz olması yani konaklama ve yeme içme imkânları, onlar henüz yeterli değil (T4)". "...zayıf yönleri altyapının yeterli olmaması birincisi... altyapının eksik olması biraz zayıf kalıyor (SA2)". "Zayıf yönleri altyapısı (TR3)". "Turizme hazır olmayan bir alt yapısı var (TR5)". "dezavantajı, altyapının eksikliği yani eğitim ve kültürel altyapı eksikliği...(Ü5)".

Paydaşlar Sivrihisar'ın kültürel miras açısından oldukça zengin olduğunu ancak tanıtım ve pazarlama konusunda zayıf olduğunu düşünmektedir. Buna göre paydaşların Sivrihisar'ın zayıf yönü olarak değerlendirdikleri tanıtım ve pazarlama eksikliği hakkındaki görüşleri şöyle örneklendirilebilir: "...zayıf yönü tanıtımın biraz eksik kalması (SA2)". "Başından beri bahsettiğimiz ilk zayıf yönü tanıtım eksikliği... (T3)". "Tanıtım ve pazarlama eksiklikleri çok fazla...bu da şu anda bir dezavantaj (STK1)". "...biraz daha tanıtım faaliyetleri olmalı (TR3)". "Sivrihisar'ın zayıf yönü, tanıtım eksikliği. Çok fazla tanıtım eksikliği var, kimse bilmiyor (TR4)". "Zayıf yönünün, tanıtım eksikliği olduğunu düşünüyorum. Çabaladıklarının farkındayım ama Sivrihisar'ı parlatacak o tanıtımı henüz başaramadılar (T2)". "...tanıtım eksikliği kesinlikle var (T5)". "...insanların bir yere gitmesi için tanıtımı, pazarlaması ve cezbedici özelliklerin öne çıkartılması gerekiyor. Sivrihisar'da bu bir zayıf yön (Ü4)".

Paydaşlar'a göre Sivrihisar'ın zayıf yönlerinden bir diğeri de Pessinus Antik Kenti'nde kazıların durdurulmasıdır. Daha önce kazı yapıldığını ancak günümüzde

Pessinus Antik Kenti'nin kazılmadığını belirtmişlerdir. Bu konudaki dönütler şu şekilde aktarılabilir: “Zayıf yönleri, Pessinus'u biliyorsunuz ama Sivrihisar'da olduğunu çoğu Eskişehirli bile bilmiyor. O yüzden kazılar devam etmeli (SA1)”. “...Pessinus'u bile görmemişlerdir muhtemelen, kazılar devam etmiyor bu çok büyük bir zayıf yön (SA2)”. “Zayıf yönleri yani turizm gelişmediği için bazı alanları koruyamamışlar. Mesela Pessinus'taki kazı evi öyle boş duruyor. Yani kazılar da devam etmiyor. Gelen bir ziyaretçi orada bilgi alacak birini bulamıyor (TR5)”. “Pessinus Antik Kenti'nde henüz turiste yönelik bir düzenleme yapılmaması zayıf yönü oluyor. Değerlendirilememiş (T4)”. “Pessinus Antik Kenti köyün içerisinde, doğru düzgün bir yolu bile yok, bilinmiyor yani çok önemli değil gibi görünüyor (SA5)”. “Pessinus antik kentini ben hiçbir yerde görmedim. Kazılar belli bir noktaya kadar getirilmiş o kadar. Eğer bir antik kent varsa turist olarak gezmek görmek isterim (T5)”.

Paydaşların Sivrihisar'ın zayıf yönlerine ilişkin üzerinde durdukları bir diğer konunun yeterli istihdam bulunmamasından dolayı yerel halkın büyük şehire göç etmesidir. Yaşanan göç sebebiyle girişimciliğin azalması da önemli ölçüde bir dezavantaj yaratmaktadır. Bu durum paydaşların şu cümlelerinden açıkça anlaşılmaktadır: “biraz Sivrihisar'da girişimciliği bilen gitmiş. Daha fazla girişimci olması gerekir diye düşünürken o kadar girişimci yok (YY2)”. “...Sivrihisar'a özel sektörün bir girişim projesi yok, bir girişimci yok (T1)”. “baktığımızda Eskişehir tüm ilçeleri göç veriyor. İlçelerde çalışma sahası olmayınca ister istemez büyük şehirlere göç etmek zorunda kalınıyor. Gençler artık şehirlerde yaşamak istiyor. Bu büyük bir zayıf yön (YY1)”.

Sivrihisar'ın sahip olduğu fırsatlar konusunda paydaş görüşlerine bakıldığında bulunduğu konum sebebiyle pek çok tur rotasına dâhil edebilme şansı olduğu görülmektedir. Buna göre paydaşların dönütleri şu şekilde aktarılabilir: “Frig Yolu kültür rotası geçiyor. Dolayısıyla Pessinus'tan geçen rotaya yakınlığı nedeniyle bir fırsat olabilir (TR2)”. “rotalara dâhil edilebilirlik açısından böyle bir fırsatı var (T1)”. “en büyük fırsatı Eskişehir'e yakın, Eskişehir turlarına dâhil edilebilme şansı yok yüksek (SA3)”. “Turistler şu anda Eskişehir'i günübirlik ziyaret ediyorken, ileride diyecekler ki iki gün kalalım, üç gün kalalım Eskişehir'e bir gün yetmez. İşte bu bir fırsat. Hemen Sivrihisar burada devreye girebilir, ziyaret edilebilir (TR1)”. “Fırsatlarından biri şu, Eskişehir'i kullanması gerekiyor. Eskişehir trendi de bir gün bitecek. İnsanlar tekrar tekrar

Eskişehir'i görmeye gelmeyecek eminim. Eskişehir'e bu kadar turist gelirken çeşitli rotalar hazırlanıp sunulabilir turistlere (TR4)".

Paydaşlara göre Sivrihisar bir destinasyon olarak benzersiz bir özelliğe sahiptir. Bulunduğu coğrafyada yer alan diğer destinasyonlara göre özellikle tarihi geçmiş açısından ön plana çıktığı görülmektedir. Buna göre paydaşların bu konudaki düşünceleri şöyle özetlenebilir: "Hani benzerleri var ama böyle birebir aynısı şurada çok bilineni var diyebileceğimiz destinasyonlar değil, bu da Sivrihisar içi bir fırsat (TR1)". "Sivrihisar'a benzer bir destinasyon yok (T1)". "Sivrihisar'ın her şeyden önce tarihi geçmişi var, bence etrafındaki pek çok destinasyondan önde (STK5)". "Eskişehir'in aslında İç Anadolu Bölgesi'nin en anıtsal mimari özelliklerine sahip türbesi Alemşâh orada. Eskişehir'de Alemşah'a eşit bir Selçuklu, İlhanlı türbesi yok Sivrihisar'dakine muadil (Ü2)".

"Safranbolu, Odunpazarı, Beypazarı çok benziyor ama ya evlerin arasında ülkemizde çok az sayıda görebileceğiniz saat kulesi yükseliyor bir yerden. Bir yerde muhteşem büyük bir Surp Yerrortutyun Ermeni kilisesi var. Tarihi konakları var manevi değeri çok yüksek. Tarihi camiler var. Alemşâh kümbeti var. Onlar bizim benzer destinasyon dediğimiz Beypazarı'nda, Odunpazarı'nda veSafranbolu'da göremeyeceğimiz şeyler. Ev anlamında bakıyorsak evet ama bir şehir bütünüyle bir şehir olarak konuşuyorsak yani kıyas bile edilemez (SA3)".

Sivrihisar için tehdit oluşturan unsurlardan paydaşlara göre en önemlisi aslında pek çok destinasyon için olduğu gibi pandemi şartlarıdır. Paydaşlar bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirmişlerdir: "...şu anda Sivrihisar'ı en çok engelleyen şey pandemi şartları. Şu anda mesela Sivrihisar'da öncelikle pandemi şartları pandeminin gündemden çıkmasıyla birlikte çok daha yoğun bir turist akınına uğrayacağını düşünüyorum (YY3)". "Dünyada turizmi tehdit eden pandemi gibi bu tarz böyle küresel olaylar bir tehdit olabilir Sivrihisar için (TR1)".

"en büyük tehditi şu andaki pandemi koşulları olabilir çünkü şey burada bir otel olmayacağını varsayarsak otel hijyeninin sağlanamayacağı ev turizminde ne kadar güvenilir olur. Hani pandemi koşulları bunu etkileyecektir diye düşünüyorum. Yani turist profili olarak da üst segment var. Kalmak istemeyecektir tarih için kalsa bile hani oranın dokusu için kalmış olsa bile şimdi bu pandemi koşullarında korkabilirler. Yani çünkü yemeklerde de bildiğim kadarıyla şu da bir tehdit. Şimdi orada bir çok fazla restoran alternatifi yok. Turistler için büyük bir tehdit diye düşünüyorum. Yani bu pandemi koşulları onlar için önemli bir tehdit (T1)".

Paydaşlara göre ulaşım alternatifleri açısından Sivrihisar'ın bir havayolu ve demiryolu ulaşımının olmaması Sivrihisar için önemli bir tehdit unsurudur. Bu konuya ilişkin dönütler şu şekilde örneklendirilebilir: "Demiryolu ve hava yolu ulaşımının olmaması büyük bir tehdit. (TR2)". "...demiryolu ulaşımı olsaydı iyi olurdu. Çünkü Polatlı'dan başlıyor Eskişehir'e

geliyor. Aslında bir bağlantı kurulabilirdi. Öyle bir şey olsa çok ciddi atılım gösterir yani bir anda parlayabilir, yüksek hızlı tren ile birlikte (SA1)”. “...otoyolun kenarından geçmesi, demiryolunun arkasından geçmesi falan biraz göz ardı etmiş. Bu turizm açısından büyük bir tehdit (Ü2)”.

Paydaşlar gözünden Sivrihisar’da yapılacak mimari değişiklikler tehdit oluşturabilecek bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu düşüncesi destekleyen görüşler şu şekildedir: “Sahip olunan mimari dokuyu korumak önemlidir. Kaliteyi ve niteliği koruyabilmek önemlidir. Bu yapılmazlarsa bir tehdit oluşabilir (STK4)”.

“Tehditler yapısal mimarideki değişkenler olabilir. Yani işte ben atıyorum çıktığım zaman saat kulesindeki terasta sadece çatıları bir ölçüde görüyorum mesela. Çok hoş bir görseli var siz de biliyorsunuz oraya kaç tane bina falan dikersenizmesela bu görüntü kaybolacaktır. Yapılar ya kentteki mimarideki değişiklikler diyebiliriz (SA1)”.

4.2.5. Turizm gelişimine yönelik öneriler

Paydaşların Sivrihisar’da turizmin gelişimine yönelik önerilerini belirlemek amacıyla sorulan, “*Sivrihisar’ın hedef kitlesi kimler olmalıdır?*” ve “*Sivrihisar’da hangi turizm çeşitleri geliştirilebilir?*” sorularına verilen yanıtlardan elde edilen kodlar turizm gelişimine yönelik öneriler teması altında toplanmıştır. Turizm gelişimine yönelik öneriler teması altında oluşan alt temalar, kodlar ve paydaşların bu kodları ifade etme sıklıkları, Tablo 4.7’ de verilmiştir.

Tablo 4.8. Turizm gelişimine yönelik öneriler (Tema 5)

Tema 5	Alt Tema	Kodlar
Turizm gelişimine yönelik öneriler	Sivrihisar’ın hedef kitlesi	• Kültür turisti (28) • Öğrenci grupları (13) • Yabancı turist (12) • Eğitim düzeyi yüksek turist (12) • Yüksek gelirli turist (11) • Niş ve kapalı gruplar (9) • Orta gelirli turist (7) • Üçüncü yaş turisti (7) • Günübirlikçiler (7)
	Sivrihisar’da geliştirilebilecek turizm çeşitleri	• Kültür turizmi (25) • Kırsal turizm (20) • Gastronomi turizmi (17) • İnanç turizmi (14) • Spor turizmi (4) • Sağlık turizmi (1) • Ekoturizm (1)

Turizm gelişimine yönelik öneriler teması altında “Sivrihisar’ın hedef kitlesi” ve “Sivrihisar’da geliştirilebilecek turizm çeşitleri” olmak üzere iki alt tema bulunmuştur. Sivrihisar’ın hedef kitlesi alt teması altında dokuz kod, Sivrihisar’da geliştirilebilecek turizm çeşitleri alt teması altında yedi kod yer almaktadır.

Paydaşlar, bozulmamış bir kültüre sahip olan Sivrihisar’ı gezebilecek turistlerin daha çok kültür turisti olabilecekleri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu düşüncüyü destekleyen paydaş görüşleri şu şekildedir:

“...öncelikle kültür turisti diyorum çünkü kültürel mirastan bahsediyoruz. Görülecek kültürel miras alanları çok fazla ve bu alanlar da birbirine yakın. Bu şekilde kültür turizmine hizmet edebilir. Sivrihisar’ın hedef kitlesi kültür turistleri olmalıdır (TR2)”. “...hedef kitle, kültür turizmine meraklı turistler olmalı... (T1)”. “Kültür turistleri ama sadece bu turistlerle sınırlandırmamak lâzım (T3)”. “...kültür turistleri gelmeli ve gerçekten belli bir turizm bilincine sahip olmalılar...(SA5)”. “hedef kitlesi kesinlikle kültür turistleri olur çünkü en çok işte ön plana çıkan da çıkarılacak bir yer orası (Ü1)”. “...geleneksel kültür meraklılarına hitap eder (Ü4)”.

Sahip olduğu tarihi kaynaklarla özellikle öğrenci gruplarına yönelik bir destinasyon olarak konumlandırılabilir potansiyele sahip olduğu konusunda fikir beyan eden paydaşların düşünceleri şu şekilde aktarılabilir:

“...Turizm Rehberliği bölümü öğrencileri için çok uygun. Tarihin pek çok dönemini burada gezebilirler (T2)”. “...turizm eğitimi alan öğrenciler ve üniversite öğrencileri gezebilir. Çünkü tarih çok eskilere gidiyor (T4)”. “Mimari okuyan mimarlık öğrencilerine hitap eder (Ü4)”. “...ilköğretim öğrencilerine Cumhuriyet tarihini işlerken getirin çocukları görsünler yani hem balmumu heykelleri, hem o ambiyansı, o havayı. Öğretmen orada anlatsın. Yakın tarihimizin en güzel örneklerinden biri (YH1)”.

Paydaşlardan bazıları ise Sivrihisar’ın sahip olduğu bozulmamış kültürün özellikle yabancı turistlerin dikkatini çekeceğini düşünmektedirler. Bu ifadeler şöyledir: “...yabancı turistler de gelebilir. Bir Ermeni kilisesi, Pessinus zaten Friglerin dini başkenti... yabancılara daha çok hitap eder gibi (YY3)”. “Bir defa yabancı turistler hedef kitemiz (STK5)”. “...yabancı turistlerin gelmesi için belki de kilisenin orada bir ibadete açılması lâzım (Ü5)”.

“Bence yabancı pazara hitap etmeli kesinlikle yani çünkü açıkçası bir yerli misafirin gözlemlemesi ile onların gözlemlemesinin çok farklı olduğunu bir iki grupta bunu yaşayarak

gördüm ve çok da şaşırtıcı bir sonuçu bizim için. O zaman dedik ki biz aşınayız bu tarz yapılara çok daha iyileri de var ülkemizde ama yabancılar çok daha farklı bakıyorlar, dolayısıyla sanki önce biraz daha yabancıya yönelik olmalı gibi ama tabi o sürece ulaşana kadar da iç pazarla desteklenmeli (SA1)”.

“Sivrihisar’ın hedef kitlesi, Türkiye’de her yeri gezmiş Akdeniz’e çok gittim, Karadeniz’e gittim, Ege’yi gezdim diyen kişiler. Yani Türkiye’nin her yerini bitirmiş, gezmeyi seven gerçekten de belli bir eğitim seviyesinin üzerindeki kişiler. Genelde memur emeklileri, ekonomik durumları yüksek (SA5)”.

Paydaşların Sivrihisar’da geliştirilecek turizm çeşidi konusunda en çok tekrar edilen turizm çeşidinin kültür turizmi olması şaşırtıcı değildir. Zira kültürel mirası ile ön plana çıkan bir destinasyonda kültür turizminin geliştirilmesi yerinde bir pazarlama faaliyeti olacaktır. Bu kapsamda paydaşların kültür turizmine ilişkin verdiği yanıtlar şu şekildedir:

“...kültür turizmi yani Sivrihisar gerçekten tarihi yönden olsun kültür yönünden olsun, gerçekten öne çıkarılabilecek zenginlikleri çok (MY1)”. “Kültür turları, bence kültür en uygunu çünkü sahip olduğu mimari eserlere baktığımızda hem de nelerle ön plana çıkıyor diye baktığımızda bence kültür (SA5)”. “Kültür turizmi, tamamen kültür turizmine yönelinebilecek bir yer orası...(T5)”. “...kültürüyle bir pırlanta değerinde ve kültür turizmine uygun (Ü2)”.

Paydaşların Sivrihisar’da geliştirilmesini önerdikleri bir diğer turizm çeşidi kırsal turizmdir. Özellikle Sivrihisar’ın sahip olduğu doğal ve kırsal alanlar dikkate alındığında, kırsal turizm faaliyetleri yapılabilir. Buna göre paydaşların bu konudaki fikirleri şu şekildedir:

“Bence kırsal turizm olabilir. Yani burada yöre halkının buna alternatif yaratması çok önemli. Oradaki yöresel ürünlerin gün yüzüne çıkartılması kesinlikle kırsal turizmle ilerleyebilir (SA1)”. “Valla kırsal turizm, doğa turizmi olur işte bu kuş cennetinden dolayı (TR5)”.

Özellikle sahip olduğu coğrafi işaretli ürünlerle gastronomi turizm potansiyeli açısından zengin olan Sivrihisar, paydaşlar tarafından gastronomi turizmine uygun görülmüştür. Bu konudaki paydaş dönütleri şu şekilde sıralanabilir:

“...gastronomi turizmi yönünden olsun gerçekten öne çıkarılabilecek zenginlikleri çok (MY1)”. “...gastronomisiyle öne çıkmalı (SA1)” “. Bilhassa gastronomi turizmi ile ilerleyebilir düşünüyorum (STK1)”. “Oraya gastronomi turizmi olabilir.

Çünkü başarılılar (T2)”. “...günübirlik bir gastronomi rotası içerisinde bir yer olabilir orası (T5)”.

“...manevi şahsiyetleri çok fazla bu manada inanç turizmine yani açık yani bu şu anda Aziz Mahmud Hüdayi Hazretleri'nden, Yunus Emre Hazretlerinden, Nasrettin Hocasından, Hızır Bey'den, Selmanı Farisi'den, Tayyari Cafer'den, bunun haricinde yine bir sahabe kabri burada Şeyh Abdulhâk isminde yani buraya gelen insanlarımızı çok sayıda ziyaret edebileceği hem kabir manasına hem yaşadıkları yer manasında çok yer var (YY3)”.

“...inanç turizminde de çok başarılı. Pessinus bildiğiniz bir inanç merkezi. Yani Pessinus'tan başlanarak Kybele tapınımı gibi kaç tane bir arada düşünürsek değil mi? Kibele tapınımı Roma dönemi Kibele tapınımı. Ondan sonra tabii bakın Müslümanlık, Hristiyanlık, Yahudilik daha ne olsun. Bence harika bir çekim merkezi...(T2)”.

“Eko turizm gibi düşünüyoruz. Kooperatifimizde görev alan kadınlarımızı konaklamalı Sivrihisar'a davet edip kadınlara sepetleri vereceğiz köy yumurtalarını kendileri toplayacaklar, sütü kendisi sağan olacak, işte domatesi biberi tarladan kendileri toplayacaklar. Orada kendi topladıkları ürünlerle pişen gözlemeyi yiyecekler. Kendileri yumurtalarını kıracaklar orada güzel bir kahvaltı yapılacak. Aynı zamanda tarladan o işte ağılardan topladıkları kendi ürünlerini satın alıp gidebilecekler. Böyle tamamen doğal bir köy hayatını yaşayıp gidebilecekler. Böyle bir planımız da var önümüzdeki dönemde (STK2)”.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmada, Sivrihisar’da kültürel mirasın turizm amaçlı kullanılmasında destinasyon paydaşlarının rolünün belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda veri toplama sürecinde ilk olarak doküman analizi yapılmış daha sonra amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenen 35 farklı paydaşla görüşme yapılmıştır. Sivrihisar ilçesine ilk ziyaret 2016 yılının Haziran ayında TUREB ve ANRO iş birliği ile düzenlenen “Eskişehir ve Çevresi Profesyonel Rehber Uzmanlık Programı” vasıtasıyla olmuştur. Daha sonrasında ise akademik ve turist rehberi bakış açısı ile saha ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretler sırasında yerel halk, esnaf ve turistler ile etkileşimde bulunularak, Sivrihisar bir turizm destinasyonu olarak deneyimlenmiştir. Ayrıca her saha ziyaretinde mutlaka Sivrihisar Belediyesi Başkanı Hamid Yüzügüllü, Sivrihisar Belediyesi Kültür ve Sosyal Hizmetler Müdürü Meriç Okur ve Sivrihisar Belediyesi Özel Kalem İlknur Çelik ile görüşmeler, bilgi paylaşımı, fikir alışverişleri yapılmış ve her ziyarette ilçeye yeni bir değer katıldığı gözlemlenmiş ve yeni bir girişimle karşılaşılmıştır.

2018 yılının Ekim ayında Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından 11. Turizm Outlook Konferansı’nın kongre gezisinde Sivrihisar, Seyitgazi ve Frig Vadisi gezdirilmiş ve araştırmacı bu gezide turist rehberliği yapmıştır. Araştırmacı, 2019 yılı Ağustos ayında Eskişehir Valiliği, Anadolu Üniversitesi, BEBKA, THY Seul Ofisi ortaklığında Koreli blogger ve seyahat yazarlarına Sivrihisar’ı gezdirmiştir. Burada Koreli blogger ve seyahat yazarlarının deneyimlerinin oldukça olumlu olduğu gözlemlenmiş, özellikle Sivrihisar’ın kültürel mirasına ilişkin paylaşımlarının oldukça yüksek beğeni ve yorum aldığı görülmüştür. 2019 yılı Ekim ayında yine Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından düzenlenen 20. Ulusal Turizm Kongresi (UTK20) ve 4. Uluslararası Turizm Kongresi (4th International Tourism Congress—ITC2019) konferans gezisi de Sivrihisar ilçesine yapılmıştır. Araştırmacı bu konferans gezisinde de turist rehberliği yapmıştır.

Araştırmacı aynı zamanda 2021 yılının Nisan ayı Turizm Haftası Etkinlikleri kapsamında Anadolu Üniversitesi TV Yapım Merkezi’nden profesyonel çekim ekibi ile birlikte Sivrihisar ilçesinin tanıtımını yapmıştır. Hazırlanan Sivrihisar tanıtım videosu Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi’nin sosyal medya hesaplarında ve resmî YouTube sayfasına yüklenmiştir. Araştırmacı aynı zamanda 2021 yılının Haziran ayında Gönül

Dağı dizisinin tanıtıma olan katkısı vesilesiyle yerli turistler için önemli bir çekim merkezi olduğu düşünülen Sivrihisar'da ANRO üyesi turist rehberlerine “Sivrihisar Pessinus Antik Kenti Info Gezisi’nde turist rehberliği yapmıştır.

Veri toplama sürecinin ikinci aşaması olan veri toplama aşamasında ise özellikle Sivrihisar saha ziyaretleri esnasında yapılan görüşmelerde bütün Sivrihisar paydaşlarının görüşmeye hevesli oldukları ve Sivrihisar’ın turizme açılmasını bekleyen misafirperver bir yerel halka sahip olduğu görülmüştür. Yerel halk paydaşlarında yer alan kadın girişimcilerin gelişimine şahit olmak, bir destinasyonun kültürel mirasının turizm amaçlı kullanımına günbegün şahit olmak araştırmacı için heyecan verici bir deneyimdir.

Bu bölümün ilk alt başlığı olan sonuç ve tartışma alt başlığında betimsel analiz ve içerik analizi uygulanan bulgulara ilişkin sonuçlara yer verilmiş ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda ilgili alanyazında daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarıyla birlikte tartışılmıştır. İkinci alt başlık olan öneriler alt başlığında da sonraki araştırmalara ve uygulamacılara ve ilişkin önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırmaya dâhil edilen Sivrihisar paydaşlarının demografik özelliklerine bakıldığında, paydaşların yaşı 23-65 yaş aralığında değişmektedir. Paydaşlardan 20’si erkek ve 15’i kadındır. Paydaşların akademisyen, kamu çalışanı, esnaf, ev hanımı ve öğrenci gibi farklı mesleklere mensup oldukları görülmektedir. Paydaşların farklı meslek ve yaşlara mensup olması, araştırmada elde edilen sonuçların farklı bakış açılarıyla değerlendirme şansı vermesi sebebiyle önemli olduğu düşünülmektedir.

Nitel araştırma için veri toplama amacıyla destinasyon paydaşlarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen veri, içerik analizi ve betimsel analiz yardımıyla analiz edilerek raporlaştırılmıştır. İçerik analizi sonrası toplamda beş tema ve 13 alt tema elde edilmiştir. Bu kapsamda, Sivrihisar’da kültürel mirasın turizm amaçlı kullanılmasında destinasyon paydaşlarının rolünü belirlemeye yönelik olarak Sivrihisar’ın sahip olduğu turizm potansiyeli, Sivrihisar’ın kültürel mirası, paydaşlar arası ilişkiler, Sivrihisar’ın mevcut durumu ve turizm gelişimine yönelik öneriler ana temalar olarak belirlenmiştir.

Sivrihisar’ın turizm potansiyeli teması altında “turizmle ilgili faaliyetler”, “Sivrihisar’ın turizm gelişim düzeyi” ve “alt ve üst yapı yatırımları” olmak üzere üç alt

tema bulunmuştur. 24 kodun yer aldığı turizmle ilgili faaliyetler alt teması altında en sık tekrar edilen kodun tanıtım ve pazarlama faaliyetleri olduğu görülmektedir. Bu sonucun, Sivrihisar destinasyonu için her paydaşın tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine yönelik yoğun bir çaba içerisinde olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu sonuçla paralel olarak Atsız ve Kızılırmak (2017) tarafından yapılan araştırmada, yerel paydaşların; doğal ve kültürel faaliyetler ile ilgili tanıtım ve pazarlama çalışmaları ve bu unsurların korunması konusunda en dikkat çekici paydaş olduklarını öne sürmüşlerdir. Köroğlu ve Karaman (2014, s. 104) yaptıkları çalışmada bütün destinasyon paydaşlarının doğal kaynakları korunmadaki rol ve sorumluluklarını eksiksiz şekilde yerine getirmesi ve bu amaçla ilgili kesimlere cesaret verme ve teşvik etmenin ne kadar önemli olduğuna vurgu yapan bir sonuç elde etmişlerdir. Aynı şekilde İnanır (2018) yapmış olduğu bir araştırmada turizmle ilgili faaliyetler kapsamında tanıtım, reklam ve pazarlama faaliyetlerinin etkili bir şekilde gerçekleşmesi hususunda paydaşlar arası işbirliği, özel sektöre yönelik tanıtım faaliyeti gerçekleştirme, yöreye ait kültürel mirasın ön plana çıkarılıp tanıtım amacıyla kullanılması ve turist memnuniyeti sağlamak amacıyla alt yapının geliştirilmesine yönelik tanıtım faaliyetleri yapılması konusundaki gerekliliği ortaya koymuşlardır. Dört kodun yer aldığı Sivrihisar'ın turizm gelişim düzeyi alt teması altında en fazla tekrarlanan kodun Sivrihisar'ın keşif aşamasında olduğunu ortaya koyan kod olduğu görülmüştür. Bu durumun Sivrihisar'ın destinasyon yaşam döngüsünde keşif aşamasında yer almasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Alt ve üst yapı yatırımları alt teması altında 37 kod yer almaktadır. Bu tema altında en çok tekrarlanan kodun restoranları çeşitlendirme olduğu belirtilmektedir. Bu durumun Sivrihisar'ın özellikle coğrafi işaretli lezzetleriyle öne çıkması sebebiyle mevcut restoranların zaman zaman eksik kalmasından dolayı ortaya çıktığı söylenebilir. Bu sonuç, Şahin ve Tosun (2019) tarafından destinasyonun gastronomi turizmine yönelik arz kaynaklarının ve gastronomi turizmi potansiyelinin değerlendirilmesinde altyapı, gastronomi aktiviteleri ve gastronomi etkinlikleri ile organizasyonel yapının geliştirilmesine, desteklenmesi ve yönetilmesine yönelik yapılan çalışmada elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Sivrihisar'ın kültürel mirası teması altında üç alt temaya ulaşılmıştır. Bu alt temalardan ilki olan kültürel miras ve turizm ilişkisi alt temasını oluşturan kodların daha çok kültürel miras kaynaklarının turizm çekiciliğine dönüştürülmesi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum özellikle kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımı

açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu sonuç, Uslu ve Kiper (2006) tarafından yapılan turizmin kültürel miras üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmadan elde edilen “yerel kimliğin ve özgünlüğün korunmasında; yerel halkın bu konudaki farkındalığı kadar, gelen turistlerin saygı ve hoşgörülerini ile turizm aktivitelerini organize eden tur operatörleri ve turist rehberleri gibi ilgili partnerlerin sorumluluklarının da aynı derecede önemli olduğu” sonucuyla benzerlik göstermektedir. Kültürel miras ve turizm ilişkisine yönelik yapılan diğer çalışmaların sonuçları değerlendirildiğinde Pekerşen, Güneş ve Seçuk (2019) çalışmalarında elde edilen sonuca göre, araştırmada görüşme yapılan yerel halkın yüksek turizm bilincine sahip olduğu, kültürel miras turizmi ile ilgili olumlu düşüncelere sahip oldukları ve kültürel miras kaynaklarına yönelik tüm koruma faaliyetlerinin yürütülmesi hususunda hassas olduklarını göstermektedir. Ancak bu çalışmalarda elde edilen sonuçtan farklı olarak Çağlar ve Doğan (2018) çalışmalarında Diyarbakır’ın UNESCO Dünya Miras Listesi’nde yer aldıktan sonra, şehrin turizm arz kaynaklarında kayda değer bir gelişme yaşanmadığı ve ilgili paydaşların şehrin turizm imkânlarını geliştirecek herhangi bir çalışma yapılmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Sivrihisar’ın kültürel mirası teması altında yer alan ikinci alt tema Sivrihisar’ın somut kültürel mirasıdır. Paydaşlar Sivrihisar’ın somut kültürel mirasına yönelik 31 farklı somut kültürel miras değerinden bahsetmişlerdir. Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi’nin en büyük Ermeni kiliselerinden biri olması ve anıtsal bir mimari özelliğe sahip olması, çevre düzenlemesi ve bulunduğu konum sebebiyle en çok tekrar edilen değer olması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Bununla birlikte sözü edilen kilisenin girişinde yer alan kutsal üçlü kabartması ile eşsiz bir eser olması da yapıya ayrı bir önem kazandırmaktadır. Sivrihisar’ın kültürel mirası teması altında yer alan üçüncü alt tema ise Sivrihisar’ın somut olmayan kültürel mirasıdır. Bu alt temaya ait 53 farklı değer belirlenmiş ve ilgili alanyazında yer alan sınıflandırmaya göre ayrılmıştır. Buna göre her bir sınıflandırmada öne çıkan somut olmayan kültürel miras değerleri; Nasreddin Hoca, Dövme Sucuk Festivali, Sivrihisar Muska Baklavası ve Sivrihisar İncili Küpesidir. Yöreyle özgül olan bu somut olmayan kültürel miras değerlerinin özellikle coğrafi işaret etiketiyle ön plana çıkarıldığı sonucuna ulaşılabılır.

Paydaşlar arası ilişkiler teması altında yer alan destinasyon paydaşlarının iletişimi alt temasına ilişkin dokuz farklı koda ulaşılmıştır. Buna göre genel anlamda paydaşlar arası ilişkilerin olumlu yönde olduğu ve en sık tekrarlanan kodun Sivrihisar

Belediyesi'nin desteği olduğu görülmektedir. Paydaşlar arası ilişkilerin gelişmesinde ve ev sahipliğinde etkin bir role sahip olduğu görüşünün paydaşlar tarafından da dile getirilmesi Sivrihisar yerel yönetimlerinin çabalarını destekler niteliktedir. Bu sonuçtan farklı olarak Ekin (2004) Antalya'daki turizm paydaşlarının destinasyon rekabetçiliği ile ilgili algılarını belirlemek için bir çalışma yapmıştır. Elde edilen sonuç, paydaşların planlama ve uygulama süreçlerine yeterince katıldığı, paydaşların hiçbir sürece dâhil edilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Daha önce yapılan çalışmalar da paydaşlar arası işbirliğinin eksikliğine yönelik sonuçlara ulaşılmıştır ( izel, Ajanovic ve  akar, 2016; Çamlıca,  elik ve Dedeoğlu, 2017; İnanır, 2019). Benzer sonuçlardan biri de T ren, Kozak ve Demiral'ın 2012 yılında yaptığı araştırmanın sonucuna göre yasalarda yer alan boşluklar yüzünden ve görev tanımlarının net olarak belirlenmemesi yüzünden kültürel mirasın tespit edilmesi, kültürel mirasın onarılması ve korunmasına ilişkin kurumlar arası anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması için gerekli yasal düzenlemelere ağrılık verilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında destinasyon paydaşlarının koordineli olması, aralarında işbirliği sağlanması ve ortak fikir yürütme sürdürülebilir bir destinasyon yönetimi için dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Sivrihisar paydaşlarının tanıtım için büyük öneme sahip turizm fuarlarına beraber katıldıklarını söyleyen paydaş sayısının az olması dikkat çekici bir sonuçtur. Bu tip organizasyonlara beraber katılabilmek paydaşlar arası sinerjiyi canlı tutabilmek açısından önemlidir.

Sivrihisar'ın mevcut durumu teması altında Sivrihisar'ın güçlü yönleri, Sivrihisar'ın zayıf yönleri, Sivrihisar'ın fırsatları ve Sivrihisar'ın tehditleri şeklinde dört alt tema altında incelenmiştir. Bu kapsamda Sivrihisar'ın özellikle en çok tekrarlanan güçlü yönü coğrafı konumudur. Özellikle tarih boyunca kavşak noktasında bulunması, Kral Yolu üzerinde yer alması gibi sebeplerle coğrafı konumunun en güçlü yön olarak bulunması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Coğrafı konumun yanı sıra Sivrihisar'da yerel halkın desteği ve yerel yönetimin çabaları da öne çıkan diğer güçlü yönlerdendir. Bu sonuç da, yerel halk ve yerel yönetim iş birliği yapmasının paydaşlar tarafından takdir edildiğini ve bu ortak çalışmanın Sivrihisar'ın güçlü yönü olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Sivrihisar'ın zayıf yönlerine ilişkin sonuçlara bakıldığında; altyapı ve üstyapı da bulunan eksiklikler, tanıtım ve pazarlama eksikliği ve Pessinus Antik Kenti'nin kazılarının yapılmaması  ne çıkan kodlar olarak belirlenmiştir. Sivrihisar'ın destinasyon

yaşam döngüsünün keşif aşamasında yer alan bir destinasyon olması sebebiyle alt ve üst yapı da eksikliklerinin olması doğal karşılanabilir. Ancak tanıtım ve pazarlama eksikliği hususunda ortak bir proje yürütülerek, tüm paydaşların bu konuda birlikte hareket etmesi sağlanabilir. Özellikle Pessinus Antik Kenti kazılarının devam etmemesi Sivrihisar'ın bir diğer zayıf yönüdür. Sahip olduğu köklü tarihiyle Pessinus Antik Kenti kazılarının devam etmesinin ilçeye katma değer katacağı düşünülmektedir. Bu kaynağın değerlendirilmemesi paydaşlar tarafından zayıf bir yön olarak değerlendirilmiştir. Paydaşların yanıtlarına göre, Sivrihisar'ın sahip olduğu fırsatlardan öne çıkan kodlar; tur rotalarına dâhil olma, turizm ile refahı artırma ve Ermeni Kilisesi'nin değerlendirilmesidir. Buna göre Sivrihisar'ın tur rotalarına dâhil edilerek turizm hareketlerinin artırılması hedeflenebilir. Turizm hareketlerinin artırılmasıyla birlikte de refahın artırılması sağlanabilir. Ayrıca Ermeni Kilisesi, mevcut mimari bütünlüğünün ve yapısını bozmayacak şekilde kültür merkezi, sergi alanı ve çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılması Sivrihisar için değerlendirilebilecek fırsatlardan biri olarak görülmektedir. Sivrihisar'ın tehditlerine bakıldığında ise tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi şartlarının en çok tekrar edilen tehdit olduğu görülmektedir. Bu kodun devamında öne çıkan kodlar; sürdürülebilir olmayan turizm hareketliliği ve Sivrihisar'ın demiryolu bağlantısının olmamasıdır. Hâli hazırda keşif aşamasında olan Sivrihisar destinasyonu için planlı bir turistik gelişme hedeflenmemesi ve sürdürülebilir bir turizm anlayışı benimsenmemesi Sivrihisar tehdit yaratabilir. Destinasyonu oluşturan unsurlardan biri olan erişilebilirlik açısından, Sivrihisar destinasyonunun tehditlerinden biri de demiryolu bağlantısının olmamasıdır. Paydaşlardan elde edilen verilerin analiz sonuçlarına göre demiryolu bağlantısının olmaması Sivrihisar'ın turistik gelişmesi için tehdit oluşturduğu söylenebilir.

Turizm gelişimine yönelik öneriler teması altında iki alt tema yer almaktadır. Bunlar; Sivrihisar'ın hedef kitlesi ve Sivrihisar'da geliştirilebilecek turizm çeşitleridir. 9 kodun yer aldığı Sivrihisar'ın hedef kitlesi alt teması altında öne çıkan kodlar; kültür turisti, öğrenci grupları ve yabancı turistlerdir. Bu sonuçlar, Ersun ve Arslan'ın (2015) turizm destinasyonlarında pazarlama konusunda destinasyonun turistik bir ürün hâline getirilmesi ve destinasyon pazarlamasında strateji belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik taşımaktadır. Bu açıdan, hedef kitle için planlanan deneyim; konaklama ve yeme içme işletmeleri, ulaştırma hizmetleri, alışveriş ve eğlence

merkezleri ve çekicilik merkezlerini içermektedir. Tüm bu bileşenler; aslında turistik ürünün bileşenleridir. Köroğlu ve Yağcı (2018), belediyelerin logolarının doğal ve kültürel miras unsurları açısından çözümlenmesi için yaptıkları çalışmada şehirler için oluşturulan logolarda, kültürel değerlerin ön plana çıkarıldığını ve yabancı ülkelerin birbirlerini, sahip oldukları kültürel değerler yardımıyla tanıdığını ve bu değerlerle karşılaştıklarında akılda kalan şeyin o destinasyonun kültürel değerleri olduğunu vurgulamışlardır. Bu noktada özellikle Sivrihisar Belediyesi'nin logosunda yer alan Nasreddin Hoca figürünün Sivrihisar'ın kültürel mirasına yaptığı atıfla ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Bu logonun Sivrihisar ile ilgili diğer tanıtım ve reklam faaliyetlerinde de kullanılması destinasyon markalaşması açısından önemlidir.

Bu noktada hedef kitlenin belirlenmesi başarılı bir pazarlama faaliyeti yürütülmesi açısından önemlidir. Hedef kitlenin yanı sıra Sivrihisar'da geliştirilebilecek turizm çeşitlerine bakıldığında ise paydaşların öne çıkan turizm çeşitleri kültür turizmi, kırsal turizm ve gastronomi turizmidir. Sivrihisar'ın sahip olduğu kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda bu turizm çeşitleri üzerinde yoğunlaşılması yerinde bir sonuçtur. Buna göre pazarlama faaliyetleri kapsamında planlama yapılırken, bu turizm çeşitleri kapsamında planlamalar yapılması sürdürülebilir bir turistik gelişme açısından önem taşımaktadır. Bu sonuç Ongun, İnanır ve Kiliç (2019) kültür turizmi ve kırsal turizmde önemli bir yere sahip olan Ağlasun'un sahip olduğu yerel gastronomik ürünleri yerel halkın bakış açısı yardımıyla inceleyen araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Buna göre, sahip olduğu zengin kültür ve kültür turizmi ve kırsal turizm potansiyeline sahip Ağlasun yöresi mutfağının coğrafi işaretli ürünler yönüyle zengin olduğunu sonucu elde edilmiştir. Tıpkı Ağlasun gibi Sivrihisar da sahip olduğu coğrafi işaretli lezzetlerle ön plana çıkmaktadır.

5.2. Öneriler

Elde edilen araştırma sonuçlarının Sivrihisar paydaşlarının görüşlerini ortaya çıkarmak için faydalı olduğu ifade edilebilir. Sivrihisar'da kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımında destinasyon paydaşlarının rolünün belirlenmesi, turistik gelişmenin planlı bir şekilde yürütülmesi açısından önemlidir. Özellikle Sivrihisar'ın bundan sonraki süreçte turizm pazarında kendini ne şekilde konumlandıracağı, sahip olduğu kültürel

mirasına ilişkin pek çok bulguya rastlanmıştır. Bu kapsamda her bir Sivrihisar paydaş grubuna yönelik öneriler aşağıda ayrı ayrı yer almaktadır.

Merkezî ve yerel yönetime yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- 2016 yılından beri UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan Sivrihisar Ulu Camii için ana listeye başvuru için gerekli prosedür yerine getirilmelidir.
- Sivrihisar'a alt ve üst yapı ile ilgili turizm planlaması dâhilinde daha fazla turizm yatırımı çekilebilir.
- Eskişehir merkez ve Sivrihisar bağlantısı güçlendirilmeli ve artırılmalıdır.
- Eskişehir'in merkez ilçeleri olan Odunpazarı ve Tepebaşı ilçelerinde Sivrihisar'a yönelik tanıtım ve reklamlara yer verilmelidir.
- Sivrihisar'ın sahip olduğu kültürel miras değerleri üzerinden kaynak durumunda olan değerleri turizm çekiciliğine dönüştürebilmek için turizm paydaşları bir araya getirilerek ortak bir çalışma yapılabilir.
- Sivrihisar'ın konumunu kullanarak tur rotalarına dâhil edilebilmesi için TUREB, ANRO ve TÛRSAB ile işbirliği yapılarak info turlarına sponsor olunabilir.
- Merkezî ve yerel yönetimler Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvuru yaparak Sivrihisar'ın turist rehberliği uygulama gezisine dâhil edilmesi sağlanabilir.
- Sivrihisar'ın tanıtılmasında önemli role sahip olan turist rehberleri davet edilerek bilgilendirme yapılabilir.
- Sivrihisar denildiğinde tüm paydaşların bahsetmeden geçmediği Nasreddin Hoca ile ilgili çalışmalara ağırlık verilerek çekirdek ürün oluşturulması ve bu değerın tanıtım ve pazarlamada daha somut bir şekilde değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Eskişehir merkezde Sivrihisar ile ilgili daha fazla tanıtım yapılarak Eskişehir'i ziyaret eden günöbirlikçiler Sivrihisar'a yönltiler.
- Yerel halkı yapılan çalışmalara dâhil etmek amacıyla ilgili kişi ve kurumlarla görüşölerek turizm eğitimi verilebilir.
- Sosyal medya üzerinden tanıtım yapmak için takipçi sayısı fazla olan blogger ve influencerları ilçeye davet ederek tanıtım faaliyetleri artırılabilir.

- Coğrafi işaretli ürünlerin sayısı artırılarak tanıtım faaliyetlerinde kullanılabilir.
- Belediyelerin de desteğiyle turizm işletmelerine yönelik girişimcilik faaliyetlerini artırmak amacıyla yöresel yemeklerin ikram edilebileceği ve sunulabileceği restoranların açılması için teşvikler verilebilir.
- Sivrihisar'ın tarihi ve kültürel dokusuna uygun konaklama tesisleri açılması yatırımlar teşvik edilebilir.
- Pessinus Antik Kenti'ni canlandırmak amacıyla buradaki kazı evi yeniden düzenlenmeli ve Kazı Evi'ndeki eserleri korumak için mutlaka bir bekçi görevlendirilmelidir.
- Sivrihisar'da yer alan dinlenme tesislerine tanıtıcı reklamlar yerleştirilerek oraya uğrayan insanlara tanıtım yapılabilir.
- Sivrihisar'ın henüz keşif aşamasında ve bozulmamış bir destinasyon olması sebebiyle “Yavaş Şehir” Cittaslow olarak değerlendirilerek, ilgili kurumlara başvuru yapılabilir.
- Somut olmayan kültürel miras kapsamında özel bir köpek türü olan Akbaş Köpeği'ne ilişkin festival düzenlenebilir.
- Sivrihisar'da yer alan tarihi konaklar ve müzelere deneyim unsurları eklenerek ziyaretçilerin ilgisi canlandırılabilir.
- Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi tarihi dokusuna zarar vermeden çeşitli amaçlarla kullanılabilir.
- Doğa ve spor gruplarına yönelik olarak Balıkdanı Kuş Cenneti'ne gerekli alt ve üst yapı çalışmaları yapılarak mevcut bir kaynak turizm çekiciliğine dönüştürülebilir.
- Merkezi ve yerel yönetimlerin yaptıkları girişimlerin oldukça başarılı olduğu ancak paydaşlar arası işbirliğinin sağlanması hususunda yaşanan aksaklıkların giderilmesi amacıyla tüm paydaşların bir araya toplanarak görüşmeler planlanmalıdır.

Sivil toplum kuruluşlarına yönelik olarak öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Yerel halka katkı sağlayarak çalışmalara liderlik edilebilir. Sahip olunan kültürel miras değerleri üzerinden yerel halk ve merkezî ve yerel yönetimler arasında bağlantı kurulabilir.
- Sivil toplum kuruluşları özellikle somut olmayan kültürel miras açısından Sivrihisar'a özgü gelenek görenekleri, yöresel kıyafetleri ve yöresel mutfağı ön plana çıkaracak projeler yürütebilir.
- Sivil toplum kuruluşlarının özellikle kadın girişimcileri destekleyen projeler ve işbirlikleri sağlaması daha sürdürülebilir bir turizm faaliyeti için uygun ortamın oluşturulmasını sağlayabilir.
- Yapılan saha ziyaretleri, gözlemler ve görüşmeler sonucunda Sivrihisar'ın turizm gelişiminde ihtiyacı olan kıvılcımın sivil toplum kuruluşları ile sağlanacağı düşünülmektedir. Bu sebeple Sivrihisar'ın kültürel mirasının turizm amaçlı kullanımında yerel halk ve merkezi ve yerel yönetim arasında köprüyü kuracak olanlar sivil toplum kuruluşları paydaşlarıdır. Bu sebeple Sivrihisar'ın sürdürülebilir bir turistik gelişim göstermesi için sivil toplum kuruluşlarının gönüllü olması tavsiye edilebilir.

Seyahat acentalarına ve turist rehberlerine yönelik öneriler:

- Öncelikle Eskişehir'in yerel halkı TÜRSAB belgeli araçlar ve çalışma kartına sahip turist rehberleri ile Sivrihisar'ı gezmelidir.
- Sivrihisar'ın tur rotalarına dâhil edilmesine yönelik olarak Sivrihisar'ın turizm potansiyeli değerlendirilmelidir. Eskişehir'de turist rehberliği yapanlar, gününbirlik rehberlik hizmeti verdikleri acentalara Sivrihisar ve Eskişehir'i kapsayan konaklamalı tur önerebilir. Bu öneriler, konaklama işletmelerindeki düşük geceleme sayısına da çözüm olabilir. Bu kapsamda araştırmacı tarafından oluşturulan 1 gece konaklamalı Eskişehir-Sivrihisar Tur Programı Ek-2'de yer almaktadır.
- Seyahat acentaları yetkilileri ve turist rehberleri sosyal medya üzerinden Sivrihisar'la ilgili paylaşımlar yaparak Sivrihisar'ın bilinirliğini artırmaya yönelik paylaşımlar yapılabilir.

- Sivrihisar'ın bazı önemli fiyat avantajları kullanılarak, ulaşım kolaylığı kullanılabilir. Ankara ve Eskişehir'in tam ortasında ve aynı zamanda yine Afyon'a ve İzmir'e bağlantı noktası ulaşım anlamında avantajı kullanılabilir. Diğer destinasyonlarla entegre olabilecek bir lokasyon olması sebebiyle İzmir'den kalkan bir araç Sivrihisar'la beraber Ankara yapabilir. Ankara'dan çıkan bir grup Sivrihisar'dan Eskişehir'e devam edebilir.
- Sivrihisar'ın sahip olduğu kültürel miras değerleri ön plana çıkarılarak kültür turları düzenlenebilir.
- Gönül Dağı dizisinin elde ettiği başarı kullanılarak dizinin çekildiği film platosunda rotalar oluşturularak Gönül Dağı turları pazarlanabilir.
- Kültür turistlerine yönelik olarak pazar bölümlendirme yapılmalı ve pazarlama faaliyetlerine yönelinmelidir.
- Özellikle dış pazara yönelik olarak kapalı gruplara ulaşarak Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi'ne ayine gelen turistlerle etkileşim yaratılabilir.
- Geçmişte ataları buradan göçmüş Ermenilerin bağlı bulundukları dernekleri bulup onları, atalarının doğup Sivrihisar'a getirmek için geziler planlanabilir.

Özel sektör paydaşlarına yönelik öneriler:

- Sivrihisar'da yer alan turizm işletmelerinin bir parçası olan restoranların zaman zaman yetersiz olması, menü içeriklerinin zenginleştirilmesi ve restoranların çeşitlendirilmesi adına yöresel yemeklerin sunulduğu restoranlar açılabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli şey, bütünüyle yerel mutfak kültürünü yansıtan atmosfere sahip restoranların açılması ve bu konuda girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi gerekir.
- Özel sektöre yönelik diğer bir öneri ise turizm işletmelerinden konaklama tesisleri ile ilgilidir. Sivrihisar'a yapılacak konaklama tesisinin yine sivil mimariye uygun, sürdürülebilir bir anlayışla yapılacak ve hizmet verecek bir konaklama tesisi eksikliği araştırma sonuçlarında açıkça görülmektedir. Buna göre, basit düzeyde, çok katlı endüstriyel bir bina olmayan, organik, yöresel ve butik ve Sivrihisar'ın bozulmamış kültürel mirasını yansıtan, konaklayanlara Sivrihisar'ı daha iyi deneyimleme şansı sunan, deneyim yaşatmanın yanı sıra büyükşehirin gürültüsünden bunalan insanların gelip kalmak isteyeceği bir yatırım yapılabilir.

Böylece kitlelerce insan değil de, yalnızca niş kültür turistlerinin kalmak isteyeceği bir konaklama alternatifi de yaratılmış olunacaktır.

Üniversitelere yönelik öneriler şu şekilde aktarılabilir:

- Eskişehir’de yer alan Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi’nin ilgili bölümlerinde görev yapan akademisyenler kendi alanlarına yönelik olarak Sivrihisar’la ilgili projeler yürütebilir, makale ve bildiriler yayınlayabilirler.
- Özellikle yerel halkın da dâhil edildiği araştırmalarla kültürel mirası ön plana çıkaracak çalışmalar yapabilirler.
- Arkeoloji ve sanat tarihi bölümü akademisyenleri, Pessinus Antik Kenti’nin yeniden canlandırılması için ilgili kişi ve kurumlarla iletişime geçebilir.
- İlgili fakültelerin uygun derslerinde Sivrihisar anlatımları yapılabilir.
- Üniversitelerde ders kapsamında özellikle Tarih, Sanat Tarihi, Arkeoloji ve Turizm Fakültesi öğrencilerine yönelik TÜRSAB belgeli araçlarla geziler düzenlenebilir.
- Üniversiteler bünyesinde gerçekleştirilen konser, tiyatro, konferans ve çeşitli kültürel etkinliklerden uygun olanlar Sivrihisar’da yapılabilir.

Yerel halka yönelik öneriler:

- Yerel halkın turizm faaliyetlerinde aktif bir katılım göstermesi sağlanmalıdır.
- Öncelikle yerel halkın turizme hazırlanması için, kültürel miras varlıklarına sahip çıkma ve onları koruma gibi konularda uzmanlar tarafından verilen eğitimlerle bilinçlendirilmelidir.
- Somut ve somut olmayan kültürel mirasın sahipleri olan mülk sahipleri koruma ile ilgili desteklenmelidir.
- Bakım, yenileme ve restorasyonu yapılan somut kültürel miras varlıkları turizm faaliyetleri ile turizm bilinci oluşturularak sürdürülebilir bir turizm hedefiyle korunmalıdır.
- Turizm faaliyetlerinin kültürel miras değerlerine olumsuz etki yapacağı gibi düşüncelere sahip olan yerel halkın aklındaki soruların giderilmesi gerekmektedir.

Yerel halkın düşüncelerini paylaşabilecekleri bir ortam yaratılmalı, ortak akıl çerçevesinde kararlar alınmalı ve uygulanmalıdır.

- İş gücünün büyük çoğunluğu yerel halktan sağlanmalı, onlara turizm eğitimi vererek istihdam yaratılmalıdır.
- Destinasyonda “mekânın sahibi” olan yerel halkın içinde yer almadığı, yerel halkın iş birliğinin olmadığı ve yerel halka sürdürülebilir bir katkı sağlamayan turizm faaliyetlerinin başarılı olma olasılığının düşük olacağı unutulmamalıdır.

Turistler ile ilgili öneriler:

- Sivrihisar tarihi geçmişiyle, sahip olduğu kültürel miras değerleriyle benzersiz bir destinasyon olarak değerlendirilebilir. Sivrihisar daha çok Antalya, Kapadokya, İstanbul, İzmir ve Pamukkale destinasyonlarını daha önce gezmiş ve popüler destinasyonları bitirmiş kültür turistleri için uygun bir destinasyon olarak değerlendirilebilir.
- Günümüzde turistler, ziyaret ettikleri bölgelerin kültürel değerlerini sadece gözlemlemekle kalmayıp, denemek de istemektedir. Halk oyunları, el işçiliği, müzik aletleri, yemekler vb. birçok kültürel unsurun turistlere deneyimlendirilerek pazarlanması mümkündür.
- El sanatlarının imkânlar dâhilinde turistlere öğretilmesi yoluna gidilebilir. Böylelikle turistler somut olmayan kültürel mirası deneyimleme imkânı bulabilirler.
- Turistler asma bahçelerinde bağ bozumu yapabilirler.
- Uygulamalı Kilim Müzesi’nde kilim tezgâhlarında kilim dokuyabilirler.
- Sivrihisar’ın yöresel mutfağını tadabilirler.
- Sivrihisar’da yapılan festival, konser ve çeşitli etkinliklere katılarak yerel halkın açtığı stantlardan alışveriş yapabilirler.

Gelecek araştırmacılar için çeşitli öneriler sunulmuştur. Kültür turizminin ön plana çıkması ile birlikte kültürel sembollere daha fazla yer verilmesi kültürel miras turizminin değer kazanmasına sebep olmuştur. Kültürel miras turizmine yönelik olarak kültürel miras değeri taşıyan turistik ürünlere karşı daha hassas yaklaşılmalı ve yerel halkın bu kapsamda bilinçlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca bir destinasyonun sahip olduğu kültürel mirasa bir kimlik kazandırılmalıdır. Çünkü bu kimlik sayesinde kültürel

mirasın çekicilik boyutu artmaktadır. Turistlerin farklı kültürlere sahip olan destinasyonların kültürel miras ve varlıklarını görme motivasyonuna yönelik olarak Sivrihisar'ın kültürel miras potansiyeli değerlendirilmelidir. Bu kapsamda tüm paydaşların katılım sağladığı bir destinasyon planı yapılmalıdır.

Bir destinasyonda turizm faaliyetlerinde, yerel halk turizmden ne kadar çok gelir elde eder ise turizme o denli yüksek düzeyde sahip çıkacaktır. Bu temel felsefeden hareketle kültürel değerlerin turizme kazandırılması aşamasında yerel halkın çıkarları göz önünde bulundurulmalıdır. Bilhassa el sanatları, yerel mutfak, maniler, türküler, festivaller gibi somut olmayan kültürel miras değerlerinin turizm amaçlı kullanımında, bu değerler ekonomik kazanç unsurları haline dönüştürüldüğünde kaybolma riskinin azalacağı söylenebilir. Ancak kültürel miras unsurlarını turistlerin kullanıma sunma aşamasında ilgili kültürel mirasın orijinalinin korunmasına dikkat edilmelidir. Bir halk oyunu, yemek, el sanatı gibi kültürel unsurlar turistlerin ilgisini çekecek forma dönüştürülmeye çalışılırken orijinal formunu kaybetmemesi için gerekli özen gösterilmelidir. Kültürel miras unsurlarının sunum şekli de önemlidir. Bir kültürel miras ne kadar özenle sunulursa turist tarafından da o kadar değer görecektir. Sıradan ve orijinaline uymayan sunumlar kültürel miras unsurlarının da sıradan ve değersiz algılanmasına neden olacaktır.

Bir destinasyonda yer alan kültürel mirası gerek ilgili alanyazında yer alan çalışmalarla, gerekse görüşme yapılan paydaşlardan alınan bilgilerle net olarak sınırlarını çizmenin mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Bu sebeple, görüşmelere ek olarak araştırmacının araştırma yaptığı destinasyonda gözlem yapmak amacıyla bir süre yaşaması tavsiye edilir. Böylece paydaşlar, özellikle yerel halktan daha derinlemesine bilgiler elde edilebilir. Nitel görüşmeler esnasında konu dışı anlatılara yer veren paydaşlar, nazikçe sorulan soru çerçevesine çekilerek deşifre süreleri kısaltılabilir. Ayrıca elde edilen nitel araştırma verilerinden nicel bir ölçek geliştirilerek daha fazla paydaştan anket yardımıyla veri toplanabilir. Bir destinasyonu her farklı paydaştan tekrar tekrar dinlemek, o destinasyona farklı bir gözle bakma şansı sunduğu için oldukça heyecan vericidir. Bu yüzden gelecek çalışmalarda, bilhassa kültürel miras gibi oldukça hassas bir konuda her paydaşın fikrine başvurarak deyim yerindeyse o destinasyona kuş bakışı bakılması tavsiye olunur. Destinasyondaki bütün paydaşların ekonomik, sosyal ve

Çevresel yönden bozulmaya uğramadan gelecek kuşaklara aktarılabak kültürel mirası korumaları sürdürülebilir bir turistik gelişme için şiddetle tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aas, C., Ladkin, A. & Fletcher, J. (2005). Stakeholder collaboration and heritage management. *Annals of Tourism Research*, 32 (1), 28–48.
- Ahipaşaoğlu, H. S. (1997). *Seyahat işletmelerinde tur planlaması-yönetimi ve rehberliğin meslek olarak seçilmesinin nedenleri üzerine bir uygulama*. Ankara: Varol Matbaası.
- Ainsworth, W. F. (1842). *Travels and Researches in Asia Minor Mesopotamia, Chaldea and Armenia*, Vol. II, London.
- Aktaş, C. A. & Köroğlu, Ö. (2021). Turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün turist destinasyon sadakati üzerine etkisi: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1). 678-703.
- Aktaş, G. (2007). *Turizmde destinasyon pazarlaması*, (Ed. O. İçöz), içinde Genel Turizm, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Alberti, F. G., & Giusti, J. D. (2012). Cultural heritage, tourism and regional competitiveness: The Motor Valley cluster. *City, culture and society*, 3(4), 261-273.
- Altınsapan, E. (1988). *Sivrihisar'da Türk mimarisi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı* (6. baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Argan, M. (2007). *Eğlence pazarlaması*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aslan, F. (2012). Halk bilimsel bir terim olarak "efsane" üzerine bazı dikkatler. *Journal of International Social Research*, 5(23).
- Aslan, M. & Kaya, G. (2004). 1980 sonrası Türkiye'de siyasal katılımı sivil toplum kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 213-223.

- Atsız, O. & Kızılırmak, İ. (2017). Mardin'in Doğal ve Kültürel Çekiciliklerinin Destinasyon Pazarlaması Kapsamında İncelenmesi . *Mukaddime* , 8 (1) , 25-41 . DOI: 10.19059/mukaddime.296624.
- Ayman Güler, B. (2009). *Türkiye 'nin yönetimi: Yapı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bahar, O. & Kozak, M. (2005). *Küreselleşme sürecinde uluslararası turizm ve rekabet edebilirlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 7 (1) , 231-274 .
- Bardakoğlu, Ö. (2011). *Turistik Ürün Bakımından Destinasyonu Planlaması ve Pazarlaması Kapsamında İzmir Turizminin Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Model Çalışması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Basat, E. M. (2013). Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek. *Milli Folklor*, 61.
- BEBKA Raporu, (2012) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/198/sivrihisar-ilce-raporu_1568787875.pdf Erişim Tarihi: 23.10.2021.
- Bengtsson, M. (2016). *How to plan and perform a qualitative study using content analysis*. *Nursing Plus Open*, 2, 8-14.
- Berg, B. L. (2009). *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston: Allyn & Bacon.
- Bertucci, G. (2002). Strengthening local governance in tourism-driven economies. In *Statement prepared for the International Colloquium on Regional Governance and Sustainable Development in Tourism-driven Economies Strengthening. Cancun, QR, Mexico. Pág* (pp. 1-7).
- Blichfeldt, B., Hird, J. & Kvistgaard, P. (2014). Destination leadership and the issue of power. *Tourism Review*, 69 (1), ss.74-86.

- Böke, K. (2009). Örneklem. K. Böke (Editör), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde (s. 103-149). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Braun, E. (2008). City Marketing- Towards an Integrated Approach, Erasmus Research Institute of Management (ERIM), Erasmus University Rotterdam.
- Brookfield, S. (1992). *Ethnographic research methods course notes*. Teachers College, Columbia University.
- Brunt, P., & Courtney, P. (1999). Host perceptions of sociocultural impacts. *Annals of tourism Research*, 26(3), 493–515. DOI: 10.1016/S0160-7383(99)00003-1.
- Bruyere, B. L., Beh, A. W., & Lelengula, G. (2009). differences in perceptions of communication, tourism benefits, and management issues in a protected area of rural Kenya. *Environmental Management*, 43(1), 49–59. DOI: 10.1007/s00267-008-9190-7.
- Bryson, J.M. & Crosby, B.C. (1995). Leadership Roles in Making Strategic Planning Work. (Ed. M. Bryson John). *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*. (pp. 211-227). San Fransisco: Jossey Bass Publishers.
- Buhalis, D. & Fletcher, J. (1995). Environmental Impacts on Tourism Destinations: An Economic Analysis. İçinde H. Coccosis ve P. Nijkamp, *Sustainable Tourism Development*, 3-24, England: Avebury.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future, *Tourism Management*, Vol: 21, p. 97-116.
- Bultan, S. (2019). *Eskişehir ili, Sivrihisar ilçesi, Mavi Han restorasyon önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Burns, P. M. (2004). Tourism planning: A third way?. *Annals of Tourism Research*, 31(1), 24-43.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (17. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Byrd, E. T., Bosley, H.E. & Dronberger, M. G. (2009). Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina. *Tourism Management* 30(5):693-703.
- Byrd, E.T. (2007) Stakeholders in sustainable tourism development and their roles. *Tourism Review* 62(2):6-13.
- Can, E. (2015). Boş zaman, rekreasyon ve etkinlik turizmi ilişkisi. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 1-17.
- Cathy, H. Kara, W. & Kang, S. (2004). Image assessment for a destination with limited comparative advantages, *Tourism Management*, 25(1), 121-126.
- Chen, C. F. & Tsai, D. (2007). “How destination image and evaluative factors affect behavioral intentions?”, *Tourism Management*, Vol: 28, No: 4, p. 1115-1122.
- Chmiliar, I. (2010). Multiple-case designs. in A. J. Mills, G. Eurepas & E. Wiebe (Eds.), *Encyclopedia of case study research* (pp 582-583). USA: SAGE Publications.
- Claerhout, I. ve Devreker, J. (2008). *Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti: Pessinus*. (çev. B. Avunç). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Coffey, A. & Atkinson, P. (1996). *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*. Sage Publications, Inc.
- Cohen, J. (1960). A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement* 20, 37-46.
- Connelly, L. M. (2016). *Trustworthiness in qualitative research*. Medsurg Nursing, 25(6), 435-437.
- Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (2003). Paris: UNESCO. <https://ich.unesco.org/en/convention> Erişim Tarihi: 08.08.2021.
- Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., & Wanhill, S. (1993). *Tourism Principles & Practice*. UK: Pitman Publishing.

- Cooper, C., Scott, N. & Baggio, R. (2009). Network position and perceptions of destination stakeholder importance. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 20(1): 33-45.
- Coşkun, İ. O., & Özer, M. (2014). A reexamination of the tourism-led growth hypothesis under growth and tourism uncertainties in Turkey. *European Journal of Business and Social Sciences*, 3(8), 256-272.
- Coşkun, R., Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. (10. baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2002). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative*. Prentice Hall Upper Saddle River, NJ.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (2. Baskı). USA: SAGE Publications.
- Currie, R. R., Seaton, S., & Wesley, F. (2009). Determining stakeholders for feasibility analysis. *Annals of Tourism Research*, 36(1), 41-63.
- Çağlar, Z. ve Doğan, M. (2018). UNESCO Dünya Miras Listelerinin Turizm Arzına Etkisi: Diyarbakır Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), 455-471 DOI: 10.21325/jotags.2018.293
- Çamlıca, K., Çelik, S. ve Dedeoğlu, B.B. (2017). *Kültür ve Turizmin Kamu Yapılanmasına İlişkin Bir Araştırma*. Kültür ve Turizm Bakanlığı 3. Turizm Şurası Tebliğler Kitabı. 1-3 Kasım 2017, Ankara, 266-273.
- Çekül Vakfı. (2012). Sürdürülebilir Kültür Turizmi İçin Kamu Yerel - Sivil İşbirliği. https://www.cekulvakfi.org.tr/files/dosyalar-haber/_surdurulebilir_kultur_turizmi_kilavuzu.pdf Erişim tarihi: 25.05.2021.
- Çizel, B., Ajanovic, E. & Çakar, K. (2016). “Prerequisites or Effective and Sustainable Destination Governance”. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 27(2): 155-166.

- Çoban, S., Çoban, E., & Yetgin, D. (2021). Şehir Turizminde Faaliyet Gösteren Otellere Yönelik E-Yorumların İncelenmesi: Eskişehir İli Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 542–558.
- Davey, L. (2009). *The application of case study evaluations*. (Çev: Tuba Gökçek). Elementary Education Online, 8(2), 1-3.
- Davidson, R. & Maitland, R. (1997). *Tourism destinations*. London: Hodder & Stoughton.
- Dawson, C. (2016). *Araştırma yöntemlerine giriş*. A. Arı (Çev. Ed: A. Arı). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Demireli, C. & Taşkın, E. (2013). Üniversite öğrencilerinin bulundukları şehre ekonomik katkıları: Kütahya il merkezi örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 321-328.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2008). *Introduction: The discipline and practice of qualitative research*. içinde N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Strategies of qualitative inquiry* (pp. 1–43). Sage Publications, Inc.
- Donaldson, T. & Preston, L. E. (1995). The stakeholder theory of the corporation: concepts, evidence, and implications, *The Academy of Management Review*, 20 (1), 65-91.
- Dorobantu, S., Aguilera, R.V., Luo, J., & Milliken, F.J. (2018). “*Introduction: Contemplating the connections between sustainability, stakeholder governance, and corporate social responsibility*”. İçinde: Dorobantu, S., Aguilera, R.V., Luo, J., & Milliken, F.J. (Eds.), *Sustainability, Stakeholder Governance, and Corporate Social Responsibility*, s. 1-14, İngiltere: Emerald Publishing Limited
- Doxey, G.V. (1975). Theory of visitor-resident irritants, methodology and research inferences: The impact of tourism. In *Sixth Annual Conference of the Travel Research Association*, San Diego, USA.
- Dredge, D. (1999). Destination Place Planning and Design, *Annals of Tourism Research*, 26(4), pp. 772-791.

- Duarte Alonso, A. & Nyanjom, J. (2017). Local stakeholders, role and tourism development. *Current Issues in Tourism*, 20(5), ss. 480–496.
- Ekin, Y. (2004). Turizm Paydaşları Perspektifinden Turizm Gelişimi ve Destinasyon Rekabetçiliği: Antalya Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62, 107-115.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 51-59.
- Endresen, K. (1999). Sustainable tourism and cultural heritage: A review of development assistance and its potential to promote sustainability. Nordic World Heritage Office.
- Er, Ö, & Bardakoğlu, Ö. (2016). Kültürel mirasın sürdürülebilir turizm ürünü çeşidi olarak değerlendirilmesi: Edirne Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 17(2), 95-111.
- Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist metodoloji ve ötesi (3. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ersun, N. & Arslan, K. (2015). Turizmde Destinasyon Seçimini Etkileyen Temel Unsurlar ve Pazarlama Stratejileri. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31 (2) , 229-248.
- Eskişehir Rehberi (2014) . Eskişehir: Eskişehir Valiliği. Erişim tarihi: 23.10.2021, Erişim adresi: <http://www.eskisehirbim.gov.tr/genel/rehber.pdf>
- Fossey, E., Harvey, C., McDermott, F. & Davidson, L. (2002). Understanding and evaluating qualitative research. Australian and New Zealand. *Journal of psychiatry*, 36(6), 717-732.
- Freeman R. E. (1994) The politics of stakeholder theory: some future directions, *Business Ethics Quarterly*, 4 (4), 409–421.
- Freeman, R. E. & Phillips, R. A. (2002). “Stakeholder Theory: A Libertarian Defense”, *Business Ethics Quarterly*, 12/3, 331-349.

- Freeman, R. E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Massachusetts, Pitman.
- Freeman, R. E., Wicks, A. C., & Parmar, B. (2004). Stakeholder theory and the corporate objective revisited. *Organization Science*, 15(3), 364-369.
- Garvare, R., & Johansson, P. (2010). Management for sustainability-A stakeholder theory”, *Total Quality Management*, 21(7), 737-744.
- Genç, V. (2020). Kültürel miras ve turizm ilişkisi. Kültürel Miras ve Turizm kitabı içinde (Eds. M. G m ş ve S.E. Dilek). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Getz, G.(2008), Event tourism: Definition, evolution, and research, *Tourism Management*, 29 (3) 406 (403-428).
- Gibbs, G. R. (2007). *Analyzing qualitative data*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.
- Godfrey, K. & Clarke, J. (2003). *The Tourism Development Handbook: A Practical Approach to Planning and Marketing*, Thomson, Cornwall, s. 66-71.
- Goeldner, C. & Ritchie, B. (2012). *Tourism: Practices, principles, philosophies*. NewJersey: John Wiley and Sons, inc.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1994). *Competing paradigms in qualitative research*. Handbook of qualitative research, 2(105), 163-194.
- G r, S. (2007). * lk  nsandan Selçuklu’ya Anadolu Uygarlıkları ve Antik şehirler*,  stanbul: Alfa Basım.
- Gürkaynak, M. R., & Kasımoğlu, M. (2004). Türkiye’de üniversite-komşu çevre etkileşimi:  şbirliği için bir  n  alışma. *Amme  daresi Dergisi*, 37(3), 147-162.
- Hall, C. M. (2000). *Tourism Planning: Policies, processes, relationships*. UK: Prentice Hall.
- Hall, D. R. (1999). Conceptualising tourism transport: inequality and externality issues. *Journal of Transport Geography*, 7(3), 181-188.
- Hamilton, W.J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, Vol.I, London.

- Hancock, R.D. & Algozzine, B. (2006). *Doing case study research*. New York: Teachers College Press.
- Hardy, A. & Beeton, R. (2001). Stakeholder Perceptions of Sustainable Tourism: Lessons Learnt From A Study in The Daintree Region of Far North Queensland, Australia. Pforr, Christof (Ed.); Janeczko, Ben (Ed.). *CAUTHE 2001: Capitalising on Research; Proceedings of the 11th Australian Tourism and Hospitality Research Conference*. Canberra, A.C.T.: University of Canberra Press, ss. 132-144.
- Harman, S. (2014). Sivil Toplum Kuruluşlarının Turizm Sistemindeki İşlevleri Üzerine Bir İnceleme/A Theoretical Review On Functions Of Non-Governmental Organizations In The Tourism System. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 343-360.
- Haugland, S. A., Ness, H., Grønseth, B. O., & Aarstad, J. (2011). Development of tourism destinations: An integrated multilevel perspective. *Annals of Tourism Research*, 38(1), 268-290.
- Hay, I. (2000). *Qualitative research methods in human geography*. UK: Oxford University Press.
- Howard, P. (2003). *Heritage: management, monuments, and museums: The past in the present*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Howie, F. (2004). *Managing the tourist destination*. London: Thompson Learning.
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15, 1277-1288.
- Inskip, E. (1991). *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach*, Van Nostrand Reinhold.
- İçöz, O. & Başarır, A. (1996). Seyahat ve turizm araştırmalarında anket tekniğinin kullanımı. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(1/2): 14-23.
- İçyer, A. (2010). *Marka kent oluşturma açısından stratejik kent yönetimi* (Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman).

- İlter, F. (1980). Sivrihisar yöresi araştırmaları, *Anadolu (Anatolia)*, XIX (1975-1976), 13-49.
- İnanır, A. (2019). Turistik Destinasyon Yönetiminde Paydaşlar Arası İlişkiler: Göller Yöresi Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3):51
- İnceoğlu, M. 2013. Sivrihisar'da sürdürülebilirlik üzerine üç mimari proje, *e-Journal of New World Sciences Academy NWSA-Social Sciences*, 8 (3), 133-152.
- Jafari, J. (2000). *Encyclopedia of Tourism*. New York: Routhledge.
- Jamieson, W. (2000). The challenges of sustainable community cultural heritage tourism, UNESCO Workshop on Culture, Heritage Management and Tourism in Bhaktapur, 9 Nisan, Nepal, 1-10.
- Jawahar, I.M., & McLaughlin, G.L. (2001). Toward a descriptive stakeholder theory: An organizational life cycle approach, *Academy of Management Review*, 26(3), 397-414.
- Johnson, R.A., & Greening, D.W. (1999). The effects of corporate governance and institutional ownership types on corporate social performance, *Academy of Management Journal*, 42(5), 564-576.
- Jones, E., & Haven, C. (2005). Tourism SMEs, service quality, and destination competitiveness. CABI Publishing.
- Jones, T. M., & Wicks, A. C. (1999). Convergent stakeholder theory. *Academy of Management Review*, 24(2), 206-221.
- Kahraman, N. & Türkay, O. (2004). *Turizm ve Çevre*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kalisch, A. (2001) *Tourism as Fair Trade: NGO Perspectives* (Tourism Concern, London, England).
- Kalyoncu, M., & Yüksek, G. (2020). *Tour Guides as Sustainable Cultural Heritage Tourism Interpreters: The Case of the Odunpazarı Historical Urban Site*, (Eds. İ. O. Coşkun, A. Lew, N. Othman, G. Yüksek, S. Günay Aktaş) içinde Heritage Tourism Beyond Borders and Civilizations (pp. 57-69). Springer, Singapore.

- Karabıyık, N. ve Sümer İnci, B. (2012). Destinasyon pazarlamasında stratejileri ve konumlandırma çalışmalarına kavramsal yaklaşım, *İstanbul Journal of Social Science, Yaz, Sayı: 1*, s. 2
- Karagöz, D. (2019). Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi. (Ed. B. Y. Uçkan) içinde Kültürel Miras Yönetimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karakul, Ö. (2011). An integrated approach to conservation based on the interrelations of tangible and intangible cultural properties. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 28(2). 105-125.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (28. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavak, M. (2019). Frig Yolu'nun turizm ve kültür rotası açısından değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kavak, M. (2020). Frig Kentleri. (Ed. T. F. Çakmak) içinde *Turist Rehberleri için Anadolu'da Antik Kent ve Merkezler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kelly, I., & Nankervis, T. (2001). *Visitor destinations*. John Wiley and Sons Australia, Milton.
- Koç, A. (Ed.). (2014). *Eskişehir'in Somut Olmayan Kültürel Mirası*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Ankara: Sistem Ofset.
- Koç, C. & Koç, A. (2021). Sivrihisar (Eskişehir) Geleneksel Kent Dokusunun Koruma Bağlamında Değerlendirilmesi. *Ege Coğrafya Dergisi* , 30 (1) , 57-72 . DOI: 10.51800/ecd.837251
- Kotler, P. & Armstrong, G. (2003) *Principles of Marketing* International Edition. 10. Baskı, Prentice Hall.
- Kotler, P., Haider, D. H., & Rein, I. (1993). Attracting investment, industry, and tourism to cities, states and nations-marketing places. In *How to Measure the Economic Impact of Mega-events-World Economic Forum Davos*. New York, NY: The Free Press.

- Kotler, P., Jatusripitak, S., & Maesincee, S. (1997). *Ulusların Pazarlanması Çeviren: Ahmet Buğdaycı*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kozak, M. (2014). *Bilimsel araştırma: Tasarım, yazım ve yayım teknikleri*. (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N. (2006). *Turizm Pazarlaması*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N., Kozak, M. A., & Kozak M. (2012). Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köroğlu, A. & Yağcı, P. (2018). Türkiye'deki Şehirleri simgeleyen logoların doğal ve kültürel miras unsurları açısından çözümlenmesi, *Turizm Akademik Dergisi*, 5 (1), 63-85.
- Köroğlu, Ö., & Karaman, S. (2014). Doğaya dayalı turizm faaliyetlerinin gelişiminde toplum temelli doğal kaynak yönetiminin önemi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, 95-106.
- Köroğlu, Ö., Hacıoğlu, N. & Ulusoy, H. (2017). İnanç turizmine yönelik alanlarda ziyaretçi yönetimi çerçevesinde turist rehberlerinin rol ve sorumlulukları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(3).
- Köroğlu, Ö., Ulusoy Yıldırım, H. & Avcıkurt, C. (2018). Kültürel miras kavramına ilişkin algıların metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 5(1), 98-113.
- Kuçak Toprak, G. (2020). *Türkiye'de kentsel sit alanlarında yeni yapı tasarımlarına yönelik bir yöntem önerisi: Göynük, Sivrihisar, Sille*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Kutvan, A. B. & Kutvan, S. A. (2013). Turizm planlamasında destinasyon çekiciliklerinin ölçümü: Bir yöntem yaklaşımı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (11).
- Landis, J.R. & Koch, G.G. (1977) The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics* 33, 159-74.

- Lebe, S. S. (2005). Possible Way of Sustainable Tourism Development in Rural Areas by Innovating its Organisation through Network Management, *Kybernetes: The International Journal of Systems & Cybernetics*, 35(7/8): 1136-1146.
- Leiper, N. (1995). *Tourism Management*. Melbourne: RMIT Press.
- Li, M., Wu, B., & Cai, L. (2008). Tourism development of World Heritage Sites in China: A geographic perspective. *Tourism Management*, 29(2), 308-319.
- Luštický, M. & Musil, M. (2016). Towards a theory of stakeholders' perception of tourism impacts. *Czech Journal of Tourism*, 5(2), 93-110.
- Makopondo, O. B. R. (2002). Collaborative Recreation and Tourism Planning Within A National Park Context: The Process, Stakeholder Identification, and Expected Outcomes, *Proceedings of the 2002 Northeastern Recreation Research Symposium*, 201-207.
- Martini, U. & Buffa, F. (2015). Local networks, stakeholder dynamics and sustainability in tourism. Opportunities and limits in the light of stakeholder theory and SNA. *Sinergie Italian Journal of Management*, 33(Jan-Apr), 113-130.
- McCool, S. F., Moisey, R. N., & Nickerson, N. P. (2001). What should tourism sustain? The disconnect with industry perceptions of useful indicators. *Journal of Travel Research*, 40(2), 124-131.
- Medlik, S. (1991). *Managing Tourism*, England: Butterworth-Heineman.
- Merriam, S. B. & Grenier, R. S. (2019). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education. Revised and Expanded from "Case Study Research in Education."*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. New York: Sage Publications, Inc.
- Negiz, N., & Akman, E. (2011). Yerel Yönetimlerin Turizme Yönelik ve Turizmi Etkileyen Hizmetleri: Olması Gereken-Gerçekleşen Düzleminde Bir

Değerlendirme. *Uluslararası 4. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu ve Göller Bölgesi Değerleri Çalıştayı*.

Nicholas, L. N., Thapa B. & Yong, J. K. (2009). Residents' perspectives of a world heritage site, *Annals of Tourism Research*, 36(3), 390-412.

Nicolaides, P. A. (2015). Tourism stakeholder theory in practice : instrumental business grounds , fundamental normative demands or a descriptive application? *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 4(2), ss. 1–27.

Oğuz, Ö. (2013). Terim olarak somut olmayan kültürel miras, *Milli Folklor*, 100, 5-13.

Olalı, H. (1982) *Turizm Politikası ve Planlaması*, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.

Ongun, U., İnanır, A. & Kiliç, O. (2019). Ağlasun İlçesinin Gastronomi Turizmi Potansiyelinin Belirlenmesi, Kültür ve Kırsal Turizme Entegrasyonu . *Gastoria: Journal of Gastronomy And Travel Research*, IV. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu Özel Sayısı , 805-822 . DOI: 10.32958/gastoria.581700

Öner, Ş. (2005). Katılımcı Demokrasi Açısından Belediye Kanunu. *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar*, 1, 57-87.

Öz, K. (2018). *Eskişehir ili Sivrihisar ilçesi mevcut geleneksel ve yeni kent dokusunun mekânsal kullanım bağlamında biçim grameri analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.

Özdemir, G. (2007). *Destinasyon yönetimi ve pazarlama temelleri İzmir için bir destinasyon model önerisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Özdoğan, O. N. (2014). Sürdürülebilir Turizm ve Kültürel Miras, M. Kozak (Ed.) *Sürdürülebilir Turizm Kavram- Uygulamalar* (ss. 47-60). Ankara: Detay Yayıncılık.

Özlem, D. (2000). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: İnkîlap Yayınevi.

Özoğul Balyalı, T. & Günay Aktaş, S. (2020). Koreli seyahat yazarlarının hikâyelerindeki Eskişehir. *Journal of Tourism Theory and Research* , 6 (2) , 85-102 . DOI: 10.24288/jtr.702449.

- Page, S. (1995). *Urban tourism*. London & Newyork: Routledge.
- Parla, C. & Altınsapan, E. (2016). Sivrihisar Akdoğan Mescidi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 32, s. 1-11.
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation* (No. 4). Sage Publishing.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. SAGE Publications, inc.
- Pekerşen, Y., Güneş, E. ve Seçuk, B. (2019). Kültürel Miras Turizmi Değerlerinin Korunması ve Sürdürülebilirliği Kapsamında Yerel Halkın Tutumu: Cumalıkızık Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3):350-368
- Pike, S. & Ryan, C. (2004). Destination Positioning analysis through a comprasion of cognitive, affective, and conagtive perceptions, *Journal of Tourism Research*, 42: 333–342.
- Pike, S. (2004). *Destination Marketing Organisations. Advances in Tourism Research Series*. Taylor & Francis.
- Pike, S. (2008). *Destination marketing: An integrated marketing communication approach*, Oxford: Elsevier.
- Polat, S. (2014). Turizm Destinasyon Yönetişiminde Kamu Yönetiminin Rolünün Tespiti Üzerine Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Sakarya.
- Rabotić, B. (2014). Special-purpose travel in ancient times: 'Tourism'before tourism?. *Turističko poslovanje*, (14), 5-17.
- Rainisto, S. K. (2003). *Success factors of place marketing: A study of place marketing practices in Northern Europe and the United States*. Helsinki University of Technology.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. (Çev: Mihri Pektaş). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Rasoolimanesh, S. M., Jaafar, M., & Tangit, T. M. (2018). Community involvement in rural tourism: a case of Kinabalu National Park, Malaysia. *Anatolia*, 29(3), 337-350.
- Richards, G. (1996). Production and consumption of European cultural tourism. *Annals of tourism research*, 23(2), 261-283.
- Ritchie, J. B., & Zins, M. (1978). Culture as determinant of the attractiveness of a tourism region. *Annals of tourism research*, 5(2), 252-267.
- Robson, J., & Robson, I. (1996). From shareholders to stakeholders: critical issues for tourism marketers. *Tourism Management*, 17(7), 533-540.
- Saito, H., ve Ruhanen, L. (2017). Power in tourism stakeholder collaborations: power types and power holders. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 31, ss. 189–196.
- Sangle, S., & Ram Babu, P. (2007). Evaluating sustainability practices in terms of stakeholders' satisfaction, *International Journal of Business Governance and Ethics*, 3(1), 56-76.
- Sarma, M. K. (2014). "Towards positioning a tourist destination: a study of north east India", *Asian Journal on Hospitality and Tourism*, Vol: II.
- Saruhan, Ş. C. ve Özdemirci, A. (2011). *Bilim, felsefe ve metodoloji*. (2. baskı). İstanbul: Beta Basım.
- Sautter E. T. & Leisen B. (1999). Managing stakeholders a tourism planning model. *Annals of Tourism Research*, 26/2, 312-328.
- Sayan, Y. (2009). Sivrihisar evleri. İzmir / Türkiye: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Seidman, I. (2006). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences*. Teachers college press.
- Semerciöz, F., Dönmez, D. & Dursun, M. (2008). Relationships between destination management organizations and destination stakeholders a research in regions of

- Marmara, Aegean and Mediterranean in Turkey, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 87-101.
- Sevin, V. (2003). Anadolu Arkeolojisi. İstanbul: Der Yayınları.
- Sheehan, L. R., & Ritchie, J. B. (2005). Destination stakeholders exploring identity and salience. *Annals of Tourism Research*, 32(3), 711-734.
- Sheehan, L., Ritchie, J. B., & Hudson, S. (2007). The destination promotion triad: Understanding asymmetric stakeholder interdependencies among the city, hotels, and DMO. *Journal of Travel Research*, 46(1), 64-74.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for information*, 22(2), 63-75.
- Silverman, D. (2016). *Qualitative research*. Sage Publishing.
- Simpson, M.C. (2008). Community benefit tourism initiatives—A conceptual oxymoron?. *Tourism management*, 29(1), 1-18.
- Stokes, R. (2008). Tourism strategy making: Insights to the events tourism domain. *Tourism Management*, 29(2), 252-262.
- Swarbrooke, J. (1995). *The development and Management of Visitor Attractions*. Oxford: Butterworth Heinemann.
- Şahin, S. Z. & Tosun, C. (2019). Gastronominin Müstakıl Bir Turizm Ürünü Olarak Kullanımına İlişkin Yerel Paydaşların Görüşleri: Hatay Örneği, *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 2(1), 14-28. DOI: 10.33083/joghat.2019.11
- Tekeli, H. (2001). *Turizm pazarlaması ve planlaması*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Texier, C. (2002). Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi (2. Cilt). (çev. Ali Suat). Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Teye, V., Sirakaya, E., & Sönmez, S. F. (2002). Residents' attitudes toward tourism development. *Annals of Tourism Research*, 29(3), 668-688.

- Timothy, D. J. & Tosun, C. (2003). *Appropriate Planning for Tourism in Destination Communities: Participation, Incremental Growth and Collaboration*, in Singh, *Tourism and Host Communities*, Cambridge, MA, USA: CABI Publishing.
- Timothy, D. J. (2021). *Cultural heritage and tourism An Introduction* (2nd edition). Channel View Publications. <https://doi.org/10.21832/9781845417727>.
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2006). Heritage tourism in the 21st century: Valued traditions and new perspectives. *Journal of heritage tourism*, 1(1), 1-16.
- Timothy, D. J., & Nyaupane, G. P. (Eds.). (2009). *Cultural heritage and tourism in the developing world: A regional perspective*. Routledge.
- Timur, S. & Getz, D. (2008). A network perspective on managing stakeholders for sustainable urban tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 20(4), 445-461.
- Tinsley, R.& Lynch, P. (2001). Small tourism business networks and destination development, *International Journal of Hospitality Management*, 20: 367-378.
- Tören, E., Kozak, N., & Demiral, G. N. (2012). Eskişehir'in kültürel miras varlıklarının korunmasında kamu kurumlarının rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 69-88.
- Tsetskhladze, G. (2018). <http://www.eskisehirkulturenvanteri.gov.tr/detay.aspx?ID=25>
Erişim tarihi 23.10.2021.
- Türk Dil Kurumu. (2021). Güncel Türkçe Sözlük, sozluk. gov.tr Erişim Tarihi: 01.03.2021.
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2022). <https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/geographicalRegisteredList/>
Erişim tarihi: 13.01.2022.
- Türkay, O. (2014). *Destinasyon Yönetimi: Yönetim Bilimi Bakış Açısıyla Yaklaşımlar ve Araçlar*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uca, S. & Yüncü, H.R. (2020). Akdeniz turizm destinasyonlarının çevresel performans endeksine (2020) göre ekolojik performansları: Çok boyutlu ölçekleme analizi ile

- bir değerlendirme, *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel* 3(2), 299-310.
DOI: 10.33083/joghat.2020.51.
- Uğur, İ. (2012). *Tarihi kentlerin turizm destinasyonu olarak geliştirilmesi: Safranbolu örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Urlu, N., & Mut, T. (2016). *Sivrihisar nazım imar planı açıklama raporu*, Ortak Proje Ltd.Şti. Eskişehir.
- Uslu, A. ve Kiper, T. “Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı”. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3) (2006):305-314.
- Usta, Ö. (2008). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ülker, E. (2010). *Destinasyon pazarlamasında destinasyon seçimi karar verme süreci üzerine bir çalışma: Bozcaada örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Vanhove, N. (2005). *The Economics of Tourism Destinations*, England: Elsevier.
- Vatan, A., & Zengin, B. (2019). Destinasyon pazarlaması kapsamında Bilecik ili turizminin değerlendirilmesine yönelik paydaş analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 272-288.
- Waligo, V. M., Clarke, J., & Hawkins, R. (2013). Implementing sustainable tourism: A multi-stakeholder involvement management framework. *Tourism Management*, 36, 342-353.
- Wallis, A.M. (2006). Sustainability indicators: Is there consensus among stakeholders?, *International Journal of Environment and Sustainable Development*, 5(3), 287-296.
- Wang, Y., & Bramwell, B. (2012). Heritage protection and tourism development priorities in Hangzhou, China: A political economy and governance perspective. *Tourism Management*, 33(4), 988-998.
- Web: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>, Erişim tarihi:15.03.2021.

- Web: <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-159257/somut-olmayan-kulturel-miras-ulusal-envanteri.html> Erişim tarihi: 24.10.2021.
- Web: <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-51136/nasreddin-hoca-fikra-anlati-gelenegi--the-telling-tradi-.html> Erişim tarihi: 02.01.2022.
- Web: <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-149905/pessinusballihisar-antik-kenti-sivrihisar.html> Erişim tarihi: 24.10.2021.
- Web: <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-156942/alemsah-kumbeti-sivrihisar.html> Erişim tarihi: 08.03.2021.
- Web: <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-156942/alemsah-kumbeti-sivrihisar.html> Erişim tarihi: 28.3.2021.
- Web: <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-157348/yunus-hoca-kumbeti-sivrihisar.html> Erişim tarihi: 15.03.2021.
- Web: <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-157540/hoskadem-camii-sivrihisar.html> Erişim tarihi: 15.03.2021.
- Web: <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-157552/akdogan-mescidi-sivrihisar.html> Erişim tarihi: 15.03.2021.
- Web: <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-157621/hamamkarahisar-camii-sivrihisar.html> Erişim tarihi: 15.03.2021.
- Web: <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-158059/dogan-aslan-mescidi-sivrihisar.html> Erişim tarihi: 15.03.2021.
- Web: <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-70879/termal-turizm---eski.html> Erişim tarihi: 24.10.2021.
- Web: <https://ich.unesco.org/en/convention> Erişim tarihi: 24.10.2021.
- Web: <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/alemsah-kumbeti/> Erişim tarihi: 28.3.2021.
- Web: <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/balik-dami/> Erişim tarihi: 28.3.2021.
- Web: <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/hazinedar-camii/> Erişim tarihi: 15.03.2021.

- Web: <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/nasreddin-hoca-anit-parki/> Erişim tarihi: 28.3.2021.
- Web: <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/sivrihisar-kilim-muzesi/> Erişim tarihi: 24.10.2021.
- Web: <https://sivrihisarkilimmuzesi.com/kilim-cesitleri/> Erişim tarihi: 24.10.2021.
- Web: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/eskisehir/gezilecekyer/kilic-minaresi> Erişim tarihi: 24.10.2021
- Web: <https://www.mynet.com/anadolunun-turkuleri-sivrihisarda-yankilandi-180103949373> Erişim tarihi: 24.10.2021.
- Web: <https://www.sivrihisar.com.tr/gavur-hamami/> Erişim tarihi: 08.08.2021.
- Web: <https://www.sivrihisar.com.tr/heybetli-kale-yazicioglu/> Erişim tarihi: 04.04.2021.
- Williams, J., & Lawson, R. (2001). Community issues and resident opinions of tourism. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 269-290.
- Yıldırım Saçılık, M. & Toptaş A. (2017). Kùltür turizmi ve etkileri konusunda turizm öğrencilerinin algılarının belirlenmesi, *Turizm Akademik Dergisi*, 4 (2), 107-119.
- Yıldırım, A., & şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, B. S. & Günel, Ö. D. (2008). The Importance of Strategic Stakeholder Management in Tourism Sector: Research on Probable Applications, *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 4/1, 97-108.
- Yılmaz, H., & Arıkan, İ. (2015). Turizm ve Ulaştırma. (ed. İ, Arıkan) *Turizm Ulaştırması* içinde. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yin, R. (1984). *Case study research: design and methods*. (3. Basım). California: Sage Publications.
- Youell, R. (1998). *Tourism: An Introduction*, Pearson Education, Longman.
- Yüksek, G. (2014). *Turizm destinasyonları*. Ankara: Detay Yayıncılık

EKLER

EK-1. GÖRÜŞME SORULARI

1. Kaç yaşındasınız?
2. Ne işle uğraşıyorsunuz?
3. Turizmle ilgili faaliyetleriniz nelerdir?
4. Sivrihisar'ın turizm gelişimi hakkında ne düşünüyorsunuz?
5. Sivrihisar, turizm talebini karşılayacak alt ve üst yapı yatırımlarına sahip midir?
6. Kültürel miras turizm ilişkisini geliştirmek için neler yapılmalıdır?
7. Sivrihisar'ın somut kültürel mirasına örnek verebilir misiniz?
8. Sivrihisar'ın somut olmayan kültürel mirasına örnek verebilir misiniz?
9. Sivrihisar'da turizm merkezi olarak paydaşlar arası ilişkilerden bahsedebilir misiniz?
10. Diğer paydaşlarla iletişiminiz hakkında bilgi verir misiniz?
11. Diğer paydaşlarla ortak hareket etme durumunuz hakkında bilgi verebilir misiniz?
12. Sivrihisar'ın zayıf ve güçlü yönleri nelerdir?
13. Sivrihisar'ın fırsat ve tehditleri nelerdir?
14. Sivrihisar'ın hedef kitlesi kimler olmalıdır?
15. Sivrihisar'da geliştirilebilecek turizm çeşitleri nelerdir?

EK-2. 1 GECE KONAKLAMALI ESKİŞEHİR-SİVRİHİSAR TUR PROGRAMI

1. GÜN

Eskişehir

- **Devrim Otomobili:** Türkiye'nin ilk yerli otomobili
- **Kentpark:** Türkiye'nin ilk yapay plajının bulunduğu ve Japon mimarisine göre düzenlenmiş park
- **Porsuk Çayı/Adalar:** Üstünde gondol ve tekne turu yapılabilen ve Sakarya nehrinin bir kolu olan Porsuk çayı etrafında çeşitli cafe ve dükkanların bulunduğu Adalar bölgesi
- **Sazova Bilim Sanat ve Kültür Parkı:**
 - **Masal Şatosu:** Masal şatosunu oluşturan kuleler Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yer alan kulelerdir ve içeride çeşitli masal dinletileri yapılır.
 - **Hayvanat Bahçesi-Su Altı Dünyası**
 - **Korsan Gemisi:** Amerika kıtasının keşfedilmesi sırasında kullanılan "Mayflower" gemisinin replikası
- **Eskişehir Odunpazarı:** 2012 yılından beri UNESCO'nun Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan bölge
 - **Kurşunlu Külliyesi:** 16. Yüzyılda Çoban Mustafa Paşa tarafından yaptırılan ve içerisinde cami, mevlvihâne, tabhane, matbah-ı şerif, medrese ve kervansaray'ın bulunduğu yapı topluluğu
 - **Lületaşı Müzesi:** Dünyada önemli miktarda rezervinin Eskişehir'de bulunduğu lületaşı madeninden yapılmış eserlerin sergilendiği bir müze
 - **Tarihi Odunpazarı Evleri:** Geleneksel Osmanlı konut mimarisi, genellikle iki katlı ve cumbalı evler, restorasyon sırasında renkli boyanmıştır.
 - **Atlıhan El Sanatları Çarşısı:** Lületaşı ve diğer hediyelik eşya ürünlerinin bulunduğu iki katlı çarşı
 - **Balmumu Heykel Müzesi:** Gelirinin engellilere ve kız çocuklarına bağışlandığı ve sahip olduğu 300'e yakın heykelle Türkiye'nin ilk balmumu heykel müzesi

Otel'e giriş

2. GÜN

Otel kahvaltısının ardından Sivrihisar'a hareket

Sivrihisar

- **Nasreddin Hoca Anıt Parkı:** İlçenin girişinde yer alan ve eşeğe ters binmiş şekilde tasvir edilmiş Nasreddin Hoca Heykeli'nin bulunduğu park
- **Pessinus Antik Kenti:** Kybele'nin en önemli dini merkezi, 1967 yılında kazılara başlanmış antik kent, Roma dönemi tapınak alanı ve agorası
- **Sivrihisar Ulu Cami:** UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'nde yer alan Sivrihisar ahşap direkli Selçuklu dönemine ait cami

- **Alemşâh Kumbeti:** Selçuklu mimarisine sahip anıtsal bir yapı
Öğle Yemeği (Sivrihisar'ın yöresel ve coğrafi işaretli lezzetlerinin tadılması)
- **Uygulamalı Kilim Müzesi:** Kilim dokuma tezgâhlarının yer aldığı ve kilimlerin sergilendiği müze
- **Zaimağa Konağı:** Atatürk'ün önderliğinde Bakanlar Kurulu'nun Ankara dışında toplandığı ilk yer
- **Tarihi Sivrihisar Konakları:** Sivrihisar halkının yaşadığı konaklar ve sokak sağlıklaştırması yapılan alanlar
- **Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi:** 1881 yılında mimar Mintes Panoyat tarafından yapılan Türkiye'nin en büyük Ermeni Kiliselerinden biri
- **Metin Yurdanur Açık Hava Müzesi:** Sivrihisarlı heykeltıraş tarafından yapılan bronzdan yapılmış çeşitli heykel ve heykel kompozisyonlarının yer aldığı Türkiye'nin ilk açık hava heykel müzesi
- **Saat Kulesi:** 20. yüzyıla tarihlenen Sivrihisarseyir terasının üzerinde yükselen ve hâlâ elle kurulan bir mekânizmaya sahip saat kulesi

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Merve KALYONCU

Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- 2017-2022, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Doktora Programı.
- 2014-2017, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı.
- 2008-2012 Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksekokulu, Turizm Rehberliği Bölümü Lisans Programı.
- 2014-devam ediyor, Araştırma Görevlisi, Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü.

Yayınları:

- Yüksek, G. ve Kalyoncu, M. (2021). COVID-19 küresel salgınının turizm sektörü üzerindeki etkileri. Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 4(1), ss. 85-101.
- Yüksek, G., Uca, S. ve Kalyoncu, M. (2020). Otellerde estetik deneyim ve müşteri tatmini ilişkisi: Eskişehir örneği. Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 3(2), ss. 311-321.
- Kalyoncu, M. ve Yüksek, G. (2018). Konaklama işletmelerinin web sayfa tasarımlarının pazarlama uygulamaları açısından incelenmesi: Eskişehir örneği. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(1), ss. 15-26.
- Kalyoncu, M. ve Yüksek, G. (2017). The effect of impression management techniques which tourist guides use in package tours on personal interaction quality. Journal of Tourism and Hospitality Management, 5(1), ss. 15-25.

Ödülleri:

- 2019, En İyi Bildiri Ödülü, European International meeting on Business Innovation, Entrepreneurship, and Social Sciences (EBES-19), Amsterdam.
- 2013, En İyi Bildiri Ödülü, International Conference on Religious Tourism and Tolerance, Konya.

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri:

- 2014, Ankara Turist Rehberleri Odası, Ankara.

